לעבן

העפטען פון צייט צו צייט
פאר ליטעראטור
קונסט און פובליציסטיק

אונטער דער רעדאקציע
פון משה שאליט

7—8

> געווידמעט דעם אנדיינקען פון
> ש. אנ־סקי (שלמה ראפאפארט)

אינהאלט:

1) פארטרעט פון ש. אנסקי. — — — — — —
2) ביי אונז פארגיסט מען נוט קיין בלוט (ערציילונג) ש. אנ—סקי.
3) אנ—סקיס לעצטע בריוו. — — — — — —
4) ש. אנ—סקי (שטריכען און ערינערונגען) — ד״ר צ. שאבאד.
5) א האלב יאר זכרונות וועגען ש. אנ—סקי. — ח. לונסקי.
6) איינער פון די דריי (וועגען ש. אנ—סקי) — ש. ל. ציטראן.
7) ש. אנ—סקי (זכרונות) — ד״ר י. וויגאדסקי.
8) ש. אנ—סקי (ביאגראפישע נאטיצען) — — — ז. רייזען.
9) צו דער כאראקטעריסטיק פון ש. אנ־סקי — מ. שאליט.
10) דאקומענטען פון — — — — — ש. אנ—סקי.

ווילנע דעצעמבער—1920

פּ[redacted]ק׳

רעדאקציע:

מ. שאליט, ווילנע, וועגנלאווא 12, וו. 24.

הויפטפארקויף:

פארלאג ש. שרעבערק, ווילנע, רודניצקער 16.

דרוקעריי ברידער ראזענטאל, ווילנע, רודניצקער 7.

Br. Rozentaliv, Spaustuvė, Vilnius, Rudnicka 7.

Drukarnia Br. Rosental, Wilno, Rudnicka ul. 7.

① Grigori Potanin — an eccentric in Paris
② Avgan Georgiev — Tibetan llama = between 2 worlds; what clothes to wear
Stony-faced, inscrutable.

די ערציילונג „בײ אונז פארגיסט מען ניט קײן בלוט" און די בריװ, װאס װערען װײטער געדרוקט, זײנען אב—סקיס לעצטע װערק. די ערציילונג האט ער אײגענהענדיג פארריכט און די בריװ געשריבען אין טאג פון זײן טויט.

די לעצטע מאמענטען פון אב—סקיס לעבען באשרײבט געטריער ד״ר שאבאד אין זײן ארטיקעל.

„בײ אונז פארגיסט מען ניט קײן בלוט".

(פון מײנע ערינערונגען).

אינמיטען די נײנציגסטע יארען פון פאריגען יארהונדערט איז געקומען אין פאריז דער באװאוסטער װיסענשאפטסרײזענדער און פארשער פון סיביר גריגארי ניקאלאיעװיטש פאטאנין, דער פאפולערסטער מענש אין סיביר, װעלכער איז נאך דער רעװאלוציע פון 1917-טען יאר געװען אויסגעװײלט אלס פרעזידענט פון דער סיבירער רעפובליק. געקומען איז ער אין פאריז, כדי צו ארבעטען אין דער פאריזער עפענטליכער ביבליאטעק, זאמלען מאטעריאלען פאר א גרויסער ארבעט: „דער אײנפלוס פון די מיטעלעלטערישע אײראפעאישע ראמאנען אויף דעם מזרחדיגען עפאס". דאס װערק אונטער דעם נאמען איז ערשינען מיט עטליכע יאר שפעטער אין רוסלאנד און האט ארויסגערופען א געװיסען אינטערעס אין דער װיסענשאפטליכער װעלט.

באקאנט האב איך זיך מיט פאטאנינען בײ דעם באװאוסטען רוסישען פילאזאף און רעװאלוציאנער, פעטער לאװראװ, װעלכער האט זיך גערעכענט פאר דעם פארשטײער פון דער רוסישער רעװאלוציאנערער עמיגראציע אין פראנקרײך און אפילו אין גאנץ אײראפע. איך געדײנק שוין ניט, װי אזוי איך האב זיך באפרײנדעט מיט פאטאנינען, נאר אין א פאר װאכען נאך זײן קומען, זײנען מיר שוין געװען אזוי נאענט, אז ער האט זיך איבערגעקליבען צו מיר אין דירה, װעלכע איז באשטאנען פון צװײ קלײנע חדרים

געװען איז פאטאנין זעהר אן אריגינעלע פערזענליכקײט. א פארחלומטער, א צושטרײטער, האט שטענדיג פארלארען אדער פארגעסען זײנע מאנוסקריפטען, געלט און חפצים, פלעגט פארגעסען, װאס ער פלעגט צוזאגען, פלעגט באשטי־מען באזוכען און אלײן ערגיץ װאו אװעקגײן א. ד. ג. זײן חדר איז געװען א רשות־הרבים, װאוהין עס פלעגען קומען אלערלײ סיבירער סטודענטען און סטודענטינס אדער גלאט סיבירער רײזענדע און פלעגען אויפפירען זיך בײ אים אין חדר, װי בײ זיך אין דערהײם, און פלעגען עסען, טרינקען, ניט געפרעגטער־הײט, מיטנעמען זײנע ביכער און אפילו בגדים. מיט יעדען סטודענט אדער סטודענטין האט ער זיך געהאלטען אזוי, װי דאס װאלט זײן זײן נאענטסטער און אינטימסטער פרײנד. נאר באמת האט ער מערסטענטײל ניט געװאוסט אפילו, װי עס הײסען זײנע געסט און פון װאנען זײ האבען זיך גענומען. ער האט זיך ניט געקענט פונאנדערקלײבען אין מענשען. אלע, מיט װעמען ער האט זיך באגעגענט, האבען זיך אים פארגעשטעלט װי די גרעסטע אידעאליסטען און מען האט אים שטענדיג עקספלאאטירט אויף דעם חוצפהדיגסטען אופן.

איך בין פיל אויסגעשטאנען פון זײן שכנהשאפט אין דעם משך פון די פאר חדשים, װאס ער האט בײ מיר געװאוינט. איך האב ניט געהאט קײן רו ניט טאג ניט נאכט, בין געװען פארדולט פון די װכוחים און זינגערײען, װעלכע זײנען פארגעקומען אין פאטאנינס צימער. איבערהויפט האב איך געליטען

דערפון, וואָס פּאָטאַנין האָט גערעכענט פאַר נויטיג באַקאַנט מאַכען מיך מיט אַלע זיינע באַזוכער און אָפּשיקען זיי צו מיר מיט אַלע בקשות, מיט וועלכע זיי האָבען זיך געווענדעט צו אים. אויף אַזאַ אופן בין איך באַקאָנט געוואָרען מיט דער גאַנצער סיבּירער קאָלאָניע, וועלכע האָט מיך גערעכענט, אין אַ געוויסער מאָס, פאַר פּאָטאַנינס פאָרשטייער.

ווען פּאָטאַנין האָט זיך אומגעקערט אין סיבּיר, האָט ער אָן מיר אויך ניט פאַרגעסען. ווען עמיצער פון זיינע באַקאַנטע פלעגט פאָרען אין פּאַריז, פלעגט ער אים געבען אַ הייסען רעקאָמענדאַציאָנס=בריוו צו מיר און פלעגט אים אָנזאָגען, אַז ער קען זיך פילען בּיי מיר, ווי בּיי זיך אין דערהיים. און איינינע האָבען בוכשטעבּליך מקיים געווען זיין אָנזאָג. די יונגע לייט האָבען אָפּגענומען בּיי מיר זעהר פיל צייט. איך האָב געמוזט באַזאָרגען אַלע זייערע נויטען. באַמיען זיך וועגען איינעם, מען זאָל אים צונעמען אין אוניווערסיטעט, דעם צווייטען קריגען אַרבּעט, דעם דריטען באַזאָרגען מיט אַ דירה א. ד. ג. איינמאָל, קומענדיג שפּעט בּיינאַכט אַהיים, האָב איך געפונען בּיי זיך אין בעט צוויי געזונטע סיבּירער מוידען, וועלכע האָבען געשמאַק געשלאָפען. אויפן טיש איז געלעגען אַ צעטעל: „וועקט אונז ניט, מיר האָבען צוויי נעכט ניט געשלאָפען. ניט ווייסענדיג די שפּראַך, האָבען מיר דאָ ניט געקענט געפינען קיין דירה, מאָרגען וועלען מיר אייך דערציילען ווער מיר זיינען, דערווייל זוכט זיך אָפּ בּיי וועמען עס איז פון אייערע באַקאַנטע אַן אָרט איבּערצונעכטיגען. ווי אונזער פריינד פּאָטאַנין האָט אונז אייך פאָרגעשטעלט, זיינען מיר זיכער, אַז איר וועט אויף אונז קיין פאַראיבּעל ניט האָבען". צו דעם צעטעל איז געווען צוגעלייגט אַ הייסער רעקאָמענדאַציאָנס=בריוו פון פּאָטאַנינען.

איינמאָל, זיינען צו מיר אַריינגעקומען צוויי גאַנץ אומגעוויינליך געקליידעטע מענשען, אין וועלכע עס איז ניט שווער געווען צו דערקענען אַזיאַטען. איינער, אַ מאַן פון אַ יאָר 40, אַ טיפּישער קאַלמיק, מיט שטאַרצענדע באַקען, שמאָלע, קרום געזעצטע אויגען, איז געווען אין אַ וואַטענעם כאַלאַט און אין אַ שפּיציגער הויכער היטעל, עטוואָס ענליך אויף אַ שטריימעל. דער צווייטער, אין דעם זעלבען עלטער, אַ ראַזירטער, מיט קאַלטע, רואיגע, קלוגע אויגען און מיט אַ פאַרשטיינערטען אויסדרוק אויפן געזיכט איז געווען אויך אין אַ לאַנגען כאַלאַט, פון אונטער וועלכען ס'האָט זיך געזען אַ פרויען=יופּע פון געלען שטאָף. אויפן קאָפּ איז בּיי אים געווען אַ קיילעכדיגע היטעל אָן אַ דאַשיק. מיט אָפּגעראַזירטע באָרד און וואָנסען אין דער געלער יופּע, איז דער מענש געווען ענליך אויף אַ פרויענצימער.

דער ערשטער האָט מיר דערלאַנגט שווייגענד אַ בריוו. דער בריוו איז געווען פון פּאָטאַנינען. ער האָט געשריבּען, אַז ער רעקאָמענדירט מיר זעהר הייס זיינע צוויי פריינד, וועלכע פאָרען אין פּאַריז וועגען אַ וויכטיגען ענין. איינער (דער וואָס איז געווען אין דער יופּע) הייסט אַוואַן דזשאָרדזשיעוו. ער

איז פון טיבּעט און איז אַ לאַמאַ (דאָס הייסט אַ מיניסטער און אַ גייסטליכער בּיי דער פּערזאָן פון טיבּעטישען קיסר דאַלאַי=לאַמאַ); דער צווייטער, אַ בּוריאַט פון סיבּיר, בּודאַ ראַבּדאַנאָוו, פאָרט צוזאַמען מיטן לאַמאַ, ווי אַ דאָלמעטשער.

בּודאַ ראַבּדאַנאָוו האָט זיך צו מיר געווענדעט אין רוסיש. ער האָט געענדיגט אין אירקוטסק 6 קלאַסען גימנאַזיע און רעדט גוט רוסיש, נאָר פראַנצויזיש ווייס ער קיין וואָרט ניט. דער לאַמאַ פאַרשטייט קיין רוסיש אויך ניט און רעדט נאָר טיבּעטיש.

די בּיידע געסט האָבען מיך פאַראינטערעסירט מער ווי אַלע, וועמען פּאָטאַנין האָט געשיקט צו מיר. טיבּעט איז דאָס איינציגע לאַנד אין דער וועלט, וועלכע עס האָט בּיז די 80—70 יאָרען ניט אַריבּערגעטראָטען קיין אַיין אייראָפּייער. פון דאָרטען איז אויך קיין איין מענש ניט אַרויסגעפאָרען קיין אייראָפּע. דאָס לאַנד האָט זיך געפונען אונטער דעם פּראָטעקטאָראַט פון כינע און האָט געלעבט מיט זיין אָפּגעזונדערטען אייגענאַרטיגען לעבען. דער קיסר פון טיבּעט, דער דאַלאַי=לאַמאַ, איז אין דערזעלבער צייט אויך דער העכסטער גייסטליכער, אַ מין פּאַפּאַ, און זיינע מיניסטאָרען, די לאַמאַען, זיינען אויך גייסטליכע, ענליך צו קאַרדינאַלען. אַוואַן דזשאָרדזשיעוו, וועלכער איז געשטאַנען פאַר מיר, איז דוכט זיך, געווען דער ערשטער טיבּעטאַנער, וועלכער איז אַרויסגעפאָרען פון זיין לאַנד און געקומען אין צענטר פון אייראָפּע, פּאַריז.

איך האָב גענומען פאַנאַנדערפרעגען מיינע געסט, וועגען וואָס זיי זיינען געקומען אין פּאַריז. מיין פראַגע האָט בּודאַ ראַבּדאַנאָוו איבּערגעזעצט דעם לאַמאַ און מיר איבּערגעגעבען זיין ענטפער. אַזוי האָט זיך די גאַנצע צייט געפירט דער געשפּרעך צווישען אונז. בּודאַ ראַבּדאַנאָוו האָט זיך באַציגען צום לאַמאַ מיט אַ מוראדיגען כבוד, כמעט מיט אַ פאַרגעטערונג. אין זיין געגענוואַרט איז ער ניט געזעסען און אָן זיין ערלויבּעניש קיין זאַך ניט אונטערגענומען.

אויף מיין פראַגע האָט דער לאַמאַ געענטפערט, אַז דער ציל פון זייער קומען איז אַ רעליגיעזער. מיט פיל הונדערטער יאָרען צוריק האָט מען פון זייער טעמפּעל אַרויסגעגנבעט און אָפּגעפירט אין פּעקין 12 זילבּערנע שיסעלעך, מיט וועלכע מען באַנוצט זיך בשעתן גאָטעס=דינסט צו בּודדאַ. בּיי דער אונטערדריקונג פון כינעזישען אויפשטאַנד, ווען דאָס אייראָפּעאישע מיליטער האָט באַרויבּט פּעקין, האָבען פראַנצויזען געגנבעט די שיסעלעך, געבּראַכט זיי אין פּאַריז און אַוועקגעשטעלט אין מוזיי פון רעליגיאָנען, וועלכער הייסט „מוזיי גימע". דער לאַמאַ איז געקומען אָנקוקן די שיסעלעך און באַשטעלען אָפּגיסען פּונקט אַזעלכע, כדי אָפּפירען זיי אין טיבּעט. די מעשה מיט די שיסעלעך האָט מיר אויסגעוויזען גאַנץ פאַנטאַסטיש. אמת, דער לאַמאַ מיט בּודאַ ראַבּדאַנאָוון זיינען געווען אין „מוזיי גימע", דאָרט אויפגעזוכט די שיסעלעך און באַשטעלט בּיי אַ גאָלדשמיד, ער זאָל אָפּגיסען 12 טוץ אַזעלכע שיסעלעך. אָבער אינדערזעלבער צייט האָב איך זיך דערוואוסט, אַז די אַזיאַטישע געסט האָבען מיטגעבּראַכט נאָך אַ בריוו צום פראַנצויזישען פאָרשער פון אַזיע, פּרינץ נאַפּאָלעאָן. דעם

פּרינץ נאַפּאָלעאָן האָבּן זיי עטליכע מאָל באַזוכט, געווען איינגעלאַדען צו אים אויף מיטאָג און זיינען, דוכט זיך, דורך אים געווען פאָרגעשטעלט איינעם פון די מיניסטאָרען. געוויס זיינען זיי געקומען אין פּאַריז מיט אַ געהיימער פּאָליטישער מיסיע, וועלכע זיי האָבּן אויסבּאַהאַלטען פון מיר. איך האָבּ, דעם אמת-זאָגענדיג, ניט זעהר געיאָגט זיך צו דערגיין, וועגען וואָס זיי זיינען געקומען.

כ'האָבּ די בּיידע געסט גענומען אונטער מיין השגחה, האָבּ זיי איינגעאָרדענט אין אַ האָטעל, בּאַזאָרגט מיט אַלעם גוטיגען און פלעג אָפט אַרומגיין מיט זיי איבּערן שטאָט, העלפען זיי איינקויפען וואָס זיי האָבּן בּאַדאַרפט. איבּערהויפּט, האָבּן זיי איינגעקויפט פיל רויטע קאָראַלען, פאַר וועלכע זיי האָבּן געצאָלט די העכסטע פּרייזען. די קאָראַלען האָבּן זיי גדאַרפט אויך צוליבּ רעליגיעזע צוועקען.

בּודאַ ראַבּדאַנאָוו האָט אין אָנוועזענהייט פון לאַמאַ געהאַלטען זיך שטרענג און פאַרשלאָסען. נאָר ווען ער פלעגט פאַרבּלייבּען מיט מיר אַליין, פלעגט ער פיל דערציילען און האָט זיך אַרויסגעוויזען ווי אַ רירעוודיגער, כיטרער און קלוגער אַזיאַט. פאַרקערט, דער לאַמאַ איז געווען שטענדיג איינגעהאַלטען, אָפיציעל קאַלט און גערעדט געציילטע ווערטער. ער איז פון קיין זאַך ניט נתפעל געוואָרען, און אויף זיין פּנים איז שטענדיג געווען אַ פאַרשטיינערטער אויסדרוק. ווען ער פלעגט זיצען בּיי זיך אין צימער, די פיס אונטער זיך, און הערען וואָס בּודאַ ראַבּדאַנאָוו דערציילט אים מיט אַן אונטערטעניגער געאיילטקייט, איז ער געווען זעהר ענליך צו דער סטאַטוע פון בּודדאַ.

צוליבּ דעם קומען פון לאַמאַ, איז געווען איינגעאָרדענט אין „מוזיי גימע" אַ בּודדיסטישער גאָטעס-דינסט, ווי ער קומט פאָר אין טיבּעט. אין געדיינק שוין ניט, מחמת וועלכער סיבּה איך האָבּ ניט געהאַט די מעגליכקייט צו זיין בּיי דעם גאָטעס-דינסט, נאָר מען האָט מיר וועגען אים דערציילט איניגע פּרטים. צו דעם דינסט האָבּן זיך פאַרזאַמעלט אין מוזיי עטליכע הונדערט בּודדיסטען, איבּערהויפּט מענשן פון מזרח-לענדער. נאָר עס זיינען געווען אויך עטליכע צענדליג געבּאָרענע פראַנצויזען, וועלכע האַלטען זיך פאַר אָנהייגער פון בּודדיזם. צווישען אַנדערע, איז דאָרט געווען זשאָרזש קלעמאַנסאָ און, אויבּ איך האָבּ קיין טעות ניט, פּיער לאָטי. אַרום דער סטאַטוע פון בּודדאַ איז אַ גרויסער שטח געווען אַרומגעצוימט מיט אַ שטריק, וואָס האָט זיך אויפגעהאַלטען אויף סלופּיקעס. די גלויבּענדע זיינען געשטאַנען אין דעם אַרומגעצוימטען שטח און געהאַלטען זיך פאַרן שטריק. דאָס האָט בּאַצייכענט זייער אָנגעהעריגקייט צום בּודדיזם. דעם לאַמאַס תּפילה איז געווען בּאַגלייט מיט געזאַנג און מוזיק פון אַן אָרגעל און פויקען.

דער לאַמאַ האָט מיר מיטגעטיילט, אַז ער איז איינגעלאַדען צום פּרינץ נאַפּאָלעאָן אויף מיטאָג און געפרעגט אַן עצה, אין וואָס פאַר אַן אַנצוג גיין צו אים. איך האָבּ געראַטען גיין אין זיינע געוויינליכע נאַציאָנאַלע בּגדים. נאָך אַ גרויסען ישוב-הדעת איז בּיי אים געבּליבּען, אַז דער צערעמאָניאַל פאָדערט

ער זאָל זיין געקליידעט אייראָפּעאיש, און האָט מיך געבּעטען, איך זאָל גיין מיט אים קויפען די געהעריגע בּגדים. מיר זיינען זאַלבּעדריט אַוועק אין גרעסטען מאַגאַזין. איך האָבּ געהייסען געבּען אַ שוואַרצע פּאָר נאָכן וואוקס פון לאַמאַ. ניט וואַרטענדיג, בּיז מען וועט דערלאַנגען די בּגדים, האָט דער לאַמאַ אַליין אָנגעהויבּען אויסזוכען פאַר זיך אַ ראָק צווישען די הייגענדע בּגדים. ווען דער אָנגעשטעלטער האָט געבּראַכט אַ שוואַרצען ראָק און הויזען, האָבּ איך מיטן וואונק צוגערופען דעם לאַמאַ צום טיש, דערלאַנגט אים די בּגדים און פאָרגעלייגט אָנמעסטען. דער לאַמאַ האָט פריער ניט פאַרשטאַנען וואָס איך מיין. מיט אַמאָל האָט ער אַ כאַפּ געטאָן דעם ראָק מיט די הויזען און האָט עס מיט כעס אַ שליידער געטאָן אָן דער ערד און אויפגערעגט אויסגעשריען עטליכע פּראַזען. איך האָבּ ניט פאַרשטאַנען, וואָס אים האָט אַזוי אויפגערעגט. נאָר דאָ איז צוגעלאָפען צום טיש בּודאַ ראַבּדאַנאָוו, האָט אָנגעהויבּען בּאַרואיגען דעם לאַמאַ און מיט אַ פאַרשעמט רחמנות-פּנים גענומען פאַרענטפערען זיך פאַר מיר:

— דער לאַמאַ האָט זיך שטאַרק בּאַליידיגט, וואָס איר האָט אים פאָרגעלייגט אָנצוטאָן אַ שוואַרצען ראָק. אין טיבּעט טראָגען שוואַרצע קליידער בּלויז די גרעסטע פאַרבּרעכער... עס פאַרשטייט זיך, אַז איר זייט ניט שולדיג, איר האָט עס ניט געוואוסט. אָבּער איר דאַרפט קיין פאַראיבּעל ניט האָבּען, וואָס דער לאַמאַ האָט זיך בּאַליידיגט.

דער לאַמאַ האָט זיך בּאַלד בּאַדיינקט, האָט זיך אַ בּיסעל פאַרשעמט און אויך אָנגעהויבּען פאַרענטפערען זיך.

איך האָבּ, פאַרשטייט זיך, מער ניט געמישט זיך אין דעם אויסוויל פון די בּגדים. דער לאַמאַ האָט אַליין אויפגעזוכט עפּעס אַ ראָק און הויזען פון אַ שאָקאָלאַד-קאָליר.

אין דעם אַנצוג איז ער געגאַנגען צום פּרינץ נאַפּאָלעאָן אויף מיטאָג.

איך האָבּ אָפט שפּאַצירט מיט מיינע מזרח-לייט איבּער פּאַריז, געווען מיט זיי אין איניגע מוזייאומס, בּאַוויזען זיי דעם הערליכען טעמפּל „נאָטר-דאַם" און אַנדערע וואונדערבּאַרע היסטאָרישע און גראַנדיעזע בּנינים. דער לאַמאַ האָט רואיג בּאַטראַכט די אַלע בּנינים און קיין איינמאָל ניט אַרויסגעוויזען אַ וועלכע עס איז איבּעראַשונג אָדער פאַרוואונדערונג. וועגען אַלץ האָט ער פאַנאַנדערגעפרעגט, רואיג אויסגעהערט מיין ענטפער, און זיין פּנים איז פאַרבּליבּען קאַלט און אומבּאַוועגט, ווי שטענדיג. נאָר איין מאָל האָט זיך בּיי אים אין די אויגען בּאַוויזען אַ פייערל און זיין געלע געזיכט האָט זיך פאַררויטעלט פון אויפרעגונג. געווען איז עס בּיי אַזאַ צופאַל.

מיר האָבּן שפּאַצירט איבּער די גאַסען. מיט אַמאָל האָט דער לאַמאַ זיך אָפּגעשטעלט און עפּעס געפרעגט בּיי בּודאַ ראַבּדאַנאָוו. געוויינליך, ווען דער לאַמאַ פלעגט דורך זיין בּאַגלייטער מיר שטעלען אַ וועלכע עס איז פראַגע, פלעגט בּודאַ ראַבּדאַנאָוו זיך אויף אַ ווײַלע אָפּשטעלען און מיט אַ פייערליכען טאָן ווענדען זיך צו מיר מיט די ווערטער:

— כאַמבאַ=לאַמאַ פרעגט! („כאַמבאַ״ האָט געמוזט באַטייטן אַ טיטול, ווי למשל ביי אונז „רבי״).

דאָסמאָל האָט ער זיך אויך אָפּגעשטעלט און מיט דעם געוויינליכען פייער=ליכן טאָן געפרעגט:

— כאַמבאַ=לאַמאַ פרעגט, וואָס טוט מען ביי אייך מיט גרויסע פאַרברעכער?

„ביי אייך״ האָט געזאָלט באַטייטן אין דער גאַנצער וועלט, חוץ טיבעט.

איך האָב גענומען ערקלערען דעם לאַמאַ, מיט וואס עס ווערען באַשטראָפט אַלערליי פאַרברעכנס אין אייראָפּעאישע לענדער און געענדיגט דערמיט, אַז אין פראַנקרייך באַשטראָפט מען די גרעסטע פאַרברעכער, איבערהויפּט מערדער, דערמיט, וואָס מען האַקט זיי אָפּ דעם קאָפּ.

ווען בודאַ ראַבדאַנאָוו האָט איבערגעגעבען מיינע ווערטער דעם לאַמאַ, האָב איך באַמערקט, אַז יענער האָט זיך שטאַרק פאַרוואונדערט און האָט אויפ=גערעגט עטוואָס אויסגעשריען.

בודאַ ראַבדאַנאָוו האָט מיר איבערגעגעבען זיינע ווערטער:

כאַמבאַ=לאַמאַ וואונדערט זיך זעהר, וואָס ביי אייך פאַרגיסט מען מענשען=בלוט!

איך מוז זיך מודה זיין, אַז איך האָב זיך אַביסעל פאַרשעמט. די גאַנצע צייט האָב איך זיך געפילט אין מיינע באַציאונגען צום לאַמאַ, ווי אַ פאָרשטייער פון אַ העכערער קולטור. און דאָ, מיט אַמאָל, האָט ער מיר אַוועקגעשטעלט אַזאַ פראַגע. דער האַלב=ווילדער אַזיאַט קען ניט פאַרשטיין, ווי אַזוי מען פאַרגיסט מענשען=בלוט. איך האָב גענומען ערקלערן דעם לאַמאַ, אַז אין אייראָפּע קומט פאָר אַ גרויסע באַוועגונג קעגען טויט=שטראָף, אַז אין אייניגע לענדער איז די באַרבאַרישע שטראָף שוין אָפּגעשאַפט און מען קען האָפען, אַז אין גיכען וועט זי אָפּגעשאַפט זיין אויך אין פראַנקרייך. מיינע רייד האָבען אָבער אויף דעם לאַמאַ קיין אַיינדרוק ניט געמאַכט. און ער האָט ווידער, דורך בודא ראַבדאַנאָוון איבערגעחזרט זיין פראַגע:

— כאַמבאַ=לאַמאַ וואונדערט זיך זעהר, וואָס ביי אייך פאַרגיסט מען מענשליכע בלוט.

מיר איז אַיינגעפאַלען אַ פרעגן טאָן ביים לאַמאַ:

— און וואָס טוט מען ביי אייך, אין טיבעט, מיט די גרעסטע פאַרברעכער? ווי באַשטראָפט מען זיי?

בודא ראַבדאַנאָוו האָט איבערגעגעבען מיין פראַגע. דער לאַמאַ האָט זיך אויסגעגלייכט און מיט אַ שטאָלצען טאָן עטוואָס געענטפערט.

בודאַ ראַבדאַנאָוו, וועלכער האָט שטענדיג נאָכגעמאַכט דעם לאַמאַס באַ=וועגוגען, האָט זיך אויסגעגלייכט און מיט אַ שטאָלצען טאָן אַרויסגעזאָגט:

— כאַמבאַ=לאַמאַ זאָגט: ביי אונז, אין טיבעט, פאַרגיסט מען ניט קיין מענשליכע בלוט! ביי אונז — דערשטיקט מען!

ש. אנ-סקי.

אנ—סקי׳ס לעצטע בריוו.

די בריוו (דריי בריוו: צו מ. שאליט, ח. לונסקי און ש. ל. ציטראָן) האט אנ—סקי געשריבען עטליכע שעה פאר זיין טויט, — און מאַנכע שורות פון זיי קלינגען אזוי מיסטעריעז:

— „איך בייגק נאך ווילנע, ווי נאך א היים. דא—ניט אקלימאטיזירט זיך״.

— „מיין געזונד איז פיל בעסער, אבער קיין שמשון הגבור בין איך נאך ניט״...

„שיקט מיר דעם „ווייטער=בוך״, — זשיטלאָווסקי׳ס ווערק״.

איןביידע בריוו דערמאנט אנ—סקי באזונדערס אויפמערקזאם די גרינדונג פון דער היסטאריש=עטאגראפישער געזעלשאפט אין פוילען,—זיין לעצטע שאפונג. זיין פארלאנג וועגען א באריכט וועגען דעם אין „לעבען״ איז ערפילט אין ד״ר שאבאדס ארטיקעל.

רירענד איז אויך אנ—סקיס זארג וועגען ווילנער יידישען מוזיי, פאר וועלכען ער שיקט אין לעצטען מאמענט דאקומענטען...

דאס ביכל, וועגען וועלכען ס׳רעדט זיך אין צווייטען בריוו, איז ח. לונסקיס „פון ווילנער געטא״. אנ—סקיס אויפמונטערונג פון מחבר און די אפשאצונג פון „געטא-ביכעל״ איז זעהר כאראקטעריסטיש פארן גאנצען וועזען פון גרויסען נפטר.

אין דריטען בריוו (דעם בריוו גיבען מיר ניט איבער צוליב זיין צו פערזענליכען אינהאלט) פאדערט אנ—סקי אויף ש. ל. ציטראָנען ער זאל וואס גיכער איבערזעצען „דעם חורבן פון פוילען און גאליציע״. אונטער דער ציפער III דרוקען מיר ש. ל. ציטראָנ׳ס ערקלערונג וועגען דער דאזיגער איבערזעצונג און וועגען די העבראַישע איבערזעצונגען פון אנ—סקיס ווערק בכלל.

רעד.

I.

8/XI 1920

ליבער פריינד שאַליט!

אַ דאַנק פאַר די ביכלעך און גרוס. איר בעט אַפּילו ניט, פונדעסטוועגען שיק איך אייך אַ מעשהלע פאַרן „לעבען״. („ביי אונז פארגיסט מען ניט קיין בלוט״.—רעד.).

איך האָב צו אַייך בקשות:

1) שיקט מיר, אָדער בעט ביי רייזינען דאָס טאָן, 5 עקזעמפּליאַרען „ווייטער=בוך״. לויט דעם האָנאָראַר, וואָס איך האָב באַקומען, האָב איך רעכט אויף עטליכע עקזעמפּליאַרען.

2) ביי י. ראָזענבוימען זיינען פאַרבליבען אייניגע מיינע זאַכען. ראָזענבוים איז אין קאָוונע, נאָר אסתר איז מסתמא אין ווילנע. בעט איך אייך נעמט ביי איר און שיקט מיר אָפּ (אָדער בעט לונסקין דאָס טאָן) צוויי בענדער זשיטלאָווסקיס ווערק און די קלענערע בילדער, וועלכע זיינען ביי זיי פאַרבליבען.

בעט ד״ר שאַבאַד אָנשרייבען פאַרן „לעבען״ אַ באַריכט וועגען דער גרינדונג פון אַ היסטאָריש=עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט אין פוילען. ער איז געווען דעם 7=טען אויפן גרינדונגס=פאַרזאַמלונג.

שרייבט, ווי לעבט איר. איך בענק נאָך ווילנא, ווי נאָך אַ היים. דאָ — ניט אַקלימאַטיזירט זיך.

זייט געזונט און מונטער.

אייער ש. אנ—סקי.

א הארציגען גרוס רייזין—ען, דן-ען און אַנדערע קאָלעגען פון ליטער. פאַראיין.

II.

יום ב׳ כ״ז חשון התרפ״א. ווארשא.

טייערער פריינד ח. לונסקי!

אַ דאַנק פאַר אייער ביכעל, ער איז זעהר אינטערעסאַנט. איך וועל זען ניט אַנדערש, אַז דאָ אין די צייטונגען זאָלען זיין וועגען אים רעצענזיעס. זעט מען זאָל צושיקען אים אַהער צו די מוכרי ספרים אויף פאַרקויפען. באַרוהיגט זיך ניט אויף דעם ביכעל. שרייבט נאָך. איר קענט שרייבען און דאַרפט שרייבען.

האָט איר געשיקט דאָס ביכעל ניגערן?

מיין געזונד איז פיל בעסער, אָבער קיין שמשון הגבור בין איך נאָך ניט. אַ הערצליכען גערוס אייער געזינד. שרייבט. איך ווינש אייך אַלדאָס גוטס.

אייער פריינד ש. אַנ-סקי.

דעם 7-טען האָט זיך דאָ געגרינדעט אַ „היסטאָריש-עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט“. איך שיק אייך עטליכע פאַפירלעך פאַרן מוזיי.

הנ״ל.

III.

די לעצטע יאָרן האָט אנ—סקי געהאַט א שטאַרקען באַגער, אז זיינע רוסישע און יידישע ווערק זאָלען איבערגעזעצט ווערען אין העברעאיש. דעם ערשטען, און זעהר געלונגענעם, פרוב האָט אנ—סקי געמאַכט מיט זיין „דבוק“, וועלכער איז ערשינען אינם ערשטען באַנד פון דעם העברעאישען זאַמעלבוך „התקופה“ אין ביאַליקס איבערזעצונג. דאַן האָט אנ—סקי פאַרקויפט דעם באַוואוסטען שטיבעלס פאַרלאַג דעם זכות פון דער העברעאישער איבערזעצונג פון זיין פיר-בענדיגען ספר „דער יידישער חורבן אין גאַליציע“. פון אָנפאַנג, דאָס איז געווען סוף 1917, איז באַשלאָסען געוואָרען איבערצוגעבען די איבערזעצונג דעם באַקאַנטען אָדעסער שריפטשטעלער י. ח. ראַווניצקי, וועלכער האָט שוין אויך איבערגעזעצט דעם ערשטען טייל. צוליב די אַלגעמיין-באַוואוסטע פּאָליטישע געשעהעענישען איז שטיבעלס פאַרלאַג אָפּגעריסען געוואָרען פון אָדעס, און דעריבער איז גאַנץ אוממעגליך געוואָרען צו באַקומען פון ראַווניצקין דעם כתב-יד פון זיין העברעאישער איבערזעצונג און אויך צו איבערגעבען אים די איבערזעצונג פון די לעצטע דריי בענדער. טרעפענדיג זיך סעפּטעמבער 1918 מיט אנ—סקין אין ווילנע, האָט ער מיר פאָרגעלייגט, אַז איך זאָל אויף זיך נעמען די איבערזעצונג פון „חורבן-גאַליציע“, אָנהויבענדיג פון דאָס נייע פונם ערשטען טייל. דאַן האָב איך מיך וועגען דעם אויפגעשריבען מיט פרישמאַנען, דעם רעדאַקטאָר פון שטיבעלס אויסגאַבען, און כ׳בין צוגעטראָטען צו דער אַרבעט. אנ—סקי איז שוין דאַמאָלס געווען אין וואַרשע, און פון דאָרטען פלעגט ער מיר דורך געלעגענהייטען צושיקען זיין כתב-יד צו עטליכע דרוק-בויגען פאַר אַמאָל. א טאָג פאַר זיין טויט האָט אנ—סקי צוגעשיקט ד״ר שאַבאַדן פאַר מיר דעם אָריגינאַל פון דעם ערשטען באַנד און פון דעם סוף פערטען.

דערצו וויל איך נאָך באַמערקן, אַז לויט א מונדליכען אָפּמאַך מיט אנ—סקי דאַרף די העברעאישע איבערזעצונג אויך פון זיינע איבעריגע ווערק, אויב ס׳וועט זיך געפינען אויף דעם א פאַרלעגער, איבערגעגעבען ווערען אויסשליסליך מיר. עטליכע קלענערע אנ—סקיס זאַכען האָב איך שוין פון אים באַקומען צו איבערזעצען פאַר פאַרשיידענע העברעאישע זשורנאַלן. איין זאַך, „דער סורים פון רוים“, איז שוין מיט מיין איבערזעצונג געווען אָפּגעדרוקט אין לאָנדאָנער „העולם“. אַנדערע זאַכען פאַרן „העולם“, וועלכע אנ—סקי האָט מיר ניט לאַנג צוגעשיקט, האָב איך נאָך ניט באַוויזען צו איבערזעצען.

ש. אַנ-סקי.

(שטריכען און ערינערונגען).

גרויס איז די אבדה פון ש. אַנ—סקיס טויט פאַר די יידישע ליטעראַטור, יידישע עטנאָגראַפיע און יידישען פאָלק. פילזייטיג איז געווען זיין טעטיגקייט, אינטענסיוו און אָן אָפּרו איז געווען זיין אַרבעט ביזן סאַמע סוף פון זיין לעבען. ער איז געשטאָרבען בוכשטעבליך מיטן פען אין האַנט און מיט אויפלעבענדיגע ווערטער אין מויל. ניט איין הספד וועט געמאַכט ווערן אויף אַנ—סקיס קבר, ניט איין זייטל וועט געדרוקט ווערען צו דער אָפּשאַצונג פון אַנ—סקין, אַלס ליטעראַט און עטנאָגראַף; פיל דאַרף געשריבען ווערען וועגען אַנ—סקיס לעבען און באַדייטונג פאַר די יידישע וויסנשאַפט און קונסט.

אויב אַפילו אין דער רייכער רוסישער ליטעראַטור, אויב אין די ברייטע רעוואָלוציאָנערע קרייזען פון דער אַמאָליגער גרויסער רוסלאַנד, האָט אַנ—סקי פאַרנומען ניט קיין קליינעם אָרט, איז זיין השפעה אין אונזער אָרימער יידישער ליטעראַטור און פינסטערען יידישען לעבען זעהר גרויס און באַדייטענד. און אויב אַנ—סקי האָט פיל אויפגעטאָן פאַר די יידישע קונסט מיט זיין טאַלענט און פאַר די יידישע עטנאָגראַפיע מיט זיין התמדה, איז אפשר נאָך גרעסער געווען זיין ווירקונג אין יידישען לעבען גופא דורך זיין כאַראַקטער און דורך זיין ליבהאַרציגקייט, אַלס מענש.

ריכטיגער וועט אפשר זיין צו זאָגען, אַז זיין טאַלענט און זיין התמדה זיינען געווען תמיד דורכגעדרונגען מיט זיין ווייכער פּאָעטישער נאַטור, מיט זיין ליבהאַרציגקייט, מיט זיין ליבע צום פאָלק און צו דער מענשהייט בכלל און צום יידישען פאָלק בפרט. איך האַלט, אַז זיינע עטנאָגראַפישע אונטערזוכונגען, זיינע באַשרייבונגען פון גאַליציע, זיינע צענדליגע יידישע מעשהלאַך און לעגענדעס און צום סוף זיין טאַלענטפולער און באַגייסטערטער „דיבוק“ וואָלטען ניט געקאָנט ווערען געשריבען אָן דעם נר-תמיד, וואָס האָט שטענדיג געברענט אין זיין האַרצען און געלויכטען מיט ליבע פון זיינע אויגען.

אָט צוליב דעם נר-תמיד איז אַנ—סקי געווען אַזוי אינטערעסאַנט און אַזוי ליב פאַר אַלעמען. אַן אמתער נע-ונד, האָט אַנ—סקי געוואַנדערט פון איין לאַנד אין דאָס אַנדערע, פון קאַנט צו קאַנט און פון שטאָדט צו שטאָדט. אָן אַ פאַמיליע, אָן שום קרובים, האָט ער אומעטום זיך איינגעלעבט. אומעטום זיך געפונען, ריכטיגער, ערוואָרבען גוטע פריינד, וועלכע האָבען אים ליב געהאַט, ווי אָן אייגענעם, ווייל אויף אַלעמען האָט ער פאַרשפּרייט זיין ליבע און דעם צוציאונגס-כח פון זיין אידעלער, יוגענדליכער נאַטור. ביז גרויע האָר איז אַנ—סקי געבליבען גייסטיש יונג און קינדיש ריין.

מיר איז אויסגעקומען זיך צו טרעפען מיט אַנ—סקין סוף 1915 יאָר, אַפריער אין מאָסקווע און נאָכדעם אין גאַליציע אין טאַרנאָוו. מיר איז שוין דאַמאָלסט געווען אויפפאַלנד, ווי גיך אַנ—סקי פלעגט זיך אָריענטירען אין די

בייע פאַרהעלטענישען און באַקומען אַ צוטריט צו אַזעלכע מענשען, הן אין די העכערע מיליטערישע רוסישע ספערען, הן אין די טיפסטע יידישע שיכטען פון גאַליציע, וואָס ביי דער דאַמאָלסדיגער מיליטערישער לאַגע און אַנטיסעמיטישער כוואַליע וואָלט פאַר אַ געוויינליכען בשר⸗ודם פשוט געווען אוממעגליך און געפערליך. דאָס איז אַלץ געלונגען אַנ—סקין (כדי צו האָבען די מעגליכקייט אַריינצודרינגען אין גאַליציע, האָט ער אָנגעטאָן מיליטערישע קליידער) אַדאַנק זיין קינסטלערישע נטיה אַלס עטנאָגראַף, אָבער דערהויפּט צוליב זיין כח צוצוציען צו זיך און פאַראינטערעסירען מענשען פון אַלערליי סאָציאַלע לאַגעס. זעענדיג, מיט וואָס פאַר אַ חשד ס׳באַציען זיך צו יידישע סאָלדאַטען די רוסישע מיליטער⸗לייט פון איין זייט, און די פאַריאָגטע, אָנגעשראָקענע גאַליצישע יידען צו יעדער פערזאָן, וואָס טראָגט אַ רוסישע מיליטערישע אוניפאָרם—פון דער אַנדער זייט, האָב איך זיך קיין מאָל ניט געקענט פאָרשטעלען, אַז אַנ—סקי וועט ברייגען פון גאַליציע אַזוי פיל ווערטפולע וויסנשאַפטליכע מאַטעריאַלען.

דעם אַנדערן מאָל האָב איך זיך באַגעגענט מיט אַנ—סקין גאָר ביי גאַנץ אַנדערע פאַרהעלטענישען, אָדער ריכטיגער געזאָגט — ביי ענליכע פאַרהעלטנישען ווי אין גאַליציע, אָבער אומגעקערט אויף דער אַנדער זייט. דאָס איז געווען אין סעפּטעמבער 1918, בעת אין ווילנע זיינען נאָך געווען די דייטשען. אַנ—סקי, אַלס אַ רעכטער ס.⸗ר. און אַ מיטגליד פון דער רוסישער גרינדונגס⸗פאַרזאַמלונג, איז געווען אַ גרויסער שונא פון באָלשעוויזם און געלאָפען פון רוסלאַנד אין ווילנע, וואו קיינער קען אים ניט, און וואו ער וועט קענען רואיג אַרבעטען. און אין געלאַף האָט ער געלאָזען אין מאָסקווע זיינע אַלע מאַנוסקריפּטען (ביז 10 בענדער) פון גאַליציע און אין פּעטערבורג זיין ווערטפולען און קאָסטבאַרען מוזיי, וועלכען ער האָט געזאַמעלט אין דרום⸗רוסלאַנד פאַר די עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט.

אַנ—סקי איז אַריינגעפאָרען צו מיר און האָט זיך געקושט ווי מיט אַן אַלטען גוטען פריינד, הגם מיר זיינען ביז אַהער אייגענטליך ווייניג געווען באַקאַנט. אָבער דאָס איז שוין געווען די טבע פון אַנ—סקין: ער האָט הונדערטער מענשען ליב געהאַט ווי ברידער, און האָט דערוואַרט פון זיי דעם זעלבען מיטגעפיל. איך מוז אָבער זאָגען, אַז ער האָט זיך זעלטען טועה געווען.

אַנ—סקי מיט זיין דעליקאַטען כאַראַקטער האָט חלילה קיינעם ניט געוואָלט באַלעסטיגען. ער איז געקומען אַ צובראָכענער און אַ קראַנקער, און איך האָב אים אַ קורצע צייט איינגעאָרדענט אין אַ צימער אין דער קליניק פון משמרת⸗חולים, וואו ער האָט פון ערשטען טאָג אָן גלייך צוגעצויגען צו זיך די ליבשאַפט פון גאַנצען פערסאָנאַל, פון די דאָקטוירים ביז די באַדינערס. דערנאָך האָט ער זיך אַליין אויפגעזוכט אַ צימער ביים גרינעם בריק, געקויפט אַלטע יידישע ספרים און אָנגעהויבען צו אַרבעטען: שרייבען, לייענען, האַלטען רעפעראַטען און לעקציעס — מיט זעהר אַ גרויסען ערפאָלג — און איז געוואָרען אַרומגערינגעלט מיט צענדליגער פריינד און פאַרערער. דאַמאָלסט איז אויך לויט זיין איניציאַטיוו

געגרינדעט געוואָרען די ווילנער היסטאָריש⸗עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט, — איינע פון זיינע ליבלינגס⸗קינדער.

אין מערץ, דוכט זיך, האָט אַנ—סקי געדונגען אַ צימער ביי מיר אויף די טרעפּ ביי פרוי ד״ר ראַכמילעוויטש, און אונז איז אויסגעקומען צוזאַמען איבערצולעבען דעם סוף פון דער באָלשעוויסטישער ממשלה און די שרעקליכע אַפּריל⸗טעג פון 1919.

אָנהויב אַפּריל האָבען די באָלשעוויקעס אַנטדעקט אַ גאַנצע חברה, וועלכע האָט געמאַכט און פאַרשפּרייט פאַלשע קערענקעס. 12 יידען זיינען פאַרמשפּט געוואָרען דורכן רעוואָלוציאָנערען טריבונאַל צו טויטשטראָף, וועלכע האָט געזאָלט דורכגעפירט ווערען ניט שפּעטער ווי אין 48 שעה אַרום. צווישען די פאַרמשפּטע זיינען געווען דאָס רוב פאָטערס פון פאַמיליעס, וועלכע האָבען אין דער גאַנצער צייט פון די אָקופּאַציעס געלעבט אין גרויס דחקות און געגאַנגען אויף דאָס פאַרברעכען אויס גרויס נויט.

אַנ—סקיס געוויסען און ווייך האַרץ האָבען ניט געקענט דערלאָזען, אַז מען זאָל שיסען מענשען פאַר אַזאַ קרימינעלען פאַרברעכען, פאַר וועלכען אין אַלע קולטורעלע לענדער קומט געוויינליך צוכטהויז, בפרט נאָך אַלע אָנטיילנעמער „אָגולאָם“, ניט אינדיווידואַליזירענדיג, ניט נעמענדיג אין אַכט די פאַרשיידענע סיבות, וועלכע לינדערען די שולד.

אויפגערעגט איז ער געקומען צו מיר צוזאַמען מיט ל. יפהן און מיר פאָרגעלייגט צו גיין מיט אים זיך משתדל זיין ביי דער באָלשעוויסטישער מאַכט פאַר די אומגליקליכע. וויסענדיג אַנ—סקיס נעגאַטיווע באַציאונג צו די באָלשעוויקעס, האָב איך זיך זעהר געוואונדערט אויף זיין פאָרשלאָג. איך האָב אָבער גערן מסכים געווען, ניט האָפענדיק פיל פון אונזער מיסיע. ס׳איז נאָך געבליבען אַן ערך 18 שעה אויף דורכצופירען דעם פסק.

אַפריער זיינען מיר געגאַנגען צו באַראַנאָווסקין (א. וויינשטיין), וועלכער האָט גענומען אַן אָנטייל אין טריבונאַלען געריכט, אַלס פּראָקוראָר. ער איז מסכים געווען מיט אַלע מאָטיווען, וועלכע אַנ—סקי האָט געבראַכט, און האָט אָנגעוויזען, אַז ער אין זיין באַשולדיגונגס⸗רעדע האָט אויך אַרויסגעזאָגט אַ מיינונג, אַז די, וואָס האָבען אָנגעפירט מיט דער ריין⸗טעכנישער (קינסטליכער) אַרבעט, דאַרפען ווייניקער באַשטראָפט ווערען, ווי די איניציאַטאָרען פון דעם דאָזיגען קרימינעלען פאַרברעכען; אָבער ער, באַראַנאָווסקי, קען אין דעם קיין זאַך ניט טאָן און האָט ניט קעגען, אַז מיר זאָלען זיך ווענדען צום באָטשאַפטער יאָפע, וועלכער איז דאַן געווען אין ווילנע, און צו מיצקעוויטש⸗קאַפסוקאַס, דעם פרעזידענט פון דער דאַמאָלסדיקער „ליטווישער“ רעגירונג.

יאָפען האָבען מיר ניט געפונען, און זיין סעקרעטאַרין, פר. הירשפעלד, צו וועלכער ל. יפה, אַלס אירער אַ באַקאַנטער, איז אַליין געגאַנגען, האָט אים געענטפערט, אַז, נאָך איר יושר, קומט די דאָזיגע מענשען ניט נאָר איין מאָל, נאָר צוויי מאָל שיסען.

זיינען מיר זאַלבענאַנד מיט אַנ—סקין אַוועק צו מיצקעוויטש=קאַפּסוקאַס, וועלכער האָט געוואוינט אין זעלבען האָטעל בריסטאָל, וואו יאָפּע, אין נום. 1.

ער האָט אונז פריינדליך צוגענומען. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז אַנ—סקין געדיינקט ער נאָך פון אַמאָל, פון בערן און שווייץ. מיר זיינען אַלע געזעסען. מיצקעוויטש האָט מיט אַן אַראָבגעלאָזענעם קאָפּ זיך אויפמערקזאַם צוגעהערט צו אַנ—סקיס באַגייסטערטע רייד, וועלכער האָט, באַנוצענדיג זיך מיט ריין יורידישע פּלפולים, אָדער מיט מאָראַלישע, פּסיכאָלאָגישע און פּאָליטישע מאָטיוועז, קלאָר אויפגעוויזען, אַז ביי די אומגליקליכע טאָר ניט אָפּגענומען ווערען דאָס לעבען. ס'האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דער באַשולדיגטער איז געווען מיצקעוויטש=קאַפּסוקאַס, און אַנ—סקי דער שטראָפענדער נביא. איך האָב געזען ווי דער, אין וועמענס האַנט איז געווען טויט און לעבען פון די 12 פאַמיליעס, האָט זיך ניט ווילענדיג אונטערגעגעבען דעם צוציאונגס=כּוח פון אַנ—סקיס פּערזענליכקייט.

מיצקעוויטש=קאַפּסוקאַס האָט זיך פאַרענטפערט, אַז די זאַך איז אים אינגאַנצען אומבאַקאַנט, ער האָט צוגעזאָגט איר דורכצוקוקען און דערווייל דעם פּסק אָפּהאַלטען.

מיר האָבען זיך דערנאָך דערוואוסט, אַז צוויי זיינען דערשאָסען געוואָרען און די איבעריגע געבליבען אין תּפיסה.

אין אַ חדשים צוויי אַרום זיינען די אַלע צען מענשען באַפרייט געוואָרען דורך די פּאָליאַקען, אַלס פּאָליטישע פאַרברעכער.*)

אין מיטען אַפּריל האָבען זיך די סימפּטאָמען פון האַרצליידען ביי אַנ—סקין זעהר פאַרשטאַרקט און געלאָזען אַזעלכע פאַרענדערונגען אין מוסקל און אין די נערווענקניפּלעך פון האַרצען, וועלכע האָבען אין 1½ יאָר אַרום דערפירט צום טראַגישען סוף.

אָבער ניט קוקענדיג אויף זיין קראַנקהייט, האָט אַנ—סקי אין די אַפּריל=טעג דורכגעמאַכט מיט אונז אַלעמען די געפאַרען פון קוילען און הויז=אונטערזוכונגען, גענומען אַן הייסען אָנטייל אין גורל פון די אַרעסטירטע ליטעראַטען יפה און ניגער**), איז אַליין געגאַנגען צו יאַן פּילסודסקין און באַקומען פון אים אַ קאַרטעל, אין וועלכער ער בעט, מען זאָל זיי וואָס גיכער באַפרייען.

גאַנצע חדשים פלעגען מיר פאַרברייגען צוזאַמען מיט אַנ—סקי'ן, און ס'איז מערקווירדיק געווען, ווי דער מענש האָט זיך איינגעלעבט אין ווילנע, אָט דער איינזאַמער, אָן קרובים און אָן אַ פאַמיליע. ס'איז ניט געווען קיין איין געזעלשאַפטליכע אַרבעט, אין וועלכער אַנ—סקי זאָל ניט נעמען אַן אָנטייל: אין געגענט=קאָמיטעט „יעקאָפּאָ", אין אָרגאַניזיר=קאָמיטעט צו די וואַלען אין דער קהילה, ליטעראַטען=פאַראיין, ניט ריידענדיג שוין פון דער היסטאָריש=עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט, פון די ביידע נייע צייטונגען: „טאָג" און „יידישע צייטונג".

---

*) דער עפּיזאָד איז באַשריבען פון אַנ—סקין אַליין אין לאַנדאַנער „העולם", הייַיאָר.

**) דער „אינצידענט" איז שוין באַשריבען פון אַנדערע. רעד.

אין אַ קורצע צייט איז אַנ—סקי געוואָרען ביי די ווילנער יידען די פּאָפּולערסטע פּערזאָן אין שטאָט און דער באַליבסטער מענש. אַלע פלעגען קומען צו אים מיט טענות, מיט שאלות און איך קען מיט אַ געוויסהייט מיט אים צושטימען, אַז ווען אַנ—סקי וואָלט ניט אָפּגעפאָרען פון ווילנע, וואָלטען ניט פאָרגעקומען אַזעלכע אומאַנגענעמע מחלוקות, ווי דאָס איז געווען שפּעטער.

ניט קוקענדיג אויף זיין קראַנקהייט, האָט אַנ-סקי פלייסיג געשריבען און אין די „פרייע" שעהן, וועלכע מען פלעגט ביי אים אומבּרחמנותדיק אָפּנעמען, פרעדיקען ביי זיך אין צימער און וועקען דאָס געזעלשאַפטליכע געוויסען. קיין גרויס באַפרידיגונג פלעגט ער דערפון ניט האָבען, ער פלעגט קוקן אויף דעם, ווי אויף זיין פליכט, ווי אויף אַ געזעלשאַפטליכען חוב. נאָר וועגען איין מאָמענט האָט ער מיר דערציילט מיט באַפרידיגונג. דאָס איז געווען, ווען ער איז געגאַנגען אויפן גאַס און האָט געהערט ווי יידישע קינדער האָבען, אויפווייזענדיק אויף אים, געזאָגט איינער צום אַנדערן: „דאָס איז אַנסקי!" די אָנערקענונג פון די קינדער האָט גערירט זיין ווייך קינדיש האַרץ!

אַנ—סקיס געזונטצושטאַנד האָט זיך אַלץ פאַרערגערט, די געשעענישן אין ווילנע האָבען אויף אים שטאַרק געווירקט, ער איז שוין קוים געווען אימשטאַנד צו אַרבעטען, און איז אַריבערגעפאָרען אין וואַרשע מיט נייע האָפנונגען, מיט ברייטע פּלענער. אַנ—סקי האָט פאַרלאָזען ווילנע, וועלכע איז אים געוואָרן נאָענט, ווי אַ געבורטשטאָט און וועלכע ער האָט געליבט ווי אַ פאָטער.

אין פעברואַר 1920 האָב איך געזען אַנ—סקין אין וואַרשע, אין דער רעדאַקציע פון „מאָמענט", וואו ער איז געוואָרען אַן אייגענער מענש און איינער פון די ווערטפולסטע מיטאַרבעטער.

אין זיין אַל=ליבע צו מענשען איז אַנ—סקי דאָך געווען אַ גוטער מענשען=קענער, און האָט גוט פאַרשטאַנען ווי אָפּצושאַצען יעדערן פון רעדאַקציע.

אין אַפּאָר טעג אַרום האָב איך באַזוכט דעם דיכטער אין זיין פּאַנסיאָן אין אָטוואָצק. ס'איז געווען אַ שיינער פרילינגס=זונענטאָג, און אַנ—סקי, מיט זיין ליבהאַרציקער גאַסטפריינדשאַפט האָט אויסגעוויזן, ווי אַן אַלטער ריטער אין זיין וואַלד=פּאַלאַץ. מיט התלהבות האָט ער מיר דערציילט וועגען זיינע אַרבעטען און פּלענער, געוויזען זיינע נייע קאָלעקציעס פון רוסלענדישע אַסיגנאַציעס און געשאָטען מיט ליבהאַרציקע מעשיות און זכרונות. ס'האָט זיך פּשוט ניט געוואָלט אָוועקפאָרען פון דעם וואַרימען אינטערעסאַנטען מענשען, וועלכער האָט פאַרמאָגט צו לאָזן אין יעדערען פון די באַזוכער אַ טייל פון זיין ליבשאַפט.

אין מיין לעצטער נסיעה (נאָוועמבער 1920) האָב איך באַזוכט אַנ—סקין אין אַ פּאָר טעג אַרום נאָך זיין קומען אין וואַרשע. ער האָט שוין געקלונגען צו מיר און מיר אויפגעוואָרפען, וואָס איך קום ניט צו אים.

אַנ—סקי האָט אין אָטוואָצק זומער דורכגעמאַכט אַ שווערע לונגענאָנצינדונג און איז קוים נצול געוואָרען. אין האַרבסט איז ער אַריבערגעפאָרען אין וואַרשע און האָט פאַרנומען אַ צימער אין ד"ר הורוויטש'ס קליניק אויף זשאַביאַ 3. איך

האָב אים געפונען זעהר בלאַס, מאָגער און אָפּגעקריינקט; אין צימער זיינען געווען פאַרנאַנדערגעוואָרפען זאַכן, עסנוואַרג, ביכער און העפטען. ביי אַ פראָסטען טישעל ביים בעט איז ער געזעסן און געשריבען ביום ובלילה.

מיט זיין געוואוינליכער ליבשאַפט און פריינטשאַפט האָט מיר אַנ—סקי באַגעגענט און זיך נאָכגעפרעגט וועגן ווילנע און צענדליקער באַקאַנטע. ער האָט זיך ווייניק באַקלאָגט, געווען צופרידען מיט זיין צימער, זיך אָפּט געוואַרימט ביים אויוון, געזאָגט, אַז מאַטעריעל איז ער פאַרזיכערט, נאָכדעם, ווי ער האָט פאַרקויפט אייניקע פון זיינע ווערק, דערציילט, אַז זיינע כּתבים וועגן גאַליציע ווערען איבערגעזעצט אויף העברעאיש דורך ציטראָנען אין ווילנע פאַר שטיבלעס פאַרלאַג, מיט דעם תּנאי, אַז זיי מוזען ערשיינען גלייכצייטיק אויף יידיש און העברעאיש, ער איז נאָר געווען אויפגערעגט, וואָס די העברעאישע איבערזעצונג ווערט אַזוי פאַרצויגען; ער האָט מורא, אַז דאָס ווערק וועט פאַרלירען זיין ווערט.

טראַגיש איז געווען, אַז דער אָריגינאַלער מאַנוסקריפּט איז אייגענטליך געבליבען ערגעץ-וואו באַגראָבען אין מאָסקווע, און אַנ—סקי מוז ערשט שרייבען די לעצטע טיילען נאָך אַמאָל, נאָכן זכּרון און לויט זיינע קליינע נאָטיצען.

מיט פרייד האָט מיר אַנ—סקי דערציילט, אַז זיין „דבּוק" וועט געשפּילט ווערען אין אַמעריקע און אפשר אויך אין וואַרשע דורך די ווילנער טרופּע.

אויף מאָרגען דאָנערשטאָג האַלב פיר בייטאָג האָט מיר אַנ—סקי באַזוכט אויף כמיעלנא 34 און איז אָפּגעזעסן ביי מיר מער ווי אַ שעה. ער האָט מיר איבערגעגעבען אייניגע אויפטראַגען אין ווילנע און מיט ווייטאָג גערעדט וועגן די נייע שחיטות אויף יידען מצד באַלאַכאָוויטשעס באַנדיטען. ס'האָט מיר זעהר פאַרדראָסען, וואָס איך האָב געלאָזען אַנ—סקין זיך מטריח זיין צו מיר אַזוי ווייט, ער האָט אויסגעזען שרעקליך; דאָס געזיכט גרוי—בלאַס, און איז געווען אָנגעטאָן אין אַן אַלטען מאַנטעל, הגם ס'איז געווען 7 גראַד פראָסט. איך האָב באַגלייט אַנ—סקין ביז אַ דראָשקע און מיט פחד געקלערט וועגן דעם, ווי וועט דאָס פאָרן ווירקן אויף זיין געזונט.

זונטאָג, דעם 7 נאָוועמבער, 2 בייטאָג, האָב איך ווידער באַזוכט אַנ—סקין לויטן אָפּמאַך צוזאַמען מיט זיין שטענדיקען דאָקטאָר און ליטעראַט גרשון לעווין. ער איז געווען פריילין און מונטער, האָט אונז מכבּד געווען און זיך געלאָזט אונטערזוכען.

ער איז געווען מאָגער און בלאַס, האָט זיך געקלאָגט אויף אַ יוקן אין דער הויט. די פיס זיינען ניט געווען געשוואָלן ווי פריער. די פאַרדייאונג איז געווען נאָרמאַל, צייטענווייז עצירות, דער פולס איז געווען נאָרמאַל 72, רעגעלמעסיק, אָבער ווייך און שוואַך. דאָס האַרץ ניט פיל פאַרגרעסערט, די טאָנען ריין, שוואַך, ניט אַזוי אַקצענטויאַרט, ווי פריער אין ווילנע. באַשיימפּערליך, האָט זיך דער קראַנקהאַפטליכער פּראָצעס ניט אַזוי אויסגעדריקט אין סקלעראָז פון די אַלגעמיינע געפעסען, ווי בלויז פון דער קרוין-אַרטעריע און הויפּטזאַכליך אין טיפע פאַרענדערונגען פון דעם האַרץ-מוסקל גופא און זיינע נערוונקניפּלאַך. די הויפּט-תּרעומות פון קראַנקען זיינען געווען

אָפּטע ווייטאָגן אין ברוסט, וועלכע פלעגן פאָריבערגיין נאָכדעם, ווי ער פלעגט צולייגן וואַרימע צום האַרצען. די לעצטע צייט זיינען די ווייטאָגען געוואָרען אַ סך זעלטענער. אָבער וואַרימע האָט אויפגעהערט צו העלפען.

אין די לונגען איז נאָך געווען צו דערקענען רעשטלעך פון דער אויסגעהיילטער לונגען-אָנצינדונג — און אַ לייכטער בראָנכיט פון רייכערן.

די השתּנה איז געווען נאָרמאַל, און דער צוקער, וועלכער פלעגט צייטנווייד דערגיין ביז 6 פּראָצענט, איז פאַ[illegible]

ווי דאָקטוירים, און דערצו נאָך אַלס פריינט און פאַרערער, האָבען מיר דעם קראַנקען באַרואיקט, געראַטן זיך ניט אָנצושטריינגען, זוכען פרישע לופט און זיין פאָרזיכטיק מיט דער דיעטע. ווי ס'האָט זיך געוואָלט, אַזוי האָט זיך אויך געגלויבט; און ס'האָט זיך פשוט ניט געוואָלט צולאָזען דעם געדאַנק, אַז אָביעקטיוו געטראַכט, זיינען דעם פאַציענטס טעג, אַפילו שעה'ן, געציילט: ער איז דאָך נאָך געווען אַזוי לעבנסדורשטיק, אַזוי פרישדיינקענדיק, אַזוי אינטערעסאַנט!

אַנ—סקי גופא האָט אונז ניט געלאָזט זיך אָפּשטעלען לייגנער אויף מעדיצינישע רעיונות, זיך באַצויגן מיט אַ קינדליכן צוטרוי צו אונזערע באַרואיגענדע פראַזן און איז גלייך אַריבער צו אַ געשפּרעך מכּח דער זיצונג פון דער איניציאַטיווער גרופּע וועגן גרינדען אין וואַרשע אַ יידישע היסטאָריש-עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט פאַר פוילען, וועלכע האָט געדאַרפט פאָרקומען דעמזעלבען זונטאָג אינאָוונט ביים ד"ר ג. לעווין אין וואוינונג. די דאָזיגע פראַגע האָט ווייזט אויס, דאַמאָלסט פאַרנומען דעם גאַנצען מוח אַנ—סקיס און אַלע זיינע רעיונות. ער האָט געקאָכט, בעת ער האָט וועגן דעם גערעדט, האָט געזען ס'זאָלן פאַרבעטען ווערען די פאַסנדסטע מענשען און האָט מיר אַזוי האַרצליך געבעטען, אַז איך זאָל אויך קומען אויף די זיצונג און דערמאָנען וועגן דער ווילנער היסטאָרישע-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט, אַזוי ווי איך וואָלט מיט דעם אים פערזענליך טאָן די גרעסטע טובה.

9 אינאָוונט האָט אַנ—סקי געעפענט די זיצונג. ס'זיינען געווען די פאָרשטייער פון יידישען אַמעריקאַנער קאָמיטעט (J. D. C) ה. קאָוואַלסקי און ד"ר לעוו, דער וואַרשעווער פרעדיקער ד"ר פּאָזנאַנסקי, דער רעדאַקטאָר פון „היינט" פינקעלשטיין, דער רעדאַקטאָר פון יידישען „נאַש קוריער" אפּפּעלשלאַק, דער פּאָעט א. קאַציזנע, דער אַרטיסט מאָרעווסקי, דער פאָלקסזינגער קיפּניס, דער ליטעראַט ראָזענפעלד, די מוכרי ספרים לעווין-עפּשטיין, פריד, ד"ר גרשון לעווין, מאיר, גראָנדזענסקי און נאָך אייניקע הערן, וועלכע איך האָב ניט געקענט. ס'האָבן נאָך געדאַרפט קומען נח פרילוצקי, דער סיים-דעפּוטאַט שיפּער, דער היסטאָריקער פּראָפ. מאיר באַלאַבאַן, פּרוי לעווענטאַל און נאָך אַנדערע.

אַנ—סקי איז געווען אַביסעל אויסגעפּוצט, אין אַ ווייסן קראַגן, האָט זיך מיט יעדען, וואָס איז געקומען, געפרייט און געווען פייערליך אויפגערעגט. ער האָט עפּעס וויכטיקעס געהאַט פון דער דאָזיקער זיצונג און מיט אומגעדולד געוואַרט אויף אירע רעזולטאַטען.

קודם=כל האָט ער דערמאָנט דעם אָקאָרשט געשטאָרבענעם אין מאָסקווע היסטאָריקער פסח מאַרעק און פאָרגעלייגט לכּבוד זיין זכרון אויפצושטיין.*)

דערנאָך איז ער צוגעטראָטען צו זיין שיינעם פאָרטראָג וועגען דער וויכטיגקייט פון קלייבען היסטאָריש=עטנאָגראַפישע מאַטעריאַלען פון יידישען לעבען, פון יידישען פאָלקלאָר. דאָס יידישע פאָלק האָט אָנגעהויבען צו שאַפען זיין פאָלקלאָר פריער, ווי אַלע איצטיקע אומות, נאָך מיט 4000 יאָר צוריק, בעת ס'איז נאָך קיין אַלף=בית ניט געווען, די ביבעל איז די שענסטע און גרעסטע שאַפונג פון יידישען פאָלקלאָר.

אַן—סקי איז אַריבער צו דער שילדערונג, ווי ס'ווערען פאַרפאַלען דורך דער מלחמה טויזענטער אוצרות פון דער יידישער שאַפונג, יידישער געשיכטע און יידישער קונסט אין פאַרשידענע שטעט און שטעטלאַך אין אוקראַאינע, פוילן, ליטע און גאַליציע אין פאָרם פון מעשיות, לעגענדעס אָדער אָרנאַמענטען אין די אַלטע שולען און בתּי=מדרשים, אויך די אַלמעמאַרס, אָרון=קודשן, עטרות פון די ספרי=תּורות, הדסים א. א. וו. דאָס אַלץ מוז געזאַמעלט ווערען, וואָס מען קען נאָר פאַרכאַפּען, ווייל אין דעם ליגט דער אַלטער גייסט פון יידישען פאָלק, וואָס בייט זיך מיט יעדער עפּאָכע.

אַן—סקי האָט אויפגעוויזען מיט ביישפּילען, ווי אַמאָל אַ מעשהלע, וואָס דאַרף פאַרשריבען ווערען, אַ ליד, אַ ניגון, וואָס דאַרף פאַרפעסטיגט ווערען דורכן גראַמאָפאָן, אַ קינדער=ליד, אַלטע נעמען פון גאַסען, גיבען אַ שטיק געשיכטע, וואָס קענען אויפקלערען אַ סך היסטאָרישע געשעענישען. און נאָך און נאָך האָט אַן—סקי גערעדט מיט באַגייסטערונג, אין אַ זאַפטיקער יידישער שפּראַך, מיט אַ טיפער איבערצייגונג און—דערהויפּט מיט אַ טיפער ליבע צום יידישען פאָלק, צו אַלע שאַטירונגען פון זיין פאָלקס=גייסט.

באמת זאָגענדיק, אַפילו פון דעם, וואָס אַן—סקי האָט געזאָגט, האָב איך שוין פון אים געוואוסט, אָבער זיכ איז געווען צו זיצען און הערען זיין באַגייסטערטע שטימע און צו קוקען אויף זיין נשמהדיקע געזיכט. ניט ווילנדיק האָב איך זיך געפרעגט: צו איז דאָס דערזעלבער חולה, וועלכען מיר האָבען היינט אונטערזוכט און וועמענס לעבען עס שטייט אַזוי אויף משקולת.

אַן—סקי האָט געענדיקט און האָט געקוקט אויף מיר, אַזוי ווי בעטענדיג אונטערשטיצונג. איך האָב באַגריסט די נייע וויכטיגע קולטורעלע אונטערנעמונג און אויפגעוויזען אויף דאָס גליק, וואָס ביי דער געבורט פון דער נייער געזעלשאַפט איז זיך מתעסק דערזעלבער באַרימטער אַקושער, וועמען אויך די ווילנער היסטאָריש=עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט איז מחויב מיט איר געבורט.

ס'האָבען זיך אָנגעהויבען דעבאַטען, וועלכע איך וויל דאָ ניט איבערחזרן.

---

*) איך בין געבליבען שלדיק אַן—סקין אין דער פרט. ער האָט מיר מיט אַ פּאָר טעג צוריק געבעטען אויסשרייבן פאַרן פריטאָגדיקען נומער פון „מאָמענט" ערא'נערונגען וועגען מאַרעקן, מיט וועלכען איך בין לאַנג געווען באַפריינדעט אין מאָסקווע אין די 80=ער יאָרן. איך האָב אָבער דאָס ניט באַוויזען.

ס'האָט זיך נאָר געפילט, אַז ווען ניט אַן—סקי, וואָלט פון דער זאַך גאָרניט געוואָרן. אייניגע האָט זיך געוואָלט לייגען שטיינער אויפן האַרצען, אויפווייזנדיג, אַז איצט איז ניט די צייט דערצו, אַז עס פאָדערט זיך פיל מיטלען, וועלכע ס'איז איצט שווער צו זאַמלען א. א. וו. אַן—סקי האָט אָבער בייז און בייסיק געענטפערט אַזאַ הערן און האָט דערמאָנט די מעשה מיטן פויער, וועלכער האָט געגעסען אַ בייגעל, ווען מען האָט אים געשמיסען. בעת מען האָט דעם פויער געפרעגט, ווי קען ער דאָס עסען, בעת מען שמייסט אים, האָט ער געענטפערט:

„און אַז מען וועט מיר אַ גאַנצען טאָג שמייסען וועל איך ניט עסען?"

„אַז די פּאָגראָמען און די מלחמה וועלען דויערן נאָך יאָרן, וועלן מיר אויך ניט זאָרגען פאַר אונזערע היסטאָרישע אוצרות?"—האָט אַנסקי זיך געווענדעט צו דער פאַרזאַמלונג.

מיט דעם איז די זאַך באַשלאָסען געוואָרן, און ס'איז אויסגעקליבען געוואָרן אַ צייטווייליקער קאָמיטעט, וועלכער דאַרף אָרגאַניזירען די נייע געזעלשאַפט.

האַלב צוועלף ביי דער נאַכט האָב איך זיך געזעגענט מיט אַן—סקין, און ער איז נאָך געבליבען ביי ד"ר לעווין. פעסימיסטען האָבען געזאָגט, אַז דאָס ניי=געבאָרען קינד איז ניט לעבנספעאיג, אָבער אַז דער אַקושער אַליין וועט שוין אויף מאָרגען ניט לעבען, דאָס האָט קיינער ניט ערוואַרט. נאָך אויף מאָרגען מאָנטאָג 3 אַ זייגער האָט אַן—סקי צוגעשיקט צו מיר אַ בריוו צו מ. שאַליטן מיט אַן אַרטיקעל פאַרן זשורנאַל „לעבען". איך האָב ניט געוואוסט, אַז איך פיר מיט זיך דאָס ל ע צ ט ע וואָ ר ט, די ל ע צ ט ע מתּנה פון גרויסען נפטר! און דאָס „לעבען" דאַרף זיך שעצען גליקליך, וואָס עס האָט דעם כּבוד צו דרוקען דאָס דאָזיקע וואָרט.

אָבער די פעסימיסטען פון דער זונטאָגדיגער פאַרזאַמלונג אין וואַרשע האָבען אַ טעות. אמת, אַן—סקי איז געשטאָרבען, פאַרשוואונדען פון אונז פלוצלונג, אומדערוואַרט, אָבער זיינע מעשים, זיינע חבורים, זיינע אידעען און זיינע ליבלינגס=שאַפונגען זיינען נ י ט ג ע ש ט אָ ר ב ע ן און קענען ניט שטאַרבען. און דער ליכטיקער זכרון אָן דעם אַלטען רעוואָלוציאָנערען קעמפער און זיין פאָלק טיף ליבענדען דיכטער וועט אויף אייביק בלייבען אין די מחות און אין די נשמות פון גאַנצע דורות! ס'זיינען געווען ביי אונז גרעסערע היסטאָריקער, שריפטשטעלער, דענקער און פאָעטען, ווי אַן—סקי. מיר האָבן געהאַט אויך שטאַרקערע רעוואָלוציאָנערע קעמפער פאַר סאָציאַלע און פאָליטישע איבערקערענישען. אָבער ס'איז שווער אויפצווייזן נאָך אַזאַ פערזאָן ווי אַן—סקי, וועלכע האָט פאַראייניגט אין זיך אַזאַ פילזייטיגע טעטיגקייט און וועלכער האָט פאַרמאָגט דעם כּח צוציען צו זיך די פאַרשיידענסטע ריכטונגען אין יידישען לעבען, אַזאַ פערזאָן, אויף וועמענס קבר ס'זאָלען זיין אַזוי ענג צוזאַמענגעפלאָכטען די שוואַרץ=ווייסע מיט די שוואַרץ=רויטע טרויערבענדער.

די סיבה ליגט אין דער ריינער טיפמענשליכער פאָעטישער נאַטור פון נפטר און אין זיין וואונדערבאַרער ליבהאַרציגקייט.

ד"ר צ. שאַבאַד.

א האלב יאר זכרונות וועגען אנ–סקי.

(דעצעמבער 1918 — יוני 1919).

מיט אנ–סקין בין איך באקאנט געווארן נאך דער ערשטער רוסישער רעוואלוציע. ווילנע איז דאן געווען א קורצע צייט א מקום מקלט פאר א סך גרויסע יידען פון רוסלאנד, און שטראשונס ביבליאטעק איז געווען זייער קולטור־צענטער. אנ–סקי איז אויך אויף א געוויסע צייט געקומען קיין ווילנע, וואו ער האט חתונה געהאט, און די חופה איז געווען ביים ראבינער ד״ר קאנטאר אין שטוב אין מארט 1908. דערנאך איז אנ–סקי אוועקגעפארען אין פעטערבורג, דארט שפעטער געגרינדעט די היסטאריש־עטנאגראפישע געזעלשאפט און גענומען רייזען איבער שטעט און שטעטלאך און זאמלען דער פאלקלאר, פון וועלכען ער האט אויפגעקליבען א קאלאסאלען אוצר אין 40 בענדער.

אין ווילנע איז ער געקומען נאך אמאל אין הארבסט 1918, א קראנקער א צובראכענער איז ער געקומען, אנטלויפענדיג פון די באלשעוויקעס. עטליכע וואכען איז ער געלעגען קראנק אין שפיטאל „משמרת חולים״, דערנאך האט ער זיך באזעצט אין א צימער ווייט פון צענטער שטאט לעבען שניפישקער בריק.

געטראפען האב איך זיך מיט אים איינמאל אינאווענס. איך האב אים דאן באגלייט אהיים און ער האט מיר זעהר פריינדליך געבעטען באזוכען אים, נאר עס איז געווען איבעריג זיין בעטען, ווארום ריידענדיג מיט אים נאר א פאר ווערטער, האט זיך שוין דערשפירט זיין גרויסע ווארימע הארץ און ס׳האט געצויגען צו אים ווי א מאגנעט.

זיין צימער איז געווען כמעט אן מעבעל, מער ניט א בעטעל, א פאר שטולען מיט א קליינעם טישעל, וואס איז שטענדיג געווען פארשאטען מיט קערטלעך פון פאפיראסען, וועלכע ער פלעגט רויכערען אן א שיעור, און מיט פאפירען פון זיינע שריפטען; די ווענט זיינען געווען פארהאנגען פון א סך אייל־בילדער, וועלכע ער פלעגט ליב האבען אפט צו קויפען אויפן מארק, וואו מ׳האט עס דאן פארקויפט פאר זעהר ביליג; ביים וואנט זיינען אויך געשטאנען איניגע עטאזשערקעס מיט ביכער, וועלכע ער האט אויך דארט איינגעשאפט פאר שפאט ביליג; לעבען טיר זיינען געלעגען א פאר צענדליג בינדלעך האלץ, וועלכע ער פלעגט אליין שפאלטען און הייצען מיט זיי זיין אויוועלע. און אט אין דעם חורבהדיגען צימער האט עס געלעבט איניגע חדשים דער גרויסער זון פון יידישען פאלק. איך האב נאך מורא אויסצוזאגען, אז אפשר האט ער אויך דארט שטארק דחקות געליטען, ווארום ווי איך האב באמערקט, זיינען ברויט מיט טיי דאן געווען זיינע גאנצע מאכלים, און דערצו נאך בשעת ער האט געוואוינט לעבען שניפישאק איז אים גאר אפט אויסגעקומען צו קריגען זיינע ברויט אויף נאוויגראד ביי א באקאנטען. דאן, אין דער צייט פון דער סאוועטישער מאכט, איז א קורצע צייט סאקי געווען א שטיקעל ברויט צו קריגען איינע פון די שווערסטע זאכען. אז איך האב אים פארגעלייגט די ברויט צו קריגען, האט ער בשום אופן וועגען דעם ניט געוואלט הערען, ווארום פארשאפען זיך מיט אן אנדערען איז ביי אים געווען די ערגסטע זאך אין דער וועלט.

זיין חורבהדיגער צימערל איז אבער באלד געווארען דער צענטער פון אלע ווילנער כלל־טוער און ליטעראטען, וויל דארט האט זיך געפונען זייער פאטער, דער פאטריארך פון דער יידישער ליטעראטען־וועלט, דער מענש מיט דער גרויסער הארץ, — און אלעמען האט געצויגען אהין.

דארט אין זיין צימערל האט ער זיך מיט מיר אויך צונויפגערעדט וועגען גרינדען די היסטאריש־עטנאגראפישע געזעלשאפט, וואס דאס איז געווארען דער אידעאל פון זיין לעבען. וועגען גרינדען די היסטאריש־עטנאגראפישע געזעלשאפט האט ער אפילו מיט א חדש פריער נאך געהאלטען א גלענצענדען רעפעראט אין זאל פון אייזענבאנקרייזעל, און מ׳האט נאר געדארפט וועהען ווי ווארנדערבארשיין. ער האט דאן גערעדט. עס האבען געפלאסען זיינע רייד ווי דאס וואסער פון א שטיל טייכעל און זיך געגאסען איינס נאך דאס אנדערע און ווי פון איין גוס. מיט אמאל האט ער זיך א הייב געטאן, אויסגעגלייכט זיין הויכע פיגור, א טרייסעל געטאן זיין

גרויסע שיינע לייבען־קאפ, די גרייז גרויע האר האבען זיך צעשויבערט איבער זיין שטראלענדען פנים און זיינע וואונדערבארע אויגען האבען אויפגעפלאמט מיט א פייער, וועלכער האט אנגע־צונדען אלע הערצער. און ווי א נביא האט ער דאן גערעדט וועגען יושר און אמת און האט פארענדיגט מיט די ווערטער: „ווען זייערע פאלקסשאפונגען זייבען מערסטענטייל וועגען פרויען און בלוטפארגיסונגען, איז אבער די יידישע פאלקסשאפונג פול וועגען אמת און יושר, דער אמת שטייט אזוי הויך, אז ער רופט אפילו גאט צו א דין תורה און אז דער אייבערשטער איז גוזר א גזרה, קומט דער צדיק און איז איר מבטל״. מיט זיינע פלאמיגע רייד האט ער דאן אנגעצונדען הייסע ליבע און שטאלץ צום יידישען פאלק און זיין שאפונג.

ניט קוקענדיג אבער אויפן גרויסען ערפאלג פון זיין זעלטענעם רעפעראט מיט די אומגעהויערע ידיעות פון פאלקלארישען שאפן, האט זיך דאך דאן די געזעלשאפט צוליב דער פאליטישער לאגע ניט געגרינדעט און ערשט אין א חדש ארום, דעם 20־טן פעברואל 1919, האט ער געפרובט ווייטער גרינדען די געזעלשאפט, וואס האט זיך אויך איינגעגעבען. מיר האבען צוזאמענגעשטעלט א רשימה וועמען צו רופען און גלייך אנגעשריבען די איינלאדונגען. כאראק־טעריסטיש איז, וואס די איינלאדונגען האבען מיר צוזאמען פארנאנדערגעטראגען, דער גרויסער מאן האט אליין געטראגען איניגע איינלאדונגען און וואס איך האב זיך ניט צובעטען מיר זיי איבערגעבען האט ניט געהאלפען, מיינענדיג אז איך וועל ניט באוויזען. אין דריי שעה איז געגרינדעט געווארען די ווילנער היסטאריש־עטנאגראפישע געזעלשאפט. דער גרינדונגס־אווענט איז געווען זעהר א געלונגענער. ס׳האבען זיך צונויפגעזאמעלט אלע וויכטיגסטע מענשען פון שטאט אין „דווארזשאנסקי קלוב״, אין דעם ארט, וואו פאר דער צארישער מאכט האט דארט א ייד דעם שוועל ניט געוואגט אריבערצוטרעטען. מ׳האט דאן גלייך אויפן ארט אויסגעקליבען א פארוואלטונג מיט אלע 5 סעקציעס און אויף מארגען איז אנ–סקי א גאנצען טאג כמעט פון קלוב ניט ארויס, אזוי ווי א רבי האט ער זיך געלאסען מיט די חברים פון יעדער סעקציע איינגעשטודירט די ארבעט וואס זי האט צו טאן. זיינע ידיעות זיינען געווען ממש אומגעהויערע און בשעת ער האט דוכט זיך געלערענט האט ער אויך צוזאמען מיט דעם אזוי באצויבערט, אז מ׳איז גאר באגייסטערט געווארען צו דער ארבעט. אזוי האט אנ–סקי טאג איין טאג אויס א חדש נאכאנאנד געארבעט פאר זיין ליב קינד, די עטנאגראפישע געזעלשאפט, און מיט זיין גרויס ענערגיע און גרויסען ארגאניזאטארישען טאלאנט האט ער אלץ איינגעארדענט ווי עס באדארף צו זיין.

אנ–סקי האט דאן געארבעט ניט נאר אויף די עטנאגראפישע געזעלשאפט, נאר ער האט אין דעם האלב יאר, וואס ער האט פארבראכט אין ווילנע, אויך געהאלפען גרינדען די קהילה, דעם זשורנאליסטען־פאראיין, די קולטור־ליגע, דעם פאלקס־אוניווערסיטעט, די צייטונגען „טאג־יידישע צייטונג״, ווייטער־בוך; האט געארבעט אין „יעקאפא״; אין קרייזל פון די רעכטע ס־ער׳ען, וואס די גאנצע הצטרכותן זיינע האט ער כמעט אויסגעהאלטען פון אייגענע מיטלען; בעגאנגען מיט נאך איניגע כלל־טוער צו קאפסוקאס און געראטעוועט איניגע יידען אפגעמשפטע צום טויט, דערנאך פאר די פוילישע מאכט צו פילסודסקין און געראטעוועט ליב יפה און ניגער, אויך מ. גוטמאנען פון תפיסה ארויסגענומען, און ווי טאג ווי נאכט האט ער אלץ געהאט אסיפות נאך אסיפות אן גוזמא אפשר 10 א טאג.

נאר די ליבסטע זאך זיינע איז געווען די עטנאגראפישע געזעלשאפט און זיין ענערגיע און צוויבער־נאמען האבען טאקי געהאלפען, אז אין א משך פון קנאפע צוויי יאר פון מהפכות און איבערקערענישען האט זיך אויפגעזאמעלט פון מתנות כמעט אן א גראשען געלט אן אוצר פון אן ערך עטליכע צענדליג טויזענד דאקומענטען, צווישען זיי א ריי גאר וויכטיגע. אנ–סקי האט פאר דער געזעלשאפט פארפאסט דעם ערשטען אויפרוף און אויך די סטאטוטען און כללים ווי צו זאמלען פאלקלארישע מאטעריאלען. ער האט די געזעלשאפט געהאלטען אין זינען אפילו פון דער ווייטען און אלע ווילע געשיקט פון אטוואצק מתנות און געדרוסען, איניגע מאל געוואלט אפילו קומען אויף לעקציעס לטובת דער געזעלשאפט, נאר זיין געזונט־צושטאנד און די אלעווייליגע איבערקערענישען האבען עס געשטערט. אפילו א טאג פארן טויט האט ער נאך געשיקט פון ווארשע מתנות פארן מוזיי, ער האט די געזעלשאפט ניט פארגעסען

embarrassed to live on Pohulanka when so many people are going hungry

אפילו נאכען טויט, און אין זיין צוואה איר אן אייביגע ירושה איבערגעלאזען...

אנ—סקי איז געווען א זעלטענער מענשען־פריינד. וואו נאר ער האט געוואוינט, זיינען
אומעטום געווען ארום אים קאנצענטרירט אלע ארימע. די טיר פלעגט זיך פון זיי א גאנצען
טאג נים צומאכען און ער פלעגט זיי אוועקגעבען דעם לעצטען ביסען, דעם לעצטען גראשען.
אז ער האט זיך איבערגעקליבען אין א שענערע דירה (דורך די השתדלות פון זיינע גוטע
פריינד) אויף פאהוליאנקע האט ער מיר אמאל פארטרויט, אז ער איז פון דעם ניט צופרידען,
ווייל דארט דארף מען לעבען בעסער און שענער און ער קען דאס ניט אין אזא צייט וואס
די ארימע גייען אויס פון הונגער. איינמאל איז ער אריין אין שטראשונס ביבליאטעק, האט
ער דארט דערזעהן א לעזער מיט א קרייענקליכען ארימען אויסזען, האט עס זיין גוט
הארץ ניט געקענט אריבערטראגען, ער האט מיר תיכף געגעבען א רעכטע מטבע פאר אים און
ווען יענער האט עס צוגענומען דאן איז ער ערשט אוועק. אזוי אויך פלעגען קומען צו אים
א סך מיט בקשות וועגען טובות, רעקאמענדאציעס און ער האט קיינעם ניט אנטזאגט, אלעמען
מקרב געווען, ווער רעדט די יונגע פלעגט ער אויסהערען מיט גרויס געדולד, און אז ער האט
נאר באמערקט עפעס א ניצוץ פון א טאלאנט, פלעגט זיין פנים גאר דאן שטראלען פון שמחה
און ער פלעגט שוין אזא מקרב זיין אן א שיעור. און אונטערען הויך פון זיין אטעם פלעגט
מען עפעס פילען א ווארימע דערהויבענקייט אין דער נשמה. ער איז אויך געווען א מאדנער
מענשען־קענער. מיט איין קוק פלעגט ער דורכנעמען דורך און דורך יעדערען און זאגען ריכטיג
אזוי, אז מען פלעגט ווערען ממש פארוואונדערט.

פון זעהר פיל באזוכער און כלל טוערייי איז אנ—סקין כמעט ניט געבליבען קיין צייט
צו שרייבען ביי טאג און עס פלעגט אים אויסקומען שרייבען שפעט ביי נאכט. אין דער
פרייער צייט פלעגט ער אפט פארברייינגען אין שמועסען וועגען זיין לעבען. ער האט מיר
איינמאל דערציילט ווי שווער ס׳איז אים אנגעקומען זאמלען דעם פאלקלארישען מאטעריאל,
און אין די קליין־שטעטלאך האט ער געמוזט זיך פארלאזען א באָרד און גיין מיטן טלית און
תפילין אין שול אריין, כדי דער עולם זאל האבען צוטרוי צו אים, אנדערש האט מען ניט געקענט.

אנ—סקי איז געווען זעהר א פרייליכער און א ריידעוודיגער. און ער האט מיר זאגאר
אמאל געזאגט מיט פארדרוס אויף וויסערן פארוואס ער איז א שווייגער. זיין פרייליכקייט
האט אים ניט אפגעלאזען אפילו אין זיינע גרעסטע יסורים בשעת ער איז געלעגען מיט זודיגע פלעשער
ביים הארצען, ווארום אנ—סקי האט אויף זיך געהאט צענדליגער מחלות.

ער האט אפט ליב געהאט צו ריידען וועגען ליטעראטור און האט גערעדט מיטן גרעסטען
רעספעקט וועגען אונזערע שרייבער. וועגען זיינע אייגענע ווערק האט ער ניט האלט געהאט
צו ריידען. אלס אויסנאם איז געווען זיין „דבוק״. וועגען דעם האט ער אמאל יע עפעס אויסגעהערט.

נאר איינציגע מאל האט געטראפען, אז אנ—סקין האט פארלאזען זיין פרייליכקייט און
ריידעוודיגקייט: בשעת ער האט ארויסגעזאגט זיין וידוי אויף דעם, וואס ער איז אזא צייט געווען
אפגעריסען פון זיין ארימען פאלק, דעם ארימען צווישען די ארימסטע און דעם אומגליקליכען
צווישען די אומגליקליכסטע. דאן האט זיך זיין פנים פארצויגען מיט א וואלקען און איז א צייט
געווארען שטיל פארטיפט אין זיין שטומען צער; דאסזעלבע אויך, אז ער האט זיך דערמאנט
אן זיין עלענטקייט, וואס ער לאזט ניט איבער קיין קינדער. און מיט דעם דערקלערט זיך,
אפשר, וואס ער איז געווען אזא גרויסער ליבהאבער פון קליינע קינדער.

נאך אמאל אומעטיג איז ער געווען איינמאל פאר פסח, בשעת ער איז געווען שטארק
קראנק. ער האט מיר דאן פארגעלייענט זיין צוואה און דערמאנט וועגען זיין ירושה פארן
פעטערבורגער און ווילנער מוזיי. איך האב אים דאן אויך דערמאנט וועגען ירושלימער מוזיי.
ער האט דאן אויך זעהר געלויבט שלום עליכמס צוואה און געזאגט, אז אנשטאט זיינע ווערק
וועט ער בעסער הייסען לייענען זיין ביאגראפיע און איז געווארען זעהר אומעטיג.

ער האט מיר דאן אויך געבעטען באזארגען זיין פאטערס יארצייט, וואס ער האט אלע מאל אפגע־
היט און האט מיר דערציילט זיין הויכע אפשטאמונג פון פאטערס און מוטערס צד. שפעטער, אין יולי
1919, בשעת ער איז געווען קראנק און איז געלעגען אין אטוואצק, האט ער מיר געבעטען אפשיקען דעם

טלית, וועלכען ער האט פארגעסען אין ווילנע. זיין טלית איז געווען זעהר א לאנגער מיט א זילבערנער עטרה.
תיכף נאך די בלוטיגע אפריל־טעג פון יאר 1919 ווי נאר איך בין אריין צו אים
איז ער מיר געפאלען אויפן האלדז, צעקושט זיך און מיר געוויזען די לאך פון וואנט וואס
א קול האט דורכגעלעכערט, צילענדיג זיך אויף אים און ד״ר שאבאד, בשעת זיי האבען דאן
געוואלט אקוק טאן אין פענסטער (זיין דירה איז געווען אויפן צווייטען עטאזש אונטער ד״ר
שאבאדס וואוינונג אויף די זעלבע טרעפ) און מיר געהייסען גלייך צונויפרופען א פארזאמלונג
פון דער עטנאגראפישער געזעלשאפט. עס זיינען דאן צו אים אין שטוב געקומען ד״ר. וויגאדסקי,
ד״ר ווירשובסקי, אינז. קוויאט, ארכיט. ראזענהויז, שאליט, און דאס רוב האבען געטענעט מיט איין
קול, אז עס איז נאך שווער עפעס צו טאן. האט ער זיי דערציילט משלים און אויפגעוויזען,
אז אפילו אין די ערגסטע צייטען טאר מען ניט אפהאלטען די שאפונגס־ארבעט.

אנ—סקי איז געווען א זעלטענער פארזיצער. ער פלעגט פארשטיין די פסיכאלאגיע פון
יעדען רעדנער און געוואוסט אפריער וואס יענער וויל זאגען. ער פלעגט גלייך דערשמעקען
די פולווער און אין מיטן ברען מיט איין ווארט איינשטילען דעם גאנצען פייער, ארויסכאפען דעם רעכטען
תמצית פון אלע רעדעס און אזוי מייסטערהאפט פארמולירען, אז אלע פלעגען בלייבען צופרידען.

אנ—סקי איז אויך געווען א זעלטענער לעזער. איך האב אים צום ערשטען מאל געהערט
אין אן ענגען קרייז פון ליטעראטען־און קינסטלער־קלוב אויף פאהוליאנקע (דעם קלוב האט
דאן ווייטער איינגעארדענט און האט אליין אויסגעפירט מיט גרויס ליבע די גאנצע טעכנישע
ארבעט). אנ—סקי האט דאן זעלטען־שיין געלעזען זיין „דבוק״, די פאלקסטימליכע דראמע ויינע,
וואס איז פארוועבט מיט גאלדענע לעגענדעס פון וויפיל דורות.
זיין לעזען האט דאן געמאכט א געוואלדיגען רושם, וועגען זיין דראמע האבען זיך ארויסגעזאגט
ניגער, שאליט (אין דער פרעסע), יפה, מארעווסקי א. א. און אויך איינער א באלשעוויסטישער שריפט־
שטעלער, וועלכען ס׳איז ניט געפעלען געווארען, וואס זי איז ניט פון רעוואלוציאנערען לעבען און דער
אלטער־ דיכטער האט געשמייכעלט און געענטפערט, אז קונסט איז אייביג...
נאך אמאל האב איך אים געהערט לייענענדיג דעם „דבוק״ אין יוני 1919 לטובת זיין
עטנאגראפישער געזעלשאפט אין זאל פון קהילה. דאן איז ער געווען קראנק און ער האט געמוזט
אין מיטן מפסיק זיין. אים האט פארביטען דער קינסטלער מארעווסקי. מען האט, טבעה, גלייך
באמערקט וואס נאך פאר א גרעסערער קינסטלער אנ—סקי דער לייענער איז, מיט זיין מימיק
און זיין זיסע שטים האט ער ממש באצויבערט.

נאך אמאל האב איך אים געזען אלס אגיטאטאר צווישען די „צעירי ציון״. דארט האט
ער זעהר געלאסען געלייענט א זעלטען־שיינעם רעפעראט וועגען ציוניזם און סאציאליזם בכלל
און וועגען דער פראגראמע פון די ס. ר. בפרט און אויפגעוויזען, אז די פראגראמע פון די
ס. ר. איז בעסער צוגעפאסט צום ציוניזם אלס א פארטיי וואס שליסט ניט אויס קיין בירגער־
ליכע מאסען און האלט פון נאציאנאליזם א. אז. וו. אלע זיינען דאן ממש היפנאטיזירט געווארען
פון זיין וואונדערבארע לעקציע און מ׳האט געטראכט, אז עס קען גאר אנדערש ניט זיין. דארט
האט אויך עפעס איינער א רעדנער באריירט די פראגע פון די אלטע חדרים און ישיבות און
באווארפען זיי מיט דער גאנצער ארטאדאקסיע מיט שמוץ. דאן איז ער ארויס מיט א פלאם־
פייערדיגער רעדע און געזאגט: ווען די שקאלעס האבען אונז געגעבען קאריעריסטען, האבען
אונז די ישיבות דווקא געגעבען קעמפער און כלל־טוער אידעאליסטען. איך האב ליב מיין גאנצען
פאלק, אלע זיינע קלאסען און איך גלויב שטארק אין זיין געזונטען חוש.
ניט קוקענדיג וואס אנ—סקי איז געווען א שטארקער קעגנער פון די באלשעוויקעס, ווייל
ער האט געהאלטען, אז זיי ברייינגען א גרויסען שאדען מיט דעם וואס זיי ווילען ארויסרייסען
דאס קינד פון מוטערס בויך פאר דער צייט און מיט דעם ברייינגען אין סכנה די מוטער מיט
דאס קינד צוזאמען, האט ער דאך אין יאנוואר 1919 גענומען אן אנטייל אין דער גראנדיעזער
לויה פון דעם געפאלענעם קעמפער שימעלעוויץ, שאצענדיג אין שימעלעוויצען זיין הויכען אידעאליזם.

אלס אפאגענט האב איך אים געהערט אויף זרובבלס לעקציע אין שטאט־זאל אין דער
צייט פון דעם סאוועטישער מאכט. זרובבלס לעקציע איז געווען איינע פון די שענסטע אין איר

אָרם, שפּראַך און אינהאַלט וועגן פּועלי־ציוניזם, פאַרפאַרבט אַ ביסעל מיט באָלשעוויזם, און דאָס איז שוין געווען גענוג, אַז אַנ—סקי זאָל אַרויסטרעטען קעגען. ער האָט גערעדט מיט פלאַם פייער און געוויזען די סתירות פון צונויפמישען ציוניזם מיט באָלשעוויזם און האָט אויפגעוויזען זעלטען אָפען און דרייסט (דאַן, ביי דער הערשאַפט פון דער סאָוועטישער מאַכט, איז דאָס געווען אַ גרויסע גבורה און ממש אַ סכנה) די חטאים פון די באָלשעוויקעס, וואָס זעצען אין תפיסה די ס. ר., וואָס רודפן יעדען פרייען וואָרט וכדומה.

נאָך אַמאָל האָב איך אים געהערט אַלס אָפּאָנענט בשעת ס'איז אַרויס באַלפורס דעקלאַראַציע און די געגנער פון ציוניזם האָבען איינגעאָרדענט אין זאַל פון אייזנבאַנקרייזל אַ דיסקוסיע־אָווענט. אַנ—סקי איז דאַן אַרויסגעטראָטען אַלס הייסער פּאַטריאָט און האָט פאַרטיידיגט ארץ־ישראל פאַר יידען.

זיין לייבען־קאָפּ איז דאַן נאָך שענער געוואָרען און זיינע פלאַמיגע רייד האָבען נאָך מערער אָנגעצונדען אַ פייערליכע ליבע צום יידישען לאַנד און שפּראַך. ניט איינמאָל האָט ער מיר געזאָגט: איך אַרבעט פאַר דער קולטור־ליגע, זאָל זיך גרינדען אַ תרבות וועל איך אויך אַרבעטען פאַר תרבות, ווייל איך ליב מיין גאַנצען פאָלק מיט אַלע זיינע שאַטירונגען און פאַרלאַנגען.

אַ ליכטיגע זון איז אַנ—סקי געווען אין דער יידישער וועלט. פלוצלונג איז די זון אונטערגעגאַנגען און ס'איז געוואָרען פינסטער...

ח. לונסקי.

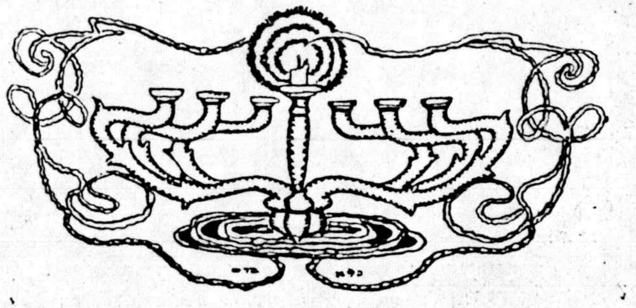

דער לעצטער פון די דריי.

(וועגען ש. אַנ—סקי.)

דריי אַזעלכע האָבען מיר געהאַט:
פּרץ, דינעזאָן און אַנ—סקי.
און דער גורל האָט די דריי צוזאַמענגעפירט: צוערשט פּרץ'ן מיט דינעזאָנען.
אַנ—סקי איז צוגעקומען דער לעצטער.

און אָקאָרשט־וואָס זיי האָבען זיך דערמאָנט, זיינען זיי שוין, אָט די מינוט, ווי לייבליכע ברידער צווישען זיך געוואָרען. נאָך מער: ווי איין גוף און איין נשמה.

דאָס ווייס איטליכער, וואָס איז נאָר איין מאָל אין זייער מחיצה געשטאַנען.

פרעגט זיך: וואָס אַזוינס האָט דאָס געקאָנט צונויפקניפּען אַזוי ענג פּרץ דעם פּוילישען מיט דינעזאָנען דעם ליטווישען יידן, און זיי ביידען מיט אַנ—סקין דעם רוסישען יידען?

זיי האָט צוזאַמענגעבונדען אַ גאַנצער קנויל פון שותּפותדיגע אינדיווידועלע כאַראַקטער־שטריכען, וועלכע האָבען געצויגען זייער יניקה פון איין קוואַל.

דעם קוואַל וואָלט איך אָנגערופען: פאָלקסטום.

פאָלקסטום הייסט אַלץ, וואָס ס'האָט זיך אין משך פון יאָרטויזנטען איינגעזאַפּט און איינגעזויגען אין דעם פאָלקס מאַרך און בלוט; דאָס שענסטע און דאָס בעסטע און דאָס איידעלסטע, וואָס האָט זיך אונטער פאַרשיידענע השפּעות און רעפלעקסיעס איינגעשפּונען און איינגעוועבט אין דעם פאָלקס נשמה; דער ברענפּונקט, וואו עס ווערט קאָנצענטרירט אַלץ, וואָס עס באַשיינט און באַשטראַלט דאָס פאָלק מיטן אייביגען ליכט.

אַלע זיינען מיר פאָלקס־קינדער, אָבער פאָלקסטימליך זיינען נאָר געציילטע, יחידי־סגולה. דערצו דאַרף מען האָבען אַ באַזונדער חוש; דאָס דאַרף מען קענען פילען.

פאָלקסטימליך זיין, הייסט — אויפצוכאַפּען אין יעדער צייט דעם פּולס־צושטאַנד פון פאָלק און צו האָבען אַ געהער פאַר זיין קלענסטען אָטעם־צוג.

דאָס איז אַ מתנת־אלהים, מיט וועלכער עס זיינען באַשאָנקען נאָר איינציגע אויסדערוויילטע.

און אַזוינע אויסדערוויילטע האָבען מיר אין לעצטען דור געהאַט כמעט ווי נאָר די דריי, וועלכע איך האָב אויבען דערמאָנט.

פון זיי איז אַנ—סקי געווען דער לעצטער, דער מאָהיקאַן.

I.

איין וועג האָבען די דריי אין דער יוגענד דורכגעמאַכט, דיזעלביגע עטאַפּען מיט דיזעלביגע עוואָלוציעס. דערנאָך זיינען זיי זיך פונאַנדערגעגאַנגען

יעדערער איז זיך אַוועק אויף אַן אַנדער שליאַך. דאָס לעבען האָט זיי צעוואָרפען, דעם אַהער און דעם הין, און דאָס לעבען האָט זיי צוזאַמענגעפירט, וועמען מיטן גלייכען טראַקט און וועמען זיגזאַגענהאַפט, אויפן באָדען פון דער יידישער פאָלקסטימליכקייט, אויף וועלכען זיי האָבען זיך אַלע דריי פונאַנדער=געוואַקסען און פונאַנדערגעבליט.

קינדווייז, האָבען זיי, די דריי, אין חדרים געלערענט. די קליינינקע פיינפילנדיגע נפשהלעך זיינען אַזש באַצויבערט געוואָרען פון די ליכטיגע ביבלישע געשטאַלטען און טיף גערירט פון די הויכע נביאישע אידעאַלען: ליבע, רחמנות, פּראָטעסט געגען יעטווידער אומרעכט. און אַיינגעפעדימט האָט זיך דאָס אין די פאַרבאָרגנסטע פעלבעלאַך פון זייערע יונגינקע נשמות. דערנאָך האָבען זיי אין ישיבות פאַרבראַכט איינער מער, דער אַנדערער ווייניגער, זיך באַקאָנט געמאַכט מיט די ערשטע שפּראָצונגען פון יידישען פאָלקלאָר, שפּעטער אַביסעל אויפגעעפענט די אויגען, אַרויסגעקוקט פריי אין גאָטס וועלט אַריין און „משכילים" געוואָרען, משכילים געיאָגטע, גערודפטע...

געיאָגטע, גערודפטע, און ניט אַנטלאָפען, נאָר אַוועק זיינען זיי, אין הסכם צו דעם דאַמאָלסדיגען גויאיש=אינטעליגענטישען מנהג „אין פאָלק אַריין", אָבער אין יידישען פאָלק.

די ערשטע צוויי האָבען דאָס געטאָן גלייך, און דער דריטער ערשט נאָך אינעווייניגסטע רעוואָלוציעס און איבערקערענישען.

אַראָפּ פון דער השכלה=באַנק, איז פרץ תיכף געקומען צום פאָלק. ווי נאָר ס'האָט זיך אָנגעצונדען אין פרצן דער ערשטער דיכטערישער פונק, האָבען זיך שוין באַלד די וויברירנדיגע, אומזיכערע קלאַנגען פון זיין לירע אָפּגערופען אויף דעם טראַגיזם פונ'ם יידישען לעבען. ניט מיט דער זון און ניט מיט דער לבנה, ניט מיט דעם פרילינג און ניט מיט דעם זומער — די איינציגע טעמעס פון אַלע יידישע משוררים אין זיין צייט — האָט זיך פרצעס יונגע מוזע פאַראינטערעסירט, נאָר מיט דעם געדריקטען מצב פון יידישען המון. נאָך אַ לאַנגע צייט, איידער פרץ האָט זיך אָנגעהויבען צו דרוקען, האָבען זיך אַרומגעטראָגען צווישען די זאַמאָשצער אַיינוואוינער אין כתב=יד זיינע יידישע שירים, אין וועלכע ער באַדויערט דאָס יידישע לעבען פון דער יידישער מאַסע. אין אַלע זאַמאָשצער הייזער האָט מען געזונגען, למשל, פרצעס אַ סאַטירישען פּראָטעסט=שיר קעגען די שטאָטישע קצבים, וואָס דערלאָזען ניט דורכן יקרות דעם אָרימאַן צו פאַרזוכען אַ שטיקעל פלייש:

אָרימע לייט שטאַרבען פאַר הונגער,
רייסען און בייסען, נאָגען די פינגער.
פערציג גראָשען פלייש אַ פונט
און דאָס פלייש — אוי אַ קלאָג!

דאָס פאָלק איז געוואָרען דער איינציגער אָביעקט פון פרצעס דענקען און טראַכטען. פאַרטיפט האָט ער זיך אין זיין מהות פון היינט און פון פאַרצייטען,

אָפּגעגעבען האָט ער זיך גרינדליך אים צו ערפאָרשען און צו פאַרשטיין. און כמעט בהיסח הדעת, גאָר אומגעריכט האָט פרץ אַ וויכטיגע אַנטדעקונג געמאַכט: ער האָט דערזען, אַז דאָס פאָלק פאַרמאָגט ניט בלויז יידישקייט, נאָר אויך מענשליכקייט. פרץ איז דער ערשטער אין דער יידישער ליטעראַטור, וועלכער האָט אין דעם יידען דעם מענשען אַנטפּלעקט און ניט דעם וואָכעדיגען, נאָר דעם שבתדיגען מענשען מיט דער נשמה יתרה... אונטער דעם דאָזיגען שטויב=שיכט פון דער יידישער אַלטעגליכקייט, האָט פרץ אַרויסגעפונען דעם גרויסען יידען=מענש מיט די העכסטע באַגריפען פון מאָראַל, פון עטיק, פון חובת=הלבבות, פון מסירת=נפשדיגער איבערגעבענהייט צו אידעאַלען. און פרץ האָט ליב געקראָגען דעם דאָזיגען יידען, און זיין ליבע האָט זיך פונאַנדערגעגאָסען ווי אַ ברייטער שטראָם איבער זיינע קינסטלערישע פּאָעטישע שאַפונגען און האָט דערלאַנגט צו איר העכסטען אַפּאָגיי, באַזונדערס אין זיינע פאָלקסטימליכע געשיכטען.

טייער און הייליג — ווי ווייניג איז — האָט פרץ געהאַלטען דאָס פאָלק און געליטען האָט ער פאַר אים און געווייטאָגט, און מיט אַ שטורמישען אימפּעט האָט זיך אַרויסגעריסען דער ווייטאָג פון זיין ברוסט בעת די וועלט=מלחמה האָט אָנגעהויבען צו ווערען קאַטאַסטראָפאַל פאַרן יידישען פאָלק. דאַמאָלסט האָט זיך זיין הייס יידיש האַרץ ברייט פונאַנדערגעעפענט באַזונדערס פאַרן גורל פונ'ם יידישען קינד, דעם קומעדיגען פאָנען=טרעגער פונ'ם יידישען פאָלק. און ניט אויסגעהאַלטען האָט דאָס האַרץ און געפּלאַצט האָט עס, סינטעזירנדיג מיט דער פעדער אין דער האַנט דאָס יונג יידיש קינד מיט דעם אויפבוי און אויפבליהען פון אַ יונג שטאָלץ יידיש פאָלק, וועלכען ער האָט אַזוי געגאַרט צו זען.

און בשעת פרץ איז געשטאָרבען, איז געווען דער ערשטער אַלגעמיינער איינדרוק:

— געשטאָרבען איז דער אַנטדעקער פון דעם יידן=מענשען!...

דינעזאָן דער משכיל איז אַוועק צווישען די קליינינקע עופהלאַך פון דער אָרימער געדריקטער יידישער מאַסע. אויף זיי האָט ער אויסגעגאָסען דעם גאַנצען גלוטיגען שטרוים פון זיין ליבענפולער נשמה. אַן אומזיסטער לערער אין מאָהי־לעווער תלמוד=תורה איז ער געוואָרען. מיט אַ פולער, ברייטער האַנט האָט ער פאַרשפּרייט ליכט און וואַרימקייט צווישען זיינע קינפטיגע „יאָסעלאַך" און „הערשעלאַך". איינגעבאַקען אין האַרצען זיינען זיי אים געוואָרען, און צוגעטוליעט צו זיך האָט ער זיי געטראָגען און געטראָגען אין זיין זכרון ביז ס'איז געקומען דער טאָג, וואָס ער האָט זיי קינסטלעריש איבערגעשאַפען און אַריינגענומען אין דער גאַלעריי, פון זיינע פאַראייביגטע קינדערשע פאָלקס=טיפּען.

און בעת דינעזאָן איז אין דער ליטעראַטור אַריין, איז ער אַ פאָלקס=שרייבער געוואָרען. פון פאָלק אַרויס און פאַרן פאָלק געשריבען און געשאַפען און בעת אַנדערע אין זיין צייט האָבען פאַרן פאָלק קיין גוט וואָרט ניט געפונען, בעת אַבראַמאָוויטש (דער שפּעטערדיגער מענדעלע) האָט זיך שטאַרק געבייזערט און

דיך גאַנץ אָפט געכאַפּט זידלען און לינעצקי האָט קאַטאָוועס געטריבען און לצנות געמאַכט, — האָט דינעזאָנס פּען געשטרוימט לויטער ליבע, באַרימהאַרציגקייט און איבערגעבענהייט צום פאָלק. גאַנץ אָפט האָט ער אויך געפּרובט מוסרן, שטראָפען, אָבער תּמיד פאָטערליך גלעטענדיג... אַיינגעבויגען דעם קאָפּ מיט גרויס יראת־הכּבוד איז דינעזאָן געשטאַנען פאַר דעם גרייז־גראָען מאַרטירער־פאָלק. אַראָפּגעלאָזען האָט ער זיך אויפן גרונד פון יידישען פאָלקסטום און אַרויסגעשעפּט פון דאָרט און אַנטפּלעקט אין קינסטלעריש־דיכטערישע בילדער גאַנצע אוצרות פון עטישע פּערעל־ווערטען—די פּרוכט פון דורות־לאַנגע פאָלקישע גייסט־שאַפונגען, און יעדער בילד באַהויכט מיט גרויס ליבשאַפט און באַוואונדערונג.

און אַז דינעזאָן האָט שוין זיין ליטעראַרישען וועג פאַרענדיגט, האָט אים ווידער געצויגען צו זיינע עופהלעך, צו די עלנדע, אומגליקליכע פון גורל געיאָגטע קינדערלעך. זיי האָט ער זיינע לעצטע, שוואַכע כּחות אָפּגעגעבען; אין זאָרג אום זייער שיקזאַל האָט ער זיין נשמה אויסגעהויכט.

און אַז דינעזאָן איז געשטאָרבען, איז געווען דער ערשטער אַלגעמיינער רושם:

—דער פ אָ ל ק ס · פ ר ײ נ ד איז נפטר געוואָרען!

דאָס פאָלק האָט דערפילט, ווער ס׳איז אים אָפּגעשטאָרבען.

II.

אַנ—סקי איז אויך אַרויס פון דער משכּילישער שול. פון די דריי איז ער דער מער געראָדפּסטער. דערצו האָט גורם געווען דאָס באַזונדערס פינסטערע, פּאַגאַטישע רייסן. לילנבלומס „חטאת־נעורים״ האָט מען ביי אים געפונען, און דערפאַר האָט מען אים געוואָלט אין שטעטעל יורד לחיין זיין.

אַנ—נסקי איז אַוועק, אָבער ניט פאַרבייזט, און ניט מיט שנאה, נאָר מיט גרויס באַדויערען צו „די פאַרבלענדטע און פון דער אומוויסענהייט געפּענטעטע ברידער״.

און צום תּכלית פון זיין לעבען האָט ער זיך געמאַכט צו עפענען די אויגען פון די דאָזיגע בלינדע.

אַנ—סקי איז אַ לערער געוואָרען, אַ פּיאָנער פון בילדונג. אַ גאַנצען טאָג איז ער אַרומגעלאָפען איבערן שטאָט און גראָשענע אוראָקען געגעבען, און ביז אַ שטיק אין דער נאַכט איז זיין בּוידים־שטיבעל געוואָרען אַ מין קלייזעל פון ישיבה־בחורים און קלויזניקעס און פּרושים. אָבער ניט קיין תּורה האָט מען דאָרט געלערענט, נאָר דעם רוסישען אַבעצע, קירפּיטשניקאָווס גראַמאַטיק און מאַלינין־בורענינס אַריפמעטיק.

און ניט נאָר סתם געלערענט האָט מען אין אַנ—סקיס קלייזעל. מ׳האָט אויך שמועסען געפירט, מ׳האָט זיך מתווכח געווען איבער אַבסטראַקטע ענינים.

אין מיטעלפּונקט פון די דאָזיגע אַבסטראַקציעס איז נאָך אַלץ די „השכּלה״ געשטאַנען, אָבער ניט די אַמאָליגע, די פּוסטע, די אינהאַלטלויזע, די מליצה־

[illegible] ער ערד, נאָר השכּלה, וואָס שוועבט אין די וואָלקענס און איז [illegible] די נוצליכע, אוטיליטאַרע.

אַנ—סקי פלעגט מסביר זיין פאַר זיין אוידיטאָ[illegible] פון ביכנערס „קראַפט און שטאָף״, קאַפּיטלען פון פייערבאַכען [illegible] ראַדיקאַליזם, וועגען רעליגיע און פון שליידענען וועגען נאַטור־[illegible]

און אין איין שיינעם אָוונט איז אַנ—סקי [illegible]לאַן:

— וואָס השכּלה, ווען השכּלה? ס׳איז קיין [illegible] מ׳דאַרף זיך לערנען אַ מלאכה.

און אַנ—סקי איז געווען דער ערשטער, [illegible] מקיים געווען בפועל ממש. ער האָט זיך גענומען לערנען שמידע[illegible]

ביז אַהער האָט אַנ—סקי ניט געקאָנט דאָ[illegible] יידישען בעל־מלאכה. איצטער האָט ער זיך מיט אים בעגעגענ[illegible]אַגעגעניש האָט אויף אים אַ שטאַרקען אַיינדרוק געמאַכט. ער האָט [illegible] סדר־העולם איז עפּעס ניט ווי עס באַדאַרף צו זיין: אייני[illegible]בעס, און דער צווייטער עסט איר פּרוכט...

דעם טאָג אָפּגעווען אין קוזשנע און די [illegible] אין זעלבסט־בילדונג. אַיינגעשלונגען האָט אַנ—סקי די רוסישע [illegible]עראַטור פון די 60־ער און די מיטעלע 70־ער יאָרען. די פאָרש[illegible] ליטעראַטור האָט ער געהאַלטען פאַר די אַפּאָסטאָלען פון די [illegible]ישע אידעאַלען.

אַנ—סקי איז נאָך דאַן געשטאַנען אויפן [illegible]

און אַנ—סקי איז ווידער אַוועק — און [illegible] ניין. אַמאָליגער מיסיע: צוריק אַ לערער געוואָרען, ווידער אַ פּיאָנ[illegible]

אָבער ד ע ם מאָל שוין ניט ביי זיך, שוין [illegible]יגענע, נאָר אין דער פרעמד... איבער די דערפער איז ער געגאַנ[illegible] די קינדער פון די פויערים

האָט זיך אַנ—סקי, ווי ס׳האָבען געטאָן אַ [illegible] זיין צייט, אָפּגעזאָגט פונם יידען צוליב דעם פויער?

ניין, מיט אַנ—סקין איז פאָרגעקומען עפּע[illegible] דעם שטויס צום פויער האָט אים געגעבען דווקא דאָס יידיש האַ[illegible]אַרץ, וואָס פאַרשמעלערט ניט און פאַרצוימט ניט זיינע געפילע[illegible] וואָס האָט גענוג אָרט פאַר ליבשאַפט צו דער גאַנצער מענשהייט [illegible] אַ מענשען אַלס מענש איז געווען איינער פון אַנ—סקיס ספּעציפ[illegible]שטריכען. דאָס וואָרט „פריינדשאַפט״ האָט אין אַנ—סקיס ווערטער[illegible]בעלט. איז יענער אַ מענש — דאַרף מען אים ליב האָבען און מ׳מוז [illegible]אַבען. היינט ווער רעדט שוין, אַז יענער איז נאָך דערצו אַ גע[illegible]לכען דאַרף מען געוויס אוועקגעבען דאָס לעבען מיט דער נשמה.

ניט איינמאָל אין זיין לעבען האָט אַנ—סק [illegible]יכען אויספיר גאַנץ

טייער באַצאָלט — באַצאָלט מיט די טייערסטע אַנטוישונגען. ער איז זיך אָבער געגאַנגען זיין וועג און געבליבען ביי דאָס זייניגע.

האָט דער אוריאַדניק אַרויסגעשיקט אַנ—סקין פון ערגעץ אַ שאַכטע אין יעקאַטערינאָסלאַווער גובערניע צוליב זיין יידישער אָפּשטאַמונג, איז נעבאַך אַ רחמנות אויפן פויער דעם אוראַדניק, וואָס ווערט דעמאָראַליזירט אונטער אַזאַ דעספּאָטישען רעזשים...

רוסלאַנד ווערט פאַר אַנ—סקין צו איינג. ער לאָזט זיך אַוועק אין דער גרויסער וועלט אַריין. ער קומט קיין פּאַריז און ווערט דאָרט אַ פאַבריק-אַרבעטער.

ער באַקאַנט זיך מיטן לעבען פון די פּאָליטישע עמיגראַנטען, ווערט אַ שטענדיגער באַזוכער פון זייערע קרייזלאַך, אַן אויפמערקזאַמער צוהערער פון זייערע דיסקוסיעס, און הויבט זיך באַלד אַליין אָן אין זיי צו באַטייליגען. פון אָנהויב פעלט אים דער דרייסט; דערנאָך ווערט ער פון די בעסטע און אינטע-רעסאַנטעסטע דיסקוסאַנטען.

אַנ—נסקי ווערט באַפריינדעט מיט די אָנפירענדיגע פּערזענליכקייטען פון דער סאָציאַליסטיש-רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג; ער באַקומט שטאַרק התפעלות פון זייער שטורמישען קאַמפס-גייסט פאַר די גרעסטע מענשליכסטע אידעאַלען, פאַר פרייהייט, ברידערליכקייט.

מיט דעם גאַנצען גלות פון זיין יונגער נשמה וואַרפט זיך אַנ—סקי אַריין אין דער באַוועגונג. זי ווערט ביי אים זיין סטיכיע. ער דינט איר מיטן מויל און מיט דער פען.

אין די 80-ער יאָרען איז אַנ—סקי אַריין אין דער ליטעראַטור. זיין ערשטער דעביוט איז געווען אַן ערציילונג פונם יידישען לעבען געדרוקט אין די ביכלעך פון „וואָסכאָד". פון דעמאָלסט אָן האָט ער אַוועקגעלייגט זיין פעדער. איצטער האָט ער זי צוריק אין האַנט גענומען. ער האָט געשריבען אַרטיקלען אין געהיימע, אונטערערדישע סאָציאַליסטיש-רעוואָלוציאָנערע אויסגאַבען.

דערצו וויל איך באַמערקען פאָלגענדעס:

מיט עטליכע יאָר שפּעטער האָט זיך אַנ—סקי צוריקגעקערט צו דער לעגאַלער ליטעראַטור. ער האָט אָנגעשריבען עטליכע דאָרפס-געשיכטען,—בילדער פונם פויערשען לעבען.

בשעת מעשה האָט די קריטיק אָנגענומען, אַז אַנ—סקי זאָל האָבען געשריבען די דאָזיגע ערציילונגען אונטער דער דירעקטער השפעה פון דעם באַוואוסטען רוסישען נאַראָדניק גליעב אוספּענסקי.

מיר דאַכט, אַז די דאָזיגע מיינונג איז ניט אַזוי ריכטיג.

ס'איז גענוג אָנצווייזען נאָר אויף דעם, אַז בעת גליעב אוספּענסקי שילדערט דאָס לעבען פון פויער, דעם זון פונם לעבעדיגען רוסישען פאָלק, אין תחום פון די רוסישע עטנאָגראַפישע גרעניצען, אידענטיפיצירט אַנ—סקי זיין פויער מיט דער ליידענדיגער מענשהייט בכלל.

בעת אַנ—סקי מעלט דעם פויער, זעט ער פאַר זיך, קודם כל דעם מ ע נ ש ע ן,

Amazing - denies the Narodnik influence entirely!

דעם געדריקטען, נידערגעשלאָגענעם האָרעפּאַשניק, וואָס גייסטיג פאַרטעמפּט וואַרפט ער זיך אונטער מיט אַ פאַטאַליסטישער הכנעה זיין גורל, אומפייהיג צום קלענסטען פּראָטעסט-געפיל. דאָס ספּעציעל פויערשע שטייט ביי אַנ—סקין אויפן לעצטען פּלאַן.

דעריבער האַלט איך, אַז ס'זיינען זיך שטאַרק טועה יענע, וואָס גלויבען צו זען אין די ווערק, וועלכע אַנ—סקי האָט געשריבען אויף ניי-יידישע טעמעס, השפעות פון די רוסישע נאַראָדנישע שריפטשטעלער. דער איינציגער פאַקטאָר, וואָס האָט געהאַט אַ השפעה אויף אַנ—סקין תמיד און אין אַלץ, איז געווען נאָר זיין יידיש האַרץ. בכלל האָט אַנ—סקין דעם אימפּולס צו זיינע ליטעראַרישע שאַפונגען אין די פאַרשיידענע תקופות פון זיין לעבען געגעבען ניט דער מ ו ח, נאָר דאָס ה אַ ר ץ.

אַנ—סקיס אַרויסטרעטונגען אין דער סאָציאַליסטיש-רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג האָבען אויף אים באַלד צוגעצויגען די אַלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט. זיי זיינען דערגאַנגען אויך צו דעם אין זיין צייט זייער פּאָפּולער געוועזענעם סאָציאַל-רעוואָלוציאָנערען טעאָרעטיקער, דעם רעדאַקטאָר פון „ווּפּעריאָד" פּעטער לאַוראָוו, וועלכער האָט איינגעלאַדען אַנ—סקין צו זיך אַלס סעקרעטאַר קיין לאָנדאָן.

אַמאָל אין אַ געשפּרעך מיט אַנ—סקין האָב איך מיך צו אים אָפּגערופען:

— באַשערט געווען לאַוראָוון צו האָבען ביי זיך פאַר סעקרעטאַרען אַלץ יידען און ביידע הייסע נאַציאָנאַליסטען. פריהער איז לאַוראָווס סעקרעטאַר געווען ל י ב ע ר מ אַ ן, דער שפּעטערדיגער רעדאַקטאָר פונ'ם העברעאישען סאָ-יצאַליסטישען זשורנאַל „האמת", און דערנאָך — א י ר.

אויף דעם האָט מיר דעמאָלסט אַנ—סקי געענטפערט:

— איך זאָל אייך זאָגען, אַז כ'בין דאַן געווען אַ יידישער נאַציאָנאַליסט,— דאָס קען איך ניט, הגם ס'איז ביי מיר קיין ספק ניט, אַז פאַרבאָרגען פון זיך אַליין, „הינטער דעם שוועל פונ'ם באַוואוסטזיין", האָב איך עס קיינמאָל ניט אויפגעהערט צו זיין. דערפאַר אָבער בין איך דענסטמאָל אויך קיין קאָסמאָפּאָליט ניט געווען. כ'בין געווען אַ מ ע נ ש...

אין לאָנדאָן האָט אַנ—סקי פאַרקערט אין די סאָציאַליסטיש-רעוואָלוציאָנערע קרייזען, אין וועלכע ער האָט איינגיכען פאַרנומען אַ בכבודיגען אָרט. אין יענער צייט האָט ער זיך באַקאַנט מיטן פירשט קראַפּאָטקין, וואָס איז פאַרבליבען איינער פון די ווייניגע, וועלכע ער האָט אין זיין גאַנצען לעבען דערמאָנט ביי יעדער בעלעגענהייט מיט דעם גרעסטען יראת-הכבוד.

פאַר יידען און פאַר ספּעציפיש יידישע צרות האָט נאָך אַנ—סקי דאַן ניט געהאַט קיין באַזונדער אינטערעס. אַלע ליידען און דער ייד אויך בתוכם. אַז ס'וועט אויפגיין די זון פון דער נייער וועלט פאַר אַ ל ע מ ע ן, וועט שוין ממילא דעמאָלט ליכטיג ווערען אויך פאַרן יידען.

אָבער ניט לאַנג איז אַנ—סקי פאַרבליבען בײַ דער דאָזיגער אידעאָלאָגיע. אין די ערשטע יאָרען פונ׳ם איצטיגען יאָרהונדערט האָט ער זיך פון איר לחלוטין אָפּגעזאָגט.

III.

קיין דיינקער, קיין פילאָסאָף איז אַנ—סקי ניט געווען. צוצוטרעטען צו אַן ענין מיטן אַנאַליטישען מעסער, ווי זיין יוגענט־חבר זשיטלאָווסקי, למשל, — דאָס איז ניט געלעגען אין זיין מהות. צו דעם איז ער געווען צו טעמפּעראַמענטפול צו עקספּאַנסיוו. אין אַלץ האָט ער זיך געלאָזט דיקטירען נאָר פון זיין געפיל. דאָס געפיל איז געווען בײַ אַנ—סקין דער שטענדיגער וועג־ווייזער, דער עמוד־האש אין אַלץ וואָס ער האָט געטאָן און געשאַפען. באַזיצענדיג אַ נאַטירליכען אינסטינקטיווען געפיל פאַר דאָס אייביג־מענשליכע, פאַר אַלץ וואָס פאַרשענערט און פאַראיידעלט און מאַכט דערהויבענער און גליקליכער דאָס לעבען, האָט ער אין יעדער זאַך, אין אַ פּאַרטיי, אין אַ באַוועגונג קודם כל אויסגעפונען די ליכטיגקייטען און די אַלמענשליכע מאָטיווען. דערמיט דאַרף דערקלערט ווערען די, אין פלוג גאַנץ אומנאָרמאַלע ערשיינונג מצד אַזאַ ליכטיגע פּערזענליכקייט ווי אַנ—סקי, וואָס אין איינער און דערזעלבער צייט האָט ער סימפּאַטיזירט מיט געגענזייטיג זיך באַקעמפנדע שטרעמונגען און אידייען־ריכטונגען, און פריינדשאַפטליך זיך פאַרטראָגען צו זייערע פאָרשטייער.

צווישען יידישע סטודענטען־קרייזלעך אין דער שווייץ האָט זיך אַנ—סקי צום ערשטען מאָל באַקאָנט מיט די סטודענטען פון „בונד". דאָס איז געווען בעת אין „בונד" האָט זיך נאָר־וואָס גענומען באַמערקען אַ נייגונג צום נאַציאָנאַליזם מיט דעם לאָזונג פון אַ קולטורעלער אַווטאָנאָמיע. אין געוויסע אינטעליגענטישע קרייזען איז מען געווען שטאַרק אויפגעבראַכט אויפן „בונד" פאַר דער דאָזיגער אָפּשפּאַלטונג פון דער אַלגעמיין־סאָציאַלדעמאָקראַטישער פּאַרטיי. אין אַנ—סקין האָט דאָס אַרויסגערופען פאַר אים אַליין אַ גאַנץ אומערוואַרטעטע מעטאַמאָרפאָזע: ס׳האָט אין אים אויפגעוועקט דעם געוועסט אייגנגעשלעפּערטען יידן. יע, אַנ—סקי דער עס־ער איז ניט אַריבער צום „בונד"; צו באַשרענקט און צו ענג איז פאַר אים געווען זיין פּראָגראַם. אַריבער איז ער נאָר צום בונדס פּראָבלעמאַטישען יידען... פון דער פאַרחשכטער, אָפּגעלאָזענער און בײַ זיך אַראָפּגעפאַלענער יידישער מאַסע אין מינסק און אין ווילנע און אין אַנדערע שטעט און שטעטלאַך פון תחום טיילען זיך אויס גרופּעס פון יידישע יונגע־לייט, בחורים און מיידלאַך, אַרבעטער און אַרבעטערינס מיט שטאָלץ אויפגעהויבענע קעפּ און מיט אַ שטאַרקען, אייזערנעם ווילען צו קעמפען קעגען עקספּלאָ־אַטאַציע און פאַרשקלאַפונג און צו צוברעכען די קייטען פון טיראַניי און דעספּאָטיזם. וועגען דער דאָזיגער יידישער סאָציאַליסטישער אַרבעטנדיגער יוגענט הערט זיך אָן אַנ—סקי פאַרשיידענע מעשהלאַך, וועלכע רופען בײַ אים אַרויס אַן אומגעהויער גרויסע באַגייסטערונג, און אונטער דעם אַיינדרוק פון דער

דאָזיגער באַגייסטערונג זעצט ער זיך אַוועק און באַשאַפט אַ הימען פאַר די יונגע יידישע קעמפער, — „די שבועה".

דאָס איז נאָך אָבער פאַר אַנ—סקין צו ווייניג. ער פילט, אַז אין דעם איז נאָך זיין התפעלות פאַרן „בונד" ניט אויסגעשעפּט. ער וויל אויסדריקען זיין סימפּאַטיע צום „בונד" דורכן קינסטלעריש־מאָלערישען וואָרט און שרייבט אָן אַ ערציילונג פון בונדיסטישען לעבען אונטערן נאָמען „אין שטראָם". דאָס איז שוין געווען בעת ער האָט זיך נאָכן מאַניפעסט פון 17־טען אָקטאָבער צוריקגעקערט קיין רוסלאַנד און האָט זיך מיטן „בונד" דערקאָנט אויפן אָרט.

לייענט מען אָבער די דאָזיגע אַנ—סקיס ערציילונג, מאַכט זי אַ מערקווירדיגען רושם, איך וואָלט זאָגען: אַ צוויי־זייטיגען. פון איין זייט פילט זיך די זעלישע וואַרימקייט, מיט וועלכער דער מחבר באַציט זיך צו זיינע העלדען, און פון דער אַנדער זייט זעט זיך אַרויס גאַנץ בולט, אַז אַנ—סקיס פּענזעל האָט זיך דעם מאָל ניט געהעריג פונאַנדערגעקליבען אין די פאַרבען, אַז די בילדער זיינען בײַ אים אַרויס צו בלאַס און ניט ריכטיג און לעבענס־טריי ניט בלויז פּסיכאָ־לאָגיש־קינסטלעריש, נאָר אַפילו פאָטאָגראַפיש, באופן, אַז דאָס ווערק איז אַרויס ניט ווי געהעריג דורכגעטראַכט און, ווען ס׳איז ערלויבט אויסצודריקען זיך באַנאַל, ניט „אויסגעטראָגען", און אַזוי אַרום געווינט זיך דער אַיינדרוק, אַז „אין שטראָם" איז די אומגעלונגענסטע זאַך, וואָס אַנ—סקי האָט ווען ס׳איז ליטעראַריש געשאַפען.

צווישען די אויבנדערמאָנטע יידישע סטודענטען־קרייזלאַך אין דער שווייץ זיינען געווען אַזעלכע, אין וועלכע מ׳האָט שטאַרק דיסקוסירט וועגען ציוניזם. די יידישע עס־ערען האָבען די דאָזיגע קרייזלאַך אויסגעמיטען; בײַ זיי איז דער ציוניזם געשטאַנען נידעריגער פון יעדער דיסקוסיע. אַנ—סקי איז אין דעם פּרט געווען אַ יוצא מן הכלל. ער האָט זיך מיט דער ציוניסטישער באַוועגונג שטאַרק פאַראינטערעסירט און האָט געוואָלט דעם ציוניזם גרינדליך דערלערנען. אָפּהאַלטנדיג זיך די ערשטע צייט אַליין פון אָנטייל צו נעמען אין די ויכוחים וועגען ציוניזם, איז ער געווען נייגעריג צו זען און צו הערען ווי אַנדערע קלייבען זיך אין אים פונאַנדער. דעם אַיינדרוק, וואָס ער האָט אַרויסגעטראָגען פון די דאָזיגע ויכוחים איז פאַר אים אַליין געווען אַן אומבאַשטימטער, אַ נעפּלהאַפטער. פון איין זייט האָט אים אימפּאָנירט דער גרונד־געדאַנק פון ציוניזם, וואָס באַזירט אויפן פרייהייטס־דראַנג פון אַ פאַרקנעכטעטען פאָלק, און פון דער אַנדער זייט, האָט ער עס באַטראַכט ווי עפּעס אַ קאַפּיטאַליסטיש־בורזשואַזיש־קלעריקאַלען אויפטו, וועלכען זיין פּראָלעטאַרישער גייסט האָט אָרגאַניש ניט געקאָנט פאַרטראָגען. דאָס האָט אים באַוואויגען עטליכע מאָל אַרויסצוטרעטען שאַרף קעגען ציוניזם. מיט אַ באַזונדער שאַרפקייט איז אַנ—סקי אַמאָל אַרויס געגען הערצלען פאַר זיין באַזוך בײַ פּלעווען. די גאַנצע קאָנצעפּציע פון יידישען נאַציאָנאַלען אויפלעבונגס־געדאַנק איז אַנ—סקין לויט זיינע דאַמאָלסדיגע השגות געבליבען פרעמד. דאָס האָט ער ערשט

אָנגעהויבען תּופס צו זיין נאָך דעם אינעווייניגסטען איבערבראָך, וואָס איז אין אים פאָרגעקומען אין אַ קורצער צייט אַרום.

און ס'איז אָנגעשטאַנען דער מאָמענט, ווען אַנ–סקי האָט מיט דערזעלביגער פייעריגער באַגייסטערונג, וואָס ער האָט אַמאָל אָנגעשריבען דעם הימען פאַרן „בונד", אָנגעשריבען אַ פלאַמענדיגען הימען אויך פאַרן ציוניזם, פאַר דער ווידעראויפלעבונג פונ'ם יידישען פאָלק אין ארץ־ישראל.

דאָס איז געווען נאָך דעם באַוואוסטען באַשלוס פון סאַן־רעמאָ.

אונטער דעם ערשטען איינדרוק פון דער בשורה וועגען דער דאָזיגער העכסט באַדייטנדיגער פּאָליטישער אַקציע, האָט דער מחבר פון דער „שבועה" באַלד די פעדער גענומען און אין הויך באַגייסטערטע ווערטער די יידישע גאולה באַזונגען.

איך דערמאָן מיך דעם פאָלגענדען פאַקט:

דאָס איז געווען אינמיטען יאַנואַר 1919. אָנהויב אָוונט בין איך געקומען באַזוכען אַנ–סקין. כ'האָב אים דאַן געפונען ליגנדיק אין דער פינסטער אויפן בעט. כ'האָב געוואָלט אַ דריי טאָן דעם עלעקטרישען קנעפּעל, האָט ער ניט געלאָזען זאָגענדיג: מ'דאַרף ניט, אָט זעצט אייך, אָט דאָ לעבען מיר.

אַז כ'האָב מיך אַוועקגעזעצט לעבען אים, האָט ער זיך צו מיר אָפּגערופען:

— אָט דאָ ניט לאַנג בין איך ערשט אַ פאַרמאַטערטער אַ היים געקומען, כ'כהאָב אָנטייל גענומען אין דער לויה פון די קאָמוניסטישע הרוגים און האָב אויפן קאַפעדראַל־פּלאַץ מספּיד געווען שימעלעוויצן.

שימעלעוויץ איז געווען, כידוע, איינער פון די פייערדיגסטע קאָמוניסטישע אַגיטאַטאָרען און דער סעקרעטאַר פונם ווילנער אַרבעטער־ראַט.

— אָט אַזוי ראָט מען דאָס אויס — האָט אַנ–סקי פאָרגעזעצט זיין געשפּרעך מיט מיר — אונזער שענסטע אידעאַליסטישע יוגענד. ווען האָט דער יונגער קעמפער שלעכטס געטאָן? וועמען האָט ער אויף גאָטס וועלט ענג געמאַכט? פאַרוואָס קומט דאָס אים אַזאַ טראַגישער סוף?

און בעת אַנ–סקי האָט אַזוי גערעדט, האָב איך געפילט, אַז זיין קול ציטערט אַביסעל אונטער.

נאָכדעם ווי אַנ–סקי האָט פאַרענדיגט, האָב איך אַ זאָג געטאָן:

— מיר, ציוניסטען, האָבען אויך געהאַט די טעג זעהר אַ גרויסע אבדה.

— וואָס איז?

— ס'איז געשטאָרבען דער באַוואוסטער ציוניסטיש־נאַציאָנאַליסטישער עסקן אינזשענער ס י ר ק י ן אין קיעוו.

— וואָס איך הער! סירקין איז געשטאָרבען? — האָט אַנ–סקי שטאַרק אויפגערעגט אויסגערופען, אַראָפּכאַפּענדיג זיך פון בעט — סירקין, דער גרויסער האַרציגער ייד! מיין גוטער פריינד! מיין ברודער!

אַנ–סקי האָט אָנגעצונדען פייער. דאַן האָב איך ערשט דערזען, אַז זיינע אויגען זיינען פייכט פון טרערן.

אויף מאָרגען אינדערפרי האָט אַנ–סקי אַליין געבראַכט אין דער רעדאַקציע פון די ציוניסטישע „לעצטע נייס" זעהר אַ הייסען און אַ באַהאַרצטען נעקראָלאָג אויף דעם פאַרשטאָרבענעם ציוניסטישען עסקן אינזשענער סירקין.

וועט זיך געפינען כאָטש איינער, וואָס זאָל זיך וואַגען זאָגן, אַז אַנ–סקי איז געווען אַ בוגד אין זיין פאָן, אַז אַנ–סקי איז געווען אַן איבערלויפער פון לאַגער צו לאַגער?

ניט איינער!

טריי און ערגעבען איז אַנ–סקי כל ימיו געבליבען זיין פאָן, וואָרום אָנגעשריבען איז געווען אויף זיין פאָן:

„כ ל י ש ר א ל ח ב ר י ם!"...

אָט ד ע ר לאָזונג איז אים פאַרבליבען הייליג און טייער ביז זיין לעצטער מינוט.

IV.

ווען, אייגנטליך, האָט זיך אָנגעהויבען ביי אַנ–סקין זיין אינעווייניגסטער איבערבראָך? —

קיין ריכטיג קאָנטראָלירטע דאַטען האָבען מיר אויף דעם ניט. זיינע ביזאַהעריגע ביאָגראַפען האָבען זיך קיינער אויף די עטאַפּען פון זיין אידעען־לעבען ניט אָפּגעשטעלט. אַנ–סקי אַליין ווידער, האָט דאָס אויך קיינמאָל ניט געגעבען צו מערקען. קאָנסטאַטירען קענען מיר נאָר דעם א י י ן פאַקט, אַז אַנ–סקי האָט אָנגעהויבען צו ווערען פּאָפּולער אין דער ברייטער יידישער עפענטליכקייט זינט ער האָט גענומען שרייבען י י ד י ש.

אייניגע צופעליגע געשפּרעכען, וועלכע כ'האָב געהאַט מיט אַנ–סקין אינ'ם משך פון די עטליכע חדשים, וואָס ער האָט דאָס לעצטע מאָל פאַרבראַכט אין ווילנע, גיבען מיר די מעגליכקייט אַריינצוטראָגען אין דער פראַגע אַביסעל ליכט.

אַנ-סקי האָט זיך פאַר מיר וויפיל מאָל אויסגערעדט, אַז אים ציט צו ווילנע, אַז ווילנע איז אים איינגעבאַקען טיף אין האַרצען, אַז ער וואָלט וועלען לעבען אין ווילנע און אויך שטאַרבען אין ווילנע.

האָב איך אים אַמאָל אַ פרעג געטאָן:

— זאָגט מיר, כ'בעט אייך, מיט וואָס, אייגענטליך, האָט דאָס אונזער ווילנע אַזוי גיך באַוויזען צוצובינדען אייך צו איר? איר וואוינט דאָך דאָ ערשט אַזאַ קורצע צייט. וואָס האָט איר דאָ אַזוינס אין ווילנע דערזען?

אויף דעם האָט מיר אַנ–סקי געענטפערט:

— אָט הערט, וועל איך אייך עפּעס דערציילען: בשעת מען האָט מיך געכשרט און דערלויבט צו קומען קיין רוסלאַנד, האָב איך מיר געלאָזען פאָרען גלייך אַהין, וואו קיין יידענס פוס טאָר זיך ניט באַווייזען: קיין פּעטערבורג. איך האָב מיך דאַמאָלסט אונטערוועגס אָפּגעשטעלט אויף אַ פּאָר טעג אין ווילנע. איך געדיינק שוין היינט ניט ווי אַזוי, צי אַליין צי מיט נאָך עמיצען, בין איך אַרויף

Conversion experience

אויפן שולהויף. איך בין אַריין, אָדער מ'האָט מיך אַריינגעפירט אין גאונס קלויז. דאָס איז געווען אַ זומער-טאָג פאַרנאַכט „בין מנחה למעריב". האַרט ביים אַריינגאַנג זיינען אַרום אַ גרויסען טיש געזעסען אַ פּאָר מנינים יידען בעלי-בתים, כמעט אַלע שוין באַיאָרענטע מענשען, וועלכע האָבען זיך איינגעהערט מיט אַ באַזונדערער אויפמערקזאַמקייט צו איינעם פון זיי אינדערמיטען, וואָס האָט פאָרגעטראָגען — איך האָב שוין היינט פאַרגעסען וואָס: צי איז דאָס געווען מדרש אָדער הגדה. איך געדיינק נאָר, אַז דער אינהאַלט פון דעם „שיעור" איז באַשטאַנען אין זעהר פאַנטאַסטישע און פאַרבענרייכע לעגענדעס וועגען דער וועלט און י ע נ ע ר וועלט. אַ לאַנגע ווײַלע בין איך געשטאַנען און האָב מיט גרויס אַנטציקונג באַטראַכט די לייכטענדיגע פּנימער פון די צוהערער, אין וועלכע ס'האָט זיך אָפּגעשפּיגעלט אַ מין „התפשטות הגשמיות" און אָפּגעשטראַלט אַ מין הימעלשער פאַרגעניגען, ממש ווי די מענשען וואָלטען בעת-מעשה פאַרגעסען וואו זיי געפינען זיך און וואָלטען זיך געפילט באַפליגעלט און בחברותא מיט די מלאכים, שוועבענדיג מיט לויבלידער אויף די ליפּען צום כסא-הכבוד... אַנטקעגען אין מזרח-וואַנט האָט זיך אַ גאַנץ שיינינקער יונגינקער בחורל פון אַ יאָר 16—17 געשאָקעלט איבער אַ גמרא און דערביי אונטערגעזונגען מיט אַזאַ מתיקות, אַז ס'האָט מיך גענומען אַזש ביים האַרצען. אין יענער מינוט איז מיר מיט אַמאָל אַרויפגעשוואומען אין כח אַ גאַנצער שטראָם פון קינדהייט- און יוגענט-זכרונות. כ'האָב מיך דערמאָנט אָן אונזער שטאָטיגען בית-מדרש, וואו איך האָב מיך אויך אַמאָל געשאָקעלט מיט גרויס חשק און התמדה איבער דער גמרא אָט ווי יענער בחורל, און טאַטעס און מאַמעס האָבען זיך געבענטשט מיט דעם קינפטיגען רב, וואָס וועט פון מיר אַרויסקומען. כ'האָב מיר פאָרגעשטעלט אונזער רב, ווי ער זיצט ביים „שיעור" און איז זיך מפלפל אין לערנען מיט די שטאָט-לומדים, וועלכע שלינגען ממש איטליכס וואָרט, וואָס גייט ביי אים אַרויס פון מויל, און א י י ן זכרון האָט געשלעפּט נאָך זיך דעם אַנדערען; כ'האָב זיך עראינערט אָן אונזערע שבתים און יום-טובים, אָן דעם טאַטענס זמירות, אָן דער מאַמעס שטערענטיכעל... און אַ בענקעניש האָט זיך אין מיר דערוועקט, אַ בענקעניש נאָך יענע קינדערשע תמימותדיג-זיסע יאָרען, וואָס זיינען אַוועק אין רויך און אַן אומעט האָט מיך אָנגענומען, אַ שטילער אומעט, וועלכער האָט מיר ניט געדריקט, נאָר געגלעט... אַז איך בין אַרויס אויפן גאַס האָב איך אין מיר דערפילט דאָס באַדערפעניש צו קריגען וועמען ס'איז דורכצורעדען זיך מיט אים וועגען יידען און יידישקייט. גראָד האָב איך מיר אין יענער מינוט דערמאָנט, אַז דאָ דאַרף וואוינען ד"ר קאַנטאָר, וועלכען מ'האָט יענעם זומער אויסגעקליבען אַלס ווילנער ראַבינער, און האָב מיר געלאָזען גיין אויפזוכען אים. אַז איך בין אַרויף אויף זאַוואַלנע גאַס, האָב איך דערזען ווי קאָזאַקען מיט נאַגייקעס אין די הענט יאָגען אַראָפּ פון די טראָטואַרען יידישע קינדער; דאָס האָבען זיי פונאַנדערגעטריבען די בונדיסטישער בירזשע. אין אַן אַנדער צייט וואָלט איך אַזאַ סצענע ניט דורכגעלאָזען שווייגענדיג: געוויס וואָלט איך, ווי מיין שטייגער,

effect of pogroms 1905/6

אויף קיין זאַך ניט געקוקט, און וואָלט תיקף פּראָטעסטירט. ד ע ם מאָל בין איך באָר פאַרבייגעלאָפען אינגאַנצען אַריינגעטאָן נאָר אין דעם א י י ן פאַרלאַנג אויפצוזוכען קאַנטאָרען און דורכצושמועסען זיך מיט אים. כ'האָב מיר אָבער אויף קאַנטאָרען ניט געקענט דערוואַרטען, און בין אַן אויפגערעגטער אַוועק אויף מיין קוואַרטיר. כ'האָב יענע נאַכט מיט אַן אויג ניט צוגעטאָן. ס'האָבען זיך מיר געפּלאָנטערט אין מח די שיינע, וואונדערליכע מעשיות וועגען דער וועלט און יענער וועלט, צוזאַמענגעפלאָכטען מיט פאַרצייטיגע בילדער פון דערהיים. אויף מאָרגען פאַרטאָג בין איך אָפּגעפאָרען קיין פּעטערבורג, אָבער שוין ניט דער זעלביגער. אין צענטער פון אַלע מיינע מחשבות האָט זיך אַוועקגעשטעלט די ה י י ם, און ווי איר זעט בין איך פאַרבליבען ביי דער ה י י ם...

— און פאַר דעם אַלץ — האָט אַנ—סקי פאַרענדיגט — האָב איך צו פאַרדאַנקען נאָר אַייער ווילנע, און דעריבער איז זי מיר אַזוי נאָענט און טייער געוואָרן.

כ'האָב מיר דאַן אָפּגערופען:

— און א י ך, און אפשר אויך נאָך אַנדערע צו מיר, האָב תמיד גערעכענט, אַז אויף אייך האָבען געווירקט די יידישע שחיטות פון די פרייע טעג?

אויף דעם האָט מיר אַנ—סקי געענטפערט:

— האָט איר געלעבט אין טעות. די פּאָגראָמען האָבען אויף מיר יע געמאַכט אַ רושם, אָבער ניט אין דעם זין, וואָס איר האָט געמיינט. פאַרשיכורטע צאַריסטישע מיניסטאָרען האָבען אָנגערייצט אַ טאַבון וואַלד-חיות אָנצופאַלען אויף אומשולדיגע מענשען און צו באָדען זיך אין זייער בלוט. טאָ וואָס דאַרף זיין דערפון דער פועל-יוצא? דער פועל-יוצא דערפון דאַרף זיין, אַז די מענשהייט מוז אָננעמען די געהעריגע מיטלען די דאָזיגע מיניסטאָרען מיט זייער גאַנצען רעזשים עוקר מן השרש צו זיין. וואָס פאַר אַ סמיכות-הפרשה האָט דאָס אָבער ספּעציעל מיט יידען און מיט יידישקייט? אָט אַזוי איז דאַמאָלסט געווען מיין לאָגיק.

— אַז איך האַלט שוין דערביי — האָט אַנ—סקי פאָרגעזעצט זיין געשפּרעך — וועל איך אייך נאָך עפּעס דערציילען. נאָך יענע יידישע שחיטות איז אַ טייל פון דער דאַמאָלסטיגער יידישער פּרעסע אָנגעפאַלען מיט גרויס דערביטערונג אויף מ ע ד ע מ ע ן, וועלכער זאָל זיך האָבען אויסגעדריקט אויף אַן עפענטליכער פאַרזאַמלונג, אַז „דאָס יידישע בלוט איז בוימאייל אויף די רעדער פון דער רעוואָלוציע". אין פּריוואַטע שמועסען האָב איך דאַן מעדעמען גאַנץ הייס פאַרטיידיגט. איך האָב געפרעגט: מיט וואָס האָט מעדעם אַזוי „חוטא בעגל" געווען ווען ער האָט אַרויסגעזאָגט דעם געדאַנק, אַז דאָס אומזיסט יידיש בלוט וועט נאָך פיל שטאַרקער מאַכען די רוסישע רעוואָלוציע.

לויט מיין דאָזיגען געשפּרעך מיט אַנ—סקין לאָזט זיך לייכט מערקען די צייט, אין וועלכער ס'האָט זיך ביי אים אָנגעהויבען דער פּראָצעס פון זיין אינעווייניגסטער איבערקערעניש.

דער ערשטער עטאַפּ אויף אַנ—סקיס צוריקקער „אַהיים" איז געווען, ווי

עס ווייזט אויס, זיין אָנהויבן צו שרייבן יידיש. אַ גרויסע ווירקונג זאָל, ווי מ׳זאָגט, אויף אים האָבן געהאַט די ספרים פון „פריינד", אין וועלכן ס׳האָט נאָך פריהער פאַר אים געאַרבעט אונטער פאַרשיידענע פּסעוודאָנימען זיין חבר זשיטלאָווסקי. דער יידישער לשון האָט אים צוריק אַריינגעצויגען אין יידישען לעבען.

פון דאַמאָלסט אָן איז אַנ—סקי געגאַנגען צו יידען און צו יידישקייט ממש מיט גיגאַנטישע טריט, ווי ער וואָלט עפּעס מיט איין מאָל געוואָלט אייניאָגען דאָס, וואָס ער האָט ביז אַהער דורכגעלאָזען. אַלץ וואָס יידיש, און ניט בלויז פון היינט, נאָר אויך פון אַמאָל, איז אים געוואָרען ליב און טייער. ס׳האָט זיך אין אים דערוועקט דער ברענענדיגער ליאָזנער חסיד, וואָס זוכט תמיד תקון פאַר זיין זינדיגער נשמה... זינדיג האָט זיך אַנ—סקי געפילט, ניט יוצא פאַר זיין פאָלק, פאַר זיינע ברידער, און האָט זיך גענומען עס מתקן צו זיין דורך נאַציאָנאַלער טעטיגקייט אויף די פאַרשיידענסטע געביטען. וואו נאָר אַ יידישער כלל־טוער, וואו נאָר אַ יידישע אונטערנעמונג פון גרויסען מאַסשטאַב, וואָס פאָדערט התלהבות, טיפע איבערגעבענקייט, מסירת־נפש — דאָרט האָט מען געקאָנט זען אַנ—סקין. וואו נאָר אַ נאַציאָנאַל־געזעלשאַפטליכער עסק, אויף וועלכען געביט עס זאָל ניט זיין, איז אַנ—סקי באַלד זיין חבר געוואָרען, זיין מיטברודער.

דער רעוואָלוציאָנערער קעמפער איז געוואָרען אַ הייסער קעמפער פאַר אַלץ, וואָס ס׳איז יידיש איצט און פאַר אַלץ, וואָס ס׳האָט זיך אויפבאַוואַרט פון יידיש און אויף יידיש אין די קולטורעלע אוצרות פונם יידישען פאָלק. דאָס יידישע פאָלקסטום אין זיינע פאַרשיידענע אַנטפּלעקונגען האָט אַנ—סקין באַגייסטערט און די דאָזיגע באַגייסטערונג איז זיין לעבענס־אינהאַלט געוואָרען.

איך וועל פאַרענדיגען מיין אַרטיקעל וועגען אַנ—סקין מיט אַ פּאָר קליינע, אָבער גאַנץ כאַראַקטעריסטישע עפּיזאָדען פון מיינע ערינערונגען.

אַז כ׳בין אַריין צו אַנ—סקין אָקאָרשט נאָר, וואָס ער איז דאָס לעצטע מאָל געקומען קיין ווילנע, האָט ער מיר געבעטען כ׳זאָל אים רעקאָמענדירען אַ טיכטיגען לערער צו לערנען מיט אים העברעאיש.

דערביי האָט ער געזאָגט:

— אַביסעל פאַרשטיי איך אין העברעאיש; איך וואָלט אָבער געוואָלט אויף אַזוי פיל פאַרפולקומען זיך אין דער שפּראַך, אַז איך זאָל אַליין זיין אימשטאַנד צו איבערזעצען מיינע ווערק אין העברעאיש.

ריידענדיק, האָט אַנ—סקי אַרויסגענומען אַ גרויסען האַלבען בויגען פּאַפּיר און האָט מיר געוויזען, זאָגענדיג דערביי:

— אָט זעט, קיין גאַנץ גרויסער עם־הארץ בין איך ניט.

דאָס, וואָס אַנ—סקי האָט מיר געוויזען, איז געוועזן אַן אָנהויב פון זיינער אַ רוסישער ערציילונג, וועלכע ער האָט אַליין געפּרובט איבערזעצען אין העברעאיש.

כ׳האָב אַ קוק געטאָן און בין נשתומם געוואָרען: ס׳כאַפּען זיך אפילו דורך אָרטאָגראַפישע פעלער, אָבער די עצם אויסדריקען און די גאַנצע קאָנסטרוקציע פון די זאַצען זיינען עכט העברעאישע. איך זע, אַז אַנ—סקין פעלט גאָר ניט

קיין סך צו קענען שרייבן העברעאיש און האָב אים געזאָגט, אַז לויט מיין מיינונג, דאַרף ער גאָר קיין לערער ניט, גענוג וועט פאַר אים זיין נעענטער באַקאַנט צו ווערען מיט די העברעאישע קלאַסיקער.

דאָ האָט מיר אַנ—סקי פאָרגעלייענט מיט אַ באַזונדערע התפעלות אַ גאַנצען פּאַניגיריק דער העברעאישער שפּראַך און איר ליטעראַטור.

— סטייטש, ניט וועלען לערנען קיין העברעאיש? סטייטש, ניט קענען אונזער שפּראַך? און וואָס נאָך פאַר אַ שפּראַך? אַ בלומענשפּראַך! די שפּראַך פון אונזערע קולטורעלע אוצרות! און וואָס נאָך פאַר אַ ליטעראַטור? אַ סך ביאַליקס האָט איר ביי לייטען?

און אַזוי ווייטער, און אַזוי ווייטער.

איז אַנ—סקי געוועזן אַ העברעאיסט?

— ניין!

אין אַנ—סקי געוועזן אַ יידישיסט?

— ניין!

אַנ—סקי איז געוועזן אַן אָנהייגער פון יעדער שפּראַך, אין וועלכער יידען האָבן באַרייכערט די יידישע קולטור.

בעת ס׳האָט זיך געגרינדעט אונזער ערשטער ליטעראַטען־און זשורנאַליסטען־פאַראיין, איז אַנ—סקי געוועזן כמעט דער איינציגער, וועלכער האָט פאָרגעלייגט ריינצונעמען פאַר חברים אויך די, וואָס שרייבן אויף פרעמדע שפּראַכען, נאָר וועגען יידישע ענינים.

איז אַנ—סקי געוועזן אַ מענש פון הפכים? פון געגענזאַצען? און אפשר גאָר פון קאַפּריזען?

— ניין!

אַנ—סקי איז געוועזן אַ הייסער, ברענענדיגער ייד, מיט אַ גרויס יידיש האַרץ, וואָס האָט געשטרוימט פאַרערונג און ליבע צו אַלץ, וואָס עס פליסט אַרויס פון יידישען קוואַל.

און אַנ—סקיס יידיש האַרץ האָט זיך מאַגנעטיש געצויגען צו נאָך אַזעלכע הערצער. ווייניג האָט ער זיי אָבער געפונען. אין פּרצן האָט ער פון דערווייטענס דערפילט דעם ערשטען. געקומען צו פּרצן קיין וואַרשע, האָט ער זיך דאָרטען באַגעגענט מיטן צווייטען.

זיינען די דריי חברים געוואָרען. האָבן די דריי באַשטראַלט מיט דעם ליכט פון זייערע נשמות די יידישע סביבה.

די דרייקייט האָט זיך ניט לאַנג געהאַלטען. דער טויט האָט פון איר אַוועקגעריסען איין רינגעלע, און דערנאָך דעם צווייטען.

אַנ—סקי איז געוועזן דער לעצטער פון די דריי.

ש. ל. ציטראָן.

ש. אַנ—סקי.

(זכרונות).

איך האָב געקענט ש. אַנ—סקין אַ היבשע ביסעל יאָרען און איך בין באַקאַנט געוואָרען מיט אַנ—סקין אייגענטליך גאָר ניט לאַנג.

אין משך פון די לעצטע 12 יאָר פלעג איך זיך מיט אַנ—סקין פון צייט צו צייט באַגעגענען אין פעטערבורג און אין ווילנע. אָבער אונזערע באַגעגענישען האָבען כמעט שטענדיג, ביז פאַר צוויי יאָרען, געהאַט אַ צופעליגען כאַראַקטער. מיר פלעגען זיך באַגעגענען ביי באַקאַנטע פריינד, פלעגען זיך ביידע באַטייליגען אינאיינעם מיט אַנדערע אין רייד, אין קליינע זיצונגען וכדומה. מיר זאָלען אַ לייגנערע צייט בלייבען אינאיינעם אָדער מיר זאָלען קענען פירען צווישען זיך אינטימע רייד האָט ביז פאַר צווייאָרען כמעט ניט פאַסירט.

מער פאַר אַלץ האָט זיך מיר געוואָרפען אין אויג אַנ—סקיס גוטסקייט, וועלכע פלעגט זיך אַזוי שיין אָפּשפּיגלען אין זיינע טיפע, קלוגע אויגען און אין זיין פיינעם שמייכעל. ווייטער פלעגט מיך ציען צו אַנ—סקין זיינע תמימות, זיינע קריסטאָלענע ריינקייט. אויב מען זאָל מעסטען דעם כלל=טוער מיט דער מאָס פון מסירת=נפשדיגער איבערגעבענקייט צו די כלל=זאַכען, דאַן מוז מען אַנ—סקין אָנערקענען פאַר אַ כלל=טוער פון זעהר אַ הויכער מדרגה.

ניט ווייניג סימפּאַטיש איז פאַר מיר שטענדיג געוועזען אַנ—סקיס כאַראַקטער פון אַ ליטעראַרישען נע=ונדניק, אָדער פון אַ ליטעראַרישער באָהעמע.

אַנ—סקי האָט געהאַט אַ שיינעם כוח הדבור. פלעגט ער ריידען וועגען אידעען, וואָס האָבען אים נאָענט באַרירט, פלעגט ער זיך גרינג באַלעבען, פלעגט זיך ניט זעלטען, פּאָלעמיזירענדיג, פאַרשאַרפען, פלעגט זיך „אָנצינדען" און אַרויס=ווייזען די מעלות און דעם טעמפּעראַמענט פון אַן אַלטען רעוואָלוציאָנער...

דאָס אַלץ האָט דער עיקר גורם געווען, אַז אַנ—סקי איז מיר געווען שטענדיג סימפּאַטיש און אַז באַגעגענען זיך מיט אים פלעג איך זיך מיט פרייד.

ווי געזאָגט, אייגענטליך באַקאַנט מיט אַנ-סקי און שטאַרק באַפריינדעט געוואָרען מיט אים בין איך ניט לאַנג, מיט אַ פּאָר יאָר צוריק, בעת זיין לעצטען באַזוך אין ווילנע.

סוף נאָוועמבער אָדער אָנהויב דעצעמבער 1918 האָב איך זיך מיט אַנ—סקין צוריקגעקערט אַהיים דורך די פוסטע און האַלב=פינסטערע ווילנער גאַסען, שפּעט צו נאַכט פון אַ זיצונג, אויף וועלכער מיר האָבען ביידע פאַרבראַכט דעם גאַנצען אָוענד. די זיצונג איז געווען אַ גרינדונגס=זיצונג פון דעם ווילנער ליטעראַטען און זשורנאַליסטען=פאַראיין, וועלכען אַנ—סקי האָט געשאַפען אין ווילנע און איז פאָרגעקומען אין דער וואוינונג פון י. ראָזענבוים.

מיר האָבען גערעדט פריער וועגען פאַרשיידענע זאַכען. מיט אַמאָל האָט זיך אַנ—סקי אָקער געטאָן צו מיר און געזאָגט: „ד"ר! איך וויל זיך מיט אייך

מישב זיין וועגען זעהר אַ וויכטיגען ענין; זאָל איך קומען צו אייך, אָדער... מיר קענען אפשר די זאַך גלייך באַטראַכטען?"

—„פאַר וואָס ניט גלייך?" האָב איך געענטפערט.

דאָ האָט מיר אַנ—סקי דערציילט, אַז די באָלשעוויקעס האָבען זיך באַנומען צו אים זעהר פיינדליך און, — אַז ער האָט מורא זיי זאָלען אים, נאָך זייער פאַרנעמען ווילנע, וועלכע מען האָט דאַמאָלסט דערוואַרט, ניט אַריינזעצען. ווי מיינט איר, האָט ער מוסיף געווען, זאָל איך אפשר אָפּציען?

איך האָב אים דערויף אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג, אַז ער איז דאָך מיט ווילנע אייגענטליך ניט אַזוי פאַרבונדען, אַז ער זאָל ניט קענען אַוועקפאָרען פון דאַנען. —„וויבאַלד", האָב איך געזאָגט, „איר פילט זיך דאָ ניט זיכער, טאָ פאַרוואָס זאָלט איר ניט אַוועקפאָרען פון דאַנען? איבעריגס פאַרשטיי איך ניט גוט, וואָס די באָלשעוויקעס קענען האָבען צו אייך!" אַנ—סקי האָט דערויף געענטפערט מיט אַן אומעטיגען קול: „איר קענט זיי ניט..."

„און איר בלייבט אין ווילנע?" האָט ער מיך געפרעגט, איך וואָלט אייך ניט געראַטן!

איך האָב אים געזאָגט, אַז איך בלייב.

מיט עטליכע טעג שפּעטער האָט מיר אַנ—סקי געזאָגט: „איר ווייסט, איך האָב חרטה געקראָגען, איך בלייב אין ווילנע: עס האָט מיר דערעסען דער נע=ונד זיין, דאָס אייביגע אַרומשלעפען זיך; איך בין דעם מאָל מיט ווילנע זעהר צופרידען..."

באַלד נאָכדעם האָבען די באָלשעוויקעס פאַרנומען ווילנע און אין אַ פּאָר טעג שפּעטער מיך, בירזשישקאָן און יאַנולאַיטיסן, אַלס געוועזענע ליטווישע מיניסטאָרען, אַרעסטירט און אַוועקגעשטעלט פאַר דעם „מיליטער=רעוואָלוציאָנערען" בית=דין, וועלכער האָט אונז באַפרייט. אויף מאָרגען באַגעגענט מיך אַנ—סקי אויפן גאַס, לויפט צו צו מיר, כאַפּט מיין רעכטע האַנט מיט זיינע ביידע הענט און מיט אַ פּנים, וואָס האָט געשטראַלט פון פרייד, מיט אַ באַוועגטען קול זאָגט ער צו מיר: „איך בין אַזוי צופרידען, וואָס איך זע אייך אַזוי צופרידען! נאָך דעם, וואָס איך האָב איבערגעלעבט אין רוסלאַנד, בין איך געווען זיכער, אַז זיי וועלען אייך דערשיסען"... מען האָט באַדאַרפט זען זיין פּנים און הערען זיינע רייד, כדי צו פאַרשטיין, ווי טיף אים האָט געקענט באַרירען אַ פרעמדער עגמת=נפש...

פון דעם טאָג אָן זיינען מיר געוואָרן מיט אַנ—סקין נאָהענטע פריינד...

אין דער דאָזיגער צייט איז אַנ—סקי געוואָרען דער אמתער ספּיריטוס רעקטאָר פון דער ווילנער קולטורעלער טועריי, וואו ער האָט אַרויסגעוויזען אי זיין אָרגאַניזאַטאָרישען טאַלאַנט, אי זיין זעלטענע פילזייטיקייט: מען טאָר דערביי ניט פאַרגעסען, אַז אַנ—סקי איז שוין דעמאָלט געווען שווער קראַנק: אויף דעם יסוד פון זיין פּאָדאַגרע און צוקער=קריינק האָט זיך ביי אים אַנטוויקעלט אַ שווערע אַרטעריאָ=סקלעראָזע מיט אָנפאַלען פון האַרץ=וואַבע. אַנ—סקי האָט געפילט דעם טויט גאָר נאָענט לעבען

זיך, נאָר ווי אַלע שווער־קראַנקע מענשען, האָט ער זיך מיט אַלע כוחות געכאַפּט פאַר דער האָפענונג, וועלכע מיר, דאָקטוירים, פאַרשטייענדיג זיין פּסיכאָלאָגיע, פלעגען אים אַזוי גערן און אַזוי אָפט געבען...

אַנ—סקי האָט געהערט צו דער קאַטעגאָריע זעלטענע יידען, וועלכע האָבען איבערגעלעבט די שווערסטע תקופה פון דעם יידישען גלות אין רוסלאַנד, די לעצטע 40 יאָר, און האָבען דאָך ניט פאַרגאַלט זייער נשמה, ניט פאַרבייזט זייער כאַראַקטער; פאַרקערט, ער האָט עפּעס, אַזוי ווי על פי נס, דערטראָגען ביז צום קבר אַ זעלטענע זאַנפטמוטיגקייט, אַ נחת רוח, פונקט ווי ער וואָלט גאָר ניט געווען די גאַנצע צייט גערייצט, געפּייניגט און געמאַטערט...

מיר האָבען גערעדט מיט אַנ—סקין אַמאָל אַ בין השמשות וועגען רעליגיע. איך האָב ניט בדעה דאָ איבערצוגעבען אונזערע לאַנגע און וואַרימע רייד. נאָר צום סוף האָט אַנ—סקי געזאָגט, אַז ער קען ניט פאַרשטיין, ווי אין געוויסע קרייזען קען מען מיינען, אַז די רעליגיע און דער סאָציאַליזם זיינען סותר איינע דעם אַנדערען!... איך האָב דערציילט אַנ—סקין, אַז אין דייטשלאַנד האָב איך ניט ווייניג באַקאַנטע און אַפילו פריינד צווישען די יידישע אומאָפּהייניגע סאָציאַליסטען, וועלכע זיינען ניט נאָר טיפע מאַמינים, נאָר אַפילו אָרטאָדאָקסישע יידען!... דערויף האָט אַנ—סקי, נאָך אַ קורצען שוויגען, געזאָגט: „איך פאַרשטיי זיי זעהר גוט!“

אַנ—סקי איז מיר געווען ליב חוץ אַלע זאַכען נאָך צוליב זיין אומפּאַרטייאיש־קייט. איך האָב געפרעגט אַנ—סקין: „ווער זייט איר איצטער אין פּאָליטישער באַציאונג“? „דורכאויס אומפּאַרטייאיש! איך באַנעם זיך מיט דעם גרעסטען יראת־הכבוד צו דעם שטיקעלע אמת, וועלכען איטליכע פּאָליטישע פּאַרטיע האָט אין זיך און באַדויער זעהר דעם פּאַרטייאישען פאַנאַטיזם, וועלכער מיינט, אַז נאָר ער איז דער אמתער נביא...“

אַ גרויער, אַ טרויעריגער פרימאָרגען פון סוף אַפּריל 1919. די ווילנער גאַסען זיינען פאַרלאָזען; די קראָמען געשלאָסען. יידען זעהען זיך אין די גאַסען זעהר ווייניג. פיל יידישע בלוט און טרערען זיינען ניט לאַנג דאָ פאַרגאָסען געוואָרען. הפקר איז נאָך געווען דאָ דער יידישער לעבען און דאָס יידישע האָב און גוטס... איך האָב געהאַט אַ סך „אַרבעט“... אין אַ געסעל ניט ווייט פון ווילנער גאַס באַגעגענט מיך אַנ—סקי אין באַגלייטונג פון אַ פּאָר פריינד; מיר האָבען זיך די גאַנצע וואָך ניט געקענט זען... ער דריקט מיר די האַנט; אַ טרויער ליגט אויף זיין חשובען פּנים; אין די אויגען שטייען טרערען; ער קושט זיך מיט מיר. מיר קוקען איינער דעם אַנדערען טיף אַריין אין די אויגען און טוען אָן אויף זיך אַ כוח, כדי ניט פאַרנאַנדערוויינען זיך אויפן קול... ער דריקט לאַנג מיין האַנט... „אייערע נביאות זיינען מקוים געוואָרען!“ זאָגט ער מיר שטיל מיט אַ ציטערדיגען קול...

ד״ר יעקב וויגאָדסקי.

ש. אנ—סקי.

(ביאגראפישע נאטיצען).

שלמה־זלמן 1) בר' אהרן הכהן ראפאפארט (אזוי האט זיך אנ—סקי אונטערגעשריבען אויף זיין צוואה) איז געבוירען געווארען אין יאר 1863 אין וויטעבסק אין א פרומער פאמיליע, וואס האט געשטאמט פון גרויסען יחוס. די סביבה, אין וועלכער דער קומענדיגער שריפט־שטעלער האט פארבראכט זיין קינדהייט, האט אונז א ביסעל געשילדערט זיין בן־עיר, דער „פריינד און חבר פון גאנצען לעבען“ (לויט דער ווידמונג אין „אשמדאי“), ד״ר חיים זשיטלאווסקי, וועלכער איז אויף 2 יאר יינגער פון אנ—סקין. דאס איז געווען א ריין־יידישע סביבה, וואס האט געמאכט דעם איינדרוק פון א יידישען לאנד; אזוי ווייניק האט זיך אין לעבען גע־שפירט דער גלות אין דער דאזיגער געגענט, אין ר ײ ס ן, אין די זעכציגער און זיבעציגער יארען פון דעם פאריגען יארהונדערט. אויב אבער מיר קענען פון זשיטלאווסקיס זכרונות וועגען וויטעבסק אננעמען, אז קיין שום זאך האט דעם יינגעל ראפאפארט ניט געגעבען צו פילען דעם ספעציפיש־נאציאנאלען יאך, ווייסען מיר ניט, אין וואס פאר א מאטעריעלע פארהעלטענישען איז אויסגעקומען אנ—סקין אפצולעבען זיינע קינדערשע און יינגעלשע יארען. פון די פארעפענטליכטע מאטעריאלען, וואס איך האב ביז אהער געהאט די מעגליכקייט אויסצוניצען, און פון מיינע פערזענלעכע שמועסען מיט אנ—סקין קען נאר פעסטגעשטעלט ווערען, אז ער האט באקומען אן עכט יידישע דערציאונג אין חדר און בית־המדרש; אז א באזונדערס גרויסע השפעה האט אויף אים געהאט זיין מוטער, וועלכע האט שפעטער פיגורירט אין זיינע יידיש־רוסישע דערציילונגען אלס טיפ פון אן אמת יידישער פרוי 2); אז ער איז געוואקסען אין אן אטמאספערע, וואס איז דורך און דורך געווען אנגעזאפט מיט דעם גייסט פון דער אלטער יידישקייט, דער טראדי־ציאנעלער און פאלקסטימליכער; אז שוין אין די פריע יארען פון זיין קינדהייט האט ער געהאט די מעגליכקייט זיך צו באקענען מיט דער רייכער וועלט פון יידישען פאלקלאר, מיט יידישע פאלקסלידער, פאלקסמעשיות, שפריכווערטער, גלויבונגען א. אז. וו.

דער גייסט פון דער צייט האט שוין אין יענע יארען שטארק זיך געלאזט פילען אין ליטע און רייסן. די אלטע טראדיציאנעלע יסודות פון דעם יידישען לעבען האבען זיך שוין גענומען וואקלען אונטער דער ווירקונג פון דער גייסטיגער רעוואלוציע אונזערער—דער השכלה־באוועגונג. און אויך דער יונגער ראפאפארט ווערט פארכאפט פון דעם דאזיגען צייט־גייסט.

איך יאר 1880 איז ער שוין, ווי ער דערציילט אונז אין זיינע זכרונות 3), „ארא פון וועג“, אריינגעטאן זיך אין „ספרים חיצונים“ און געווארען א פארקאכטער משכיל. שוין דאן איז ער געווען אונטער דער ווירקונג פון ר' יצחק־בער לעווינזאנס „זרבבל“, פון מאפוס און פרץ סמאלענסקינס ראמאנען, פון „השחר“, אבער דעם שטארקסטען רושם האט אויף אים געמאכט „חטאת נעורים“—דאס יוגענטווערק פון משה־לייב ליליענבלום, דער דאזיגער ווידוי פון אן אויפ־גערודערטער נשמה, וואס זוכט ליידענשאפטליך דעם אמת און דערוועגט זיך אפילו אויף ספקות

1) אין איינעם פון זיינע פערסאנאלע דאקומענטען איז ער פארשריבען מיטן נאמען שמעון. דערמיט דערקלערט זיך אויך זיין רוסישער נאמען סעמיאן אקימאוויטש.

2) דעם אנדענק פון זיין מוטער איז געווידמעט זיין ערשטער באנד „דערציילונגען“ אין רוסיש (1905); אויך זיין פסעוודאנים אנ—סקי שטאמט פון זיין מוטערס נאמען ח נ ה (א נ נ א); דער מקף אין אנ—סקי (אנשטאט אנסקי) איז א טעות פון זעצער, וואס האט דעם צוק פון רוסישען H אנגענומען פאר א באזונדער שטריכעל.

3) זע זיינע „גרעכי מאלאדאסטי אי גרעכי סטאראסטי“ אין וועכענטליכען זשורנאל „יעווריייסקי מיר“ 1910, נום. 10, און דאס אייגענע א ביסעל אנדערש אין זיין „חטאת נעורים“, זאמעלבוך „ליטע“, II, ווילנע, 1919.

אין דער עקסיסטענץ פון גאט, דאס בוך, וואס האט געהאט אזא מאגישע ווירקונג אויף דער יוגענט פון יענער צייט.

„מיטן איבערלייענען „חטאת נעורים"—דערציילט אנ—סקי—האט זיך ענדגילטיג פארענדיגט די רעליגיעזע איבערקערעניש, וואס איז פארגעקומען אין מיין נשמה, זיינען פארשוואונדען אלע ספקות און וואקלענישען... איך בין געווארען „א פארברענטער אפיקורס" און מיט דער ליידענ־שאפטליכקייט פון א גר האב איך זיך גענומען פריידיגען די „נייע אמונה"...

און שוין ד'אן ווייזט זיך ארויס איינער פון די גרונדשטריכען פון אנ—סקיס פערזענ־ליכקייט—ניט צו בלייבען ביי ווערטער און זוכען צו פארקערפערען זיי אין מעשים. אין גייסט פון די נייע אידעען, וואס האבען אים באהערשט, נעמט ער זיך צו דער רוסישער שפראך, וואס ביז 17 יאר האט ער ניט געקענט אפילו איר אלף־בית, און לערענט זיך אויך א מלאכה—צוערשט שמידעריי און דערנאך איינבינדעריי.

אין אנהייב פון יאר 1881 מאכט ער דעם ערשטען זעלבשטענדיגען שריט אין זיין לעבען: ער פארלאזט זיין געבורענשטאט און פארט אפ קיין ליאזנע אלס א פריוואטער לערער אויף שטונדען. זיין ציל איז אבער ניט לערעריי, נאר פארשפרייטען די נייע אפיקורסישע אידעען צווישען די דארטיגע יונגעלייט, עפענען זיי די אויגען. אבער אין דער אמאליגער רעזידענץ פון דעם „אלטען רבי", רב שניאור־זלמן, איז מען גיך אויפמערקזאם געווארען אויף דעם „שרייבער", וואס איז געקומען אראפפירען פון וועג די בחורים פון שטעטעל, און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס זיינע באגעגענישען מיט די בחורים פלעגען פארקומען שטרייננג קאנספיראטיוו, איז עס געקומען דערצו, אז דער רב פון שטעטעל האט אויף אן אסיפה פאר־געלייגט אים מחרים צו זיין. ניט קענענדיג מער פארבלייבען אין ליאזנע, האט דער 18 יאריּ־קער ראפאפארט פארלאזען דאס שטעטעל און איז אוועקגעפארען קיין דווינסק, וואו ער האט זיך באשעפטיגט מיט איינבינדעריי, פארנעמענדיג זיך צוגלייך מיט זעלבסטבילדונג. ווייזט אויס, אז צו יענער צייט איז ער שוין געשטאנען אונטער דער שטארקער השפעה פון דער רוסישער ליטעראטור, באזונדערס פון דער ריכטונג אירער, וואס איז באקאנט אונטערן נאמען „נאראד־ניטשעסטווא", ווי דאס לאזט זיך שוין פילען אין זיין ערשטען ווערק „די געשיכטע פון א פאמיליע", וואס ער האט צו יענער צייט אנגעשריבען.

א נייגונג צו דער פען האט אנ—סקי ארויסגעוויזען נאך ייִנגעלווייז. אין די דערמאנטע זכרונות וועגען זיין לעבען אין ליאזנע דערציילט ער אונז, אז ער האט דאן געפירט א טאגבוך אין יידיש, וואר ער פלעגט פארשרייבען זיינע איינדרוקען, שילדערען אלערליי סצענקעס, זיינע תלמידים און זייערע עלטערען א. ד. גל. 4). אויך „די געשיכטע פון א פאמיליע" האט ער געשריבען אין יידיש, אבער ער האט ניט געפונען פאר איר קיין פארלעגער. דאס איז געווען די צייט, ווען אין דער יידישער ליטעראטור האט געפירט די גרענדע שמ"ר און זיין חדר, און דער פארלעגער, צו וועמען דער יונגער שריפטשטעלער האט זיך געווענדעט, האט אים גע־ראטען צו שרייבען „העכסט־אינטערעסאנטע ראמאנען". ערשט נאך לאנגע גילגולים איז „די געשיכטע פון א פאמיליע" אפגעדרוקט געווארען אין דעם מאנאטליכען רוסיש־יידישען זשורנאל „וואסכאד" פארן יאר 1884 (נומ. 9—12) אין דער איבערזעצונג, וואס עס האט געמאכט איינער א לערער, וועלכער האט אגב זעהר שוואך באזעסען די רוסישע שפראך. דער נישטיגער האנאראר איז לויטן מדובר צעטיילט געווארען אויף העלפט צווישען דעם אווטאר און דעם איבערזעצער, און אנשטאט דער אונטערשריפט פון דעם מחבר איז דאס אפגעדרוקטע ערשטלינגסווערק פון אנ—סקי געחתמעט געווארען מיט „פ ס ע ו ו ד א נ י ם".

די „געשיכטע פון א פאמיליע" האט אין דער יידיש־רוסישער בעלעטריסטיק, וועלכע האט שוין דאן געהאט אזעלכע פארשטייער, ווי אסיפ ראבינאוויטש, באגראוו, לעוואנדע, בן־עמי א. אנד. געמאכט א רושם. אין דעם איבערבליק איבער דער יידיש־רוסישער בעלעטריסטיק, וואס

4) א געוויסע ווירקונג אויף דער אנטוויקלונג פון זיין ליטערארישען טאלאנט האט געהא זיין יוגנטפריינד ס. ל. גורעוויטש, שפעטער אן אנגעזעענער יידישער עסקן אין ריגע. אים האט אנ—סקי געווידמעט זיינע „פיאנערען".

מ. לאזארעוו האט פארעפענטליכט אין „וואסכאד" (1885, נומ. 5—6) ווערט „פ ס ע ו ו ד א נ י ם" צוגערעכענט צו די יונגע אנפאנגער בעלעטריסטען, וועלכע „מ'קען ניט אפזאגען אין אמתן טאלאנט, אין אמתן, העל ברענענדיגען געטליכען פונק".

„דער יונגער שריפטשטעלער, וואס באהאלט זיך אונטערן פסעוודאנים „פסעוודאנים"—שרייבט לאזארעוו—האט זעהר א ברייטען שוואונג פון פענזעל, די פולשטענדיגסטע אביעקטיוויטעט פון דערציילען, זעלטען ריכטיג, הגם א ביסעל גראב געצייכענטע טיפען, און זיין נאוועלע וואלט געקענט פארערכענט ווערען פאר א פולקום קינסטלעריש ווערק, ווען איר וואלט ניט געשאדט עפעס א מין קרייינקליכע ליידענשאפטליכקייט פון דעם אווטאר, עפעס א מין גאליג־צארענדיקער ניואנס, וואס ליגט אין דעם טאן פון דער שילדערונג אין דער גאנצער דערציילונג, און ווען דער אווטאר וואלט געהאט מער וויסן, ליטערארישע געניטשאפט און וואלט באזעסען מער טעכניק אין דער ליטערארישער באארבעטונג פון זיינע ווערק. די לעצטע דריי אייגענשאפטען, ד. ה. וויסען, ליטערארישע ערפארונג און ליטערארישע טעכניק, זיינען זאכען, וואס קענען דערווארבען ווערען, און זיי קענען נאך קומען מיט דער צייט, אבער פון זיין קרייינקליכער ליידענשאפט־ליכקייט און גאליקייט וועט דער אווטאר פון דער „געשיכטע פון א פאמיליע" קוים ווען־עס־איז זיך באפרייען".

אויב אבער ה' לאזארעוו געהערט דער פארדינסט, וואס ער האט דער ערשטער באמערקט דעם נייעם טאלאנט און האט אויך אונטערגעשטרייכט—אפשר שוין א ביסעל צו פיל—די נאענט־קייט פון „פסעוודאנימס" דערציילונג צו די ווערק פון „רעשעטניקאוו, אוספענסקי און די איבע־ריקע רוסישע „פאלקיסטישע" בעלעטריסטען, פון וועלכע „די געשיכטע פון א פאמיליע" אונטער־שיידעט זיך „נאר מיט דעם אומשטאנד, ווידער טאקע א ריין צופעליגען אומשטאנד, וואס אלס סיוזשעט פאר דעם דאזיגען ווערק האט געדינט דאס לעבען דווקא פון דער יידישער מאסע און ניט פון דער קריסטליכער",—דערפאר אבער האט אנ—סקיס ערשטער קריטיקער גאנץ פאלש אפגעשאצט דעם גרונדשטריך פון זיין קינסטלערישער פערזענליכקייט: אפילו אין דער „געשיכטע פון א פאמיליע" איז גארניט אזוי בולט די „גאליג־צארענדיגע ליידענשאפטליכקייט", וואס לאזארעוו וויל דווקא אויסזוכען ביי אנ—סקין אלס אויסדרוק פון דער צעשפאלטענקייט, וואס ער האלט פאר דער כאראקטעריסטישסטער אייגענשאפט פון דער רוסיש־יידישער בעלע־טריסטיק מיט איר באהאלטענער פאלעמישער טענדענץ. און נאך א גרעסערען טעות האט געהאט לאזארעוו מיט זיין נביאות, אז ווער וויס, צי וועט דער אווטאר פון דער „געשיכטע פון א פאמיליע" ווען־עס־איז פטור ווערען פון דער דאזיגער „קרייינקליכער ליידענשאפטליכקייט און גאליקייט". ווארים דווקא דער היפוך דערפון—אביעקטיוויטעט און ליבע צו די מענשען איז דאס, וואס כאראקטעריזירט אנ—סקיס שאפונג שוין אין דעם ערשטען פעריאד פון זיין ליטערארישער טעטיקייט.

און אין דער רוסיש־יידישער בעלעטריסטיק, וועלכע האט ביז דאן געטראגען א טענדענ־ציעזען, ריין אפאלאגעטישען כאראקטער, שילדערענדיג בלויז די אסימילירטע „העלדען" פון דער אינטעליגענץ, איז אנ—סקיס דעביוט ווירקליך געווען אן איבערראשונג: צום ערשטען מאל איז דא אויפגעטראטען א שריפטשטעלער, וואס קאנצענטרירט זיין גאנצע אויפמערקזאמקייט אויף דעם לעבען פון די דערנידעריגטע און באליידיגטע פאלקסמאסען, האט דערביי ניט קיין זייטיגע פניות—ניט צו שטראפען דאס פאלק פאר זיין פאנאטיזם, ניט צו פארענטפערען די יידען אין די אויגען פון דער געבילדעטער רוסישער געזעלשאפט. און די סיבה דערפון ליגט ניט נאר אין דעם פאקט, וואס אנ—סקי האט זיין „געשיכטע פון א פאמיליע" געשריבען לכתחילה אין יידיש, ממילא אלזא פארן יידישען לעזער, פאר וועלכען די דערמאנטע טענדענצען פון די רוסיש־יידישע בעלעטריסטען האבען נאטירליך קיין שום ממשות ניט געקענט האבען, נאר אויך און אפשר דערהויפט טאקע אין דעם עצם פון אנ—סקיס קינסטלערישער פערזענליכקייט, וואס פאר איר איז טייערער חי אלץ דער אמת פון לעבען, דער אביעקטיווער רעאליזם פון דעם געשילדערטען. און די דאזיגע אביעקטיוויטעט, דער דאזיגער רעאליזם איז דאס, וואס שיידט אפ אנ—סקין פון די רוסישע „נאראדניקעס", וועלכע האבען געשטרעבט ניט נאר צו שילדערען דאס

לעבען און די ליידען פון פאלק, נאר אויך דורכגעפירט געוויסע טענדענצען וועגען דער העכערקייט פון פאלק, ארייַנפאלענדיג אפט אין א לאקריץ-זיסער אידעאליזאציע פון דעם פאלקסלעבען.

אהיינגעקומען אין דעם גבול פון דער רוסיש-יידישער ליטעראטור, הערט אנ—סקי שוין פון דעמאלט אן ניט אויף זיין ליטערארישע טעטיקייט. ניט זעענדיג נאך אויף דער יידישער גאס די ארבעטענדיגע מאסען, וועלכע ער וויל אפגעבען זייע כוחות, ניט געפינענדיג דארט קיין שום שטרעבונג צום פאליטישען קאמף, לאזט ער זיך אראפ אין די טיפענישען פון דעם רוסישען פאלקסלעבען, וואס ווערט מיט אזוי פיל ליבשאפט און פארהערליכונג געשילדערט דורך די רוסישע פאלקיסטישע שריפטשטעלער, אונטער וועמעס השפעה אנ—סקי געפינט זיך שוין צו יענער צייט. אין יאר 1883 5) שרייבט ער נאך אן א סקיצע „די כתבים״ פון דעם יידישען לעבען, וואו ער שילדערט אונז אין אן עפיזאדישער פארם דעם קאנפליקט צווישען די גייסטיגע שטרע-בונגען פון דעם רוחניות-מענש און די מערקאנטילע באדערפענישען פון דער וואכעדיגער ווירק-ליכקייט. אבער שוין פון יענער צייט שטאמט זיין גרעסערע נאוועלע „אין שיינק״, וואו ער פירט ארויס א גאנצע גאלעריע ניט-יידישע טיפען, וועלכע קומען אין שיינק אהיין פארטרינקען זייערע צרות און לייד, הגם אויך א יידישע פאמיליע ווערט נאך דא געשילדערט, א פאמיליע, וואס ציט איר חיונה פון שיינק אין א יידיש-ווייסרוסישער שטאט. אויך אין דער דאזיגער דער-ציילונג ווייזען זיך בולט ארויס די כאראקטעריסטישע שטריכען פון אנ—סקיס שאפונג, זיין חוש פאהן אמת, די קינסטלערישע אביעקטיוויטעט, וועלכע דערלויבט אים ניט ארויסצושטעלען די יידישע שיינקערס אין א שענערער ליכט, ווי די „געוועזענע״ מענשען פון „דעק״, מיט זייער אומריינקייט און שמוץ, אבער צוגלייך אויך מיט זייערע גוטע זייטען, מיט זייער גוטהארציקייט, ליבע צום אמת און שנאה צום שקר.

אין דער פאלגענדיגער דערציילונג „אין פריצישען הויף״ איז שוין די וועלט, וואס אנ—סקי שילדערט אונז, אינגאנצען א פרעמדע, ניט קיין יידישע. די ווירקונג פון דער „נאראד-נישער״ ליטעראטור טרייבט אים ווי די פארשטייער פון דער דעמאלטיגער רוסישער פאלקס-טימליכער אינטעליגענץ „צו גיין אין פאלק אריין״, ער לאזט זיך אוועק איבער די דערפער, וואו ער קוקט זיך צו צו דעם שווערען ביטערען לעבן פון דעם רוסישען פויער, לערענט די פריערשע קינדער לייענען, אבער אלס יידען שיקט מען אים פון דארטען ארויס.

דאן לעבט ער א היבשע צייט צווישען פויערים און ארבעטער-שאכטיארען אין יעקאטערינא-סלאווער גוב., ווי אויך צווישען די שטאטישע פראסטע ארבעטער און די אזויגערופענע „באסיא-קעס״, און באקענט זיך גרינדליך מיט דעם לעבען און די השגות פון דער פשוטער רוסישער פאלקסמאסע. ער באנוגענט זיך ניט מיט דער ראלע פון א לערער פון פאלק, נאר שטרעבט צו דערנענטערען זיך צו אים, טיילענדיג מיט אים זיין ארבעט און זיינע לעבענס-באדינגונגען. דאס גיט אים די מעגליכקייט צו ווערען פאר די ארבעטער און פויערים אן אייגענער מענש. ער גיט זיך אפ מיט לייב און לעבען דער אידעע צו בילדען דאס פאלק, אויפצוקלערען אים די פארפלאנטערטע פראגען פון לעבען. צו דעם צוועק ארגאניזירט ער פארלעזונגען אין די דערפער און אויף די שאכטעס. די באציאונג פון דער אודיטאריע צו דעם וויטעבסקער יידישען יונגענמאן ווייזט זיך צום בולסטען ארויס אין דעם פאקט, אז פאר די גאנצע 6—7 יאר, וואס די דאזיגע פארלעזונגען האבען געדויערט, האט די ארטיגע אדמיניסטראציע אפיל

5) דאס יאר איז נאטירט אין דעם אינהאלט פנן דעם דערמאנטען באנד „דערציילונגען״ זיינע, פון וואנען מיר נעמען אויך די דאטעס פון די ווייטערדיגע דערציילונגען, הגם מיר האבען ניט די זיכערקייט, אז זיי זאלען זיין גענוי. אזוי, למשל, לאזט זיך קוים גלויבען, אז „די געשיכטע פון א פאמיליע״ (אין דעם באנד „דערציילונגען״ איז זי אונטערען נאמען „שטיפ-קינדער״ שטארק געענדערט, פארקירצט און מער קינסטלעריש באארבעט), וואס ווייזט שוין א גאנץ צייטיגען טאלאנט, זאל אנ—סקי האבען געשריבען אין יאר 1881, ווען ער איז ערשט ארויס פון דער טראדיציאנעל-יידישער סביבה און זיך נאך אינגאנצען געפונען אונטער דער השפעה פון דער משכילישער אפיקורסות, ווי ער דערציילט אונז אליין אין זיין „חטאת נעורים״.

ניט חושר געווען, אז זיי קומען פאר. ניט אין די דערפער, ניט אויף די שאכטעס האט זיך פאר דער דאזיגער גאנצער צייט ניט געפונען קיין איינער, אפילו צווישען די, וועלכע האבען קרום געקוקט אויף אנ—סקיס פארלעזונגען, וואס זאל זיי מסרן דעם „אוריאדניק״ אדער דעם „סטאנאוואי״. פארקערט, עס פלעגט זיך אמאל טרעפען, אז די פויערים און ארבעטער פלעגן האלטען פאר זייער חוב צו ווארענען אים בשעת א סכנה מצד דער „נאטשאלסטווע״.

די דאזיגע פארלעזונגען, וואו אנ—סקי האט געשטרעבט מיט אלע מיטלען צו געבן דעם פאלק גופא די מעגליכקייט ארויסצוזאגען זיך פריי און אפען, האבען אים ניט נאר גע-געבן א נאענטע באקאנטשאפט מיט די פארבארגענסטע ווינקעלעך פון דעם לעבען פון דעם אוקראינישען דארף און פון דעם שטאטישען ארבעטער, נאר האבען אים אויך געשאפען די מעגליכקייט ארייננצודרינגען טיף אין די גייסטיגע באדערפענישען פון דעם פאלקסלעזער און אין זיין באציאונג צום געדרוקטען ווארט.

די ערפארונגען און באאבאכטונגען אין דעם פרט האבען אנ—סקין געגעבען א רייכען מאטעריאל פאר דער כאראקטעריסטיק פון דעם רוסישען פאקסלעזער און דעם דאזיגען מאטער-יאל האט ער שפעטער אויסגעניצט אין א גאנצער ריי ארטיקלען אין די רוסישע זשורנאלען ווי אויך אין ספעציעלע ווערק וועגען דער דאזיגער פראגע.

אין יאר 1888 הייבט אנ—סקי אן אן אינטענסיווע קארעספאנדענץ מיט דעם בארימטען רוסישען שריפטשטעלער, דעם גרעסטען און טאלענטפולסטען פארשטייער פון דער רוסישער פאלקיסטישער בעלעטריסטיק, גליעב אוספענסקי, וואס האט בכלל אויף אים געהאט א גרויסע ווירקונג, אונטער וועלכער ער האט געשריבען א ריי זאכען פון דעם רוסישען פאלקסלעבען, ווי די שוין דערמאנטע „אין שיינק״ (1883—1886) און אין „פריצישען הויף״ (1886), די דערציילונגען „אויף נייער ערד״ (1889), „סארגעס״ (1892).

פון דער יידישער ליטעראטור איז ער שוין אינגאנצען אפגעריסען. אמת, ער האט נאך א טיפען צובונד צו דער יידישער שפראך און וואלט לויט די היינטיגע השגות געקענט גילטען פאר א הייסען יידישיסט, אין וועלכען אומשטאנד עס האט אפשר א געוויסע ראלע געשפילט זיין חבר, חיים זשיטלאווסקי, וועלכער האט שוין אין יענע יארען זיך ארומגעטראגען מיט דער אידעע פון א פראגרעסיוו-יידישען נאציאנאליזם אויף סאציאליסטישע יסודות מיט יידיש אלס נאציאנאלע שפראך; אבער דעם באגריף יידישע ליטעראטור סימבאליזירט דאן אנ—סקי אין די ווערק פון שמר און בלאשטיין, הגם ער קען שוין אזעלכע שיינע טאלענטפולע זאכען אין יידיש, ווי מענדעלעס „קליאטשע״, לינעצקיס „דאס פוילישע ייגעל״, דינעזאנס „דער שהאר-צער יונגערמאנטשיק״, שלום-עליכמס „סטעמפעניו״. און ווען א צופאל ברענגט אין יאר 1890 דעם יונגען רעוואלוציאנער קיין קיעוו און ער באזוכט דעם אוטאר פון „סטעמפעניו״, וועלכער האט שוין דאן געהאט ארויסגעגעבען זיינע עפאכעמאכענדיגע זאמעלביכער „די יידישע פאלקס-ביבליאטעק״, און דער גרויסער יידישער הומאריסט דערציילט אים וועגען זיינע ליטערארישע פלענער און לייענט אים זיין פאלעמישען ארטיקעל קעגען שמרן און זיין ריכטונג, הערט אנ—סקי זיך צו מיט פאהגעניגען און איז מסכים מיט שלום-עליכמען, אבער טיף אין הארצען—איז ער זיך מודה—האט ער פארט געהאט די איבערצייגונג, אז דא וועט שוין קיין שום זאך ניט העלפען, און שמר וועט בלייבען דער איינציגער הערשער 6) אין דער יידישער ליטעראטור.

אין יאר 1892 קומט אנ—סקי צופארען קיין פעטערבורג, וואו אוספענסקי פירט אים אריין אין דעם קרייז פון די רוסישע „נאראדניקעס״. ער גייט זיך צונויף מיט דעם באוואוסטען „נאראדנישען״ פובליציסט קריווענקא א. אנד., ווערט א מיטארבעטער אין דעם בארימטען מיכאילאווסקיס זשורנאל „רוסקאיע באגאטסטווא״, וואו ער פארעפענטליכט זיינע ערשטע „סקיצען וועגען דער פאלקס-ליטעראטור״ (1892, 7—10).

סוף 1892 פארט אנ—סקי אוועק קיין פאריז צו באקענען זיך מיט דעם לעבען פון די

6) זע אנ—סקיס זכרונות וועגען פרצן אין דעם פרץ-נומער פון דער „יידישער וועלט״, ווילנע, 1915, IV—V.

דארטיגע ארבעטער. די ערשטע צוויי יאר האט ער דארט געארבעט אין א פאבריק און אויך אין איינבינדערייען. אין יאר 1894 האט אים דער בארימטער רוסישער שריפטשטעלער פ. לאווראוו איינגעלאדען פאר זיין סעקרעטאר, און ער איז עס געבליבען ביז לאווראווס טויט (1900.) די נאענטקייט צו לאווראוון, דעם דאזיגען געניאלען און איידעלען פארשטייער פון דעם רוסישען געזעלשאפטליכען געדאנק אין XIX יארהונדערט, האט, ווייזט אויס געהאט א טיפע ווירקונג אויף אנ—סקין און אים נאך שטארקער צוגעבונדען צו דער וועלטאנשויאונג, פון וועלכער לאווראוו איז געווען דער באגרינדער און אידעאלאג 7).

וואוינענדיג אין פאריז, אינטערעסירט זיך אנ—סקי שטארק מיט דעם סאציאלען און קולטורעלען לעבען אין פראנקרייך, קומט אין פערזענליכער בארירונג מיט די באדייטענדסטע פערזענליכקייטען פון פראנצויזישען ראדיקאלען לאגער 8) און פארעפענטליכט א ריי ארטיקלען וועגען די צושטאנדען אין דער דריטער רעפובליק און וועגען אלגעמיינע פאליטיש-סאציאלע פראגען, ווי למשל: „צו דער פראגע וועגען דער באפעלקערונג אין פראנקרייך" („רוסקאיא מייסל", 1897, VII), „צו דעגענערירט דאס מאדערנע פראנקרייך?" („אבראזאוואניע", 1903, IV—V), „די פאלקסצײלונג אין פראנקרייך" („וועסטניק יעווראפיי", VII), „וואס לייענט די פראנצויזישע פראווינץ?" („רוס. באג.", 1902, I), „עמיל זאלא אלס פאלקסשרייבער" („רוס. באג., 1902, וXI), „א פארגעסענער אוטאפיסט" (וועגען היינריך לודוויג ליאמפערט רוסקאיא מייסל, 1903, I), „אידעאליזם און מאטעריאליזם אין דער געשיכטע" (רעפערירונג פון זשארעס א לעקציע „נאוואיע סלאווא", 1896, IV), „צו דער כאראקטעריסטיק פון קארל מארקס" („רוס. מייסל", 1903. VIII), „אן ארבעטער-יום-טוב אין דער שווייץ" („רוס. באג.", 1902, XI) א. אנד.

נאך אינמיטען די ניינציגער יארען קומט אנ—סקין אין האנט אריין דאס זאמעלבוך „ליטעראטור און לעבען", וואס פרץ האט צו יענער צייט ארויסגעגעבען אין ווארשע. פרצעס נאוועלע „אין קעלער-שטוב" מאכט אויף אים אן אומגעהייער שטארקען רושם; אנ—סקי, דער אפגעריסענער פון א דירעקטער בארירונג מיט דער יידישער ליטעראטור, איז איבערראשט צו טרעפען אזא עכט ליטעראריש (אין אייראפייאישען זין) זאך אין אן ארימער דינינקער אויס-גאבע אין יידיש. ער דערפילט מיט אמאל, אז אין דער יידישער ליטעראטור, אין וועלכער עס האבען לויט זיין פארשטעלונג דאמינירט די שונדשמירער פון די „העכסט אינטערעסאנטע" ראמאנען, האבען זיך געוויזען נייע בעלי-בתים, און אז זי איז אריין אין דער משפחה פון די אייראפייאישע ליטעראטורען.

אנ—סקי פארבינדט זיך שריפטליך מיט פרצן און שיקט אים זיין סקיצע „די כתבים", וועלכע ווערט אפגעדרוקט אין איינעם פון פרצעס בארימטע „יום-טוב-בלעטלעך" 9) — אין „עונג שבת" (1896) אונטער דער אונטערשריפט ש. ראפאפארט. דאס איז די ערשטע זאך, וואס אנ—סקי לאזט אליין דרוקען אויף יידיש. ער ווייס ניט, אז אומגעפער אין דער צייט האט א קרייזעל פון ראדיקאלער יידישער אינטעליגענץ, צו וועלכען עס האבען געהערט דוד פינסקי, יצחק גוידא (ב. גארין), ליטוואק, גאזשאנסקי, דער שוואגער פון דעם לעצטען י. ז. קרייער 10) א. אנד.

---

7) דעם אנדיינק פון זיין טייערען לערער, חבר און פריינד איז געווידמעט אנ—סקיס ארטיקעל אין „רוס. באג." 1905, VIII (צו לאווראווס פינפטען יארצייט). לאווראווס א קינסטלערישער פארטרעט מיט אן אייגענהאנטיגער אויפשריפט האט אויך באצירט אנ—סקיס צימער אין ווילנע.

8) זע, למשל, זיינע זכרונות וועגען אמאליגען לעמאנסא אין ווארשעווער „מאמענט" 1919.

9) זע אנ—סקיס דערמאנטע זכרונות וועגען י. ל. פרץ, לויט וועלכע עס קומט אויס, אז „די כתבים" זיינען צוגעשיקט געווארען פרצן אין יידיש, אבער אין די „בלעטלאך" שטייט ביי „די כתבים" א צושריפט „איבערזעצט פון ל. רייניש"—לויט וועלכער עס קומט אויס, אז די זאך איז צוגעשיקט געווארען אין רוסיש.

10) דער אמתער נאמען פון בן-אריה—דעם מחבר פון דער אין יענער צייט וועהר פאפולערער קאסמאגראפיע אין יידיש „א וועלט מיט וועלטעלאך"; געווען שפעטער א לערער אין

געלאזט איבערזעצען אויף יידיש די „געשיכטע פון א פאמיליע", וואס האט זיך אזוי גוט געפאסט פאר די, וועלכע האבען געוואלט עפענען די פאלקסמאסען די אויגען אויף זייער אומדערטרעגליכען לעבען, און זי ארויסגעגעבען אונטער דער רעדאקציע פון בן-אריה אונטערען נאמען „די מלחמה פארן לעבען". און פונקט ווי דער מחבר פון דעם ווערק האט ניט גע-וואוסט (אפילו אין א משך פון א ריי יארען נאכדעם), אז „די מלחמה פארן לעבען" איז אן איבערזעצונג פון זיין ערשטלינגווערק, אזוי האט ווייזט אויס, אויך די ווילנער ארויסגעבער ניט געהערט, אז דער אריגינאל פון דעם ווערק איז לכתחילה געשריבען אין יידיש פון ש. אנ—סקין, וועלכער איז שוין דאן געווען גענוג באקאנט אין דער ראדיקאלער רוסישער זשורנאליסטיק.

נאכדעם ווי פרץ דרוקט אפ „די כתבים", שיקט אים אנ—סקי „די געשיכטע פון א פאמיליע". פרץ זאגט אים צו דאס צו דרוקען, ער האט אבער זיין צוזאג ניט געהאלטען (אפשר דערפאר, וואס זיין פארלעגערישע ארבעט האט זיך דאן גראד אפגעהאקט) און האט אים אויך דעם מאנוסקריפט ניט צוריקגעשיקט און אים מער ניט געענטפערט אויף זיינע עס-ליכע בריוו. און אזוי איז עס געשען, אז דעם ערשטען ווערק פון אנ—סקי איז (עד-היום!) ניט באשערט געווען אפגעדרוקט צו ווערען אין דער אריגינאל-שפראך, אין וועלכער אנ—סקי האט עס געשריבען.

אזוי-ארום ווערט דורך פרצעס שולד ווידער איבערגעריסען די דירעקטע פארבינדונג פון אנ—סקי מיט דער יידישער ליטעראטור. אבער דאס לעבען אין פאריז ברייננגט אים דאך פון צייט צו צייט ווייטע אפגעריסענע אפקלאנגען פון דעם, וואס עס גייט דאן פאר אין זיין אלטער יידישער היים. און וואס ווייטער ווערען די דאזיגע אפקלאנגען אלץ שטארקער. עס איז די צייט, ווען אויף דער יידישער גאס שפראצען מעכטיג אויף די נייע באוועגונגען אונזערע, וועלכע עס איז באשערט צו שפילען אזא ראלע אין דעם ווייטערדיגען לעבען און ווירקען פון אונ-זער פאלק. און גרוסען פון די דאזיגע באוועגונגען ווערען פארטראגען אויך אין דער הויפט-שטאט פון פראנקרייך דורך די יידישע עמיגראנטען, די פאליטישע און די „עקאנאמישע", אזוי צו זאגען. מיט א סך פון זיי איז אנ—סקי פערזענליך באקאנט און פארבונדען, און ביסלאכווייז, ביסלאכווייז, דערנענטערט ער זיך ווידער צו דער יידישער אינטערעסען-וועלט. אויך זשיטלאווסקי, זיין חבר, וועלכער פירט אין דער שווייץ, צווישען דער יידישער שטודירענדיגער יוגענד, אזא הייסע פראפאגאנדע פאר דעם רעוואלוציאנערען יידישען נאציאנאליזם, מוז אין דעם האבען א חלק. ווארום די דאזיגע דערנענטערונג אנ—סקיס צום יידענטום פאלט גראד אויס אין דעם לעצטען יאר פון XIX יארהונדערט, ווען ער קומט (אין יאר 1899) פון פאריז קיין בערן, וואו ער געפינט זיך שטענדיג צוזאמען מיט זיין געטרייסטען און באליבסטען פארטיי-און יוגענט-חבר. די בערנער יידישע קאלאניע, וואו דער „בונד", די יונגע פארטיי פון דעם נייעם יידישען ארבעטסמאן, האט געשפילט אזא ראלע, וועקט אויף אין דער נשמה פון דעם „נאראדניק" און ס"ר נייע סטרונעס; עס גיט אים א צי צו די יידישע ארבעטער, עס וואכען אויף אין זיין הארצען די זכרונות פון דער יוגענד. אנ—סקי, וועלכער האט אין די ניינציגער יארען געשריבען נאר וועגען אלגעמיינע פראגען אדער בילדער פון רוסישען פאלקסלעבען (ניט גערעכענט זיין ארטיקעל „ביי מ. אנטאקאלסקי אין מייסטערהויז", אין זשורנאל „נאוואיע סלאווא" פארן יאר 1896, נום. II), קערט זיך צוריק אום צו יידישע טעמעס. ער פארעפענטליכט זיין פאפולערע דערציי-לונג „מענדל טערק", וואו ער שילדערט אזוי ווארהאפטיג, מיט אזא ליבען הארציגען הומאר די פארגליווערטע און פארזיכיגע אלטע יידישע וועלט מיט אירע קינדיש-נאאיווע ערליכע מענשען, מיט איר מיטעלעלטערליכער פאלקסטימליכער אנשויאונג, לויט וועלכער די יידען זיינען דער עיקר און דער מיטעלפונקט פון דעם אלעם, וואס ס'קומט פאר אונטער דער זון.

אין יאר 1900 דרוקט ער אפ אין „רוס. באג". (נום. 6) איינע פון זיינע שענסטע דער-ציילונגען און לויט דער מיינונג פון א יידישען קריטיקער אפשר די בעסטע דערציילונג פון

דער ווילנער שטאטישער תלמוד-תורה; אין דער צייט פון דער דייטשער אקופאציע געשטארבען עלענד און פארגעסען אין א קליין שטעטעל אין דער אומגעגענד פון ווילנע.

דעם יידישען לעבען אין דער גאַנצער רוסישער ליטעראַטור—„אין אַ יידישער פאַמיליע", וואו עס ווערט מיט אַן אמת קינסטלערישער קראַפט געשילדערט אַ שטיק יידישע אַלטעגליכקייט 11).

ער אינטערעסירט זיך שטאַרק מיט די יידישע ביכלאַך, וואָס האָבען אַן אָפּגאַנג צווישען דער יידישער רעוואָלוציאָנערער יוגענט, מיט עדעלשטיינס לידער, מיט פּינסקיס דערציילונגען, וואו עס הערט זיך דער אָפּקלאַנג פון די נייע שטימונגען אויף דער יידישער גאַס, וועלכע זיינען אַזוי ליב און נאָענט אַנ—סקין דעם רעוואָלוציאָנער. אָבער פון דער יידישער ליטעראַטור בכלל איז ער נאָך אַלץ דערווייטערט. ער רעדט רוסיש, שרייבט רוסיש און לעבט מיט דער אידעע פון דער רוסישער אויפלעבונג, פון דער רוסישער באַפרייאונג.

אָבער דאַן קומט נאָך אַ געשעהעניש, וואָס מאַכט אַ שטאַרקען רושם אויף אַנ—סקין און עפענט פאַר אים פלוצלונג אויף דעם קוואַל פון דער נייער יידישער ליטעראַטור, וועלכע האָט צו יענער צייט שוין דערגרייכט אַ הויכען אויפשוואונג. און דאָס איז ווידעראַמאָל פּרץ, וועלכער האָט שוין מיט עטליכע יאָר צוריק אַזוי אָנגערעגט אַנ—סקין. דער פּאַריזער פריינד זיינער איזידאָר באַרעל 12) ברייינגט אים אַלס מתנה די יובילייאויסגאַבע פון פּרצעס אַלע ווערק (1901), און ביז שפּעט אין דער נאַכט לייענט אַנ—סקי מיט באַרעלן די שאַפונגען פון אונזער גרויסען דיכטער. „איך בין געווען פאַרוואונדערט, פאַרכּישופט—דערציילט אַנ—סקי אין זיינע דערמאָנטע זכרונות וועגען פּרצן.—דאָ האָב איך צום ערשטען מאָל דערקענט פּרצן, פאַרשטאַנען, ווי גרויס ער איז—און ער איז מיר גלייך געוואָרען נאָענט און טייער, געוואָרען ג י י ס ט י ג פאַר מיין אייגענעם גייסט.

און אַנ—סקי הייבט זיך ביסלעכווייז אָן אומצוקערען צו דער יידישער ליטעראַטור, פון וועלכער די אומשטענדען האָבען אים אָפּגעריסען אויף גאַנצע 20 יאָר. אין אַ מאָמענט פון אַ שטאַרקער זעלישער אויפרודערונג, אויפן באָדען פון אַן אומגליקליכער ליבע, גיסט זיך ביי אים אויס זיין יידישע איבערדיכטונג פון ניקיטינס באַקאַנטען ליד „ווייסע זאַסטופּאַ" („דער קבר איז פאַרטיג, דער קבר איז אָפען"...) און פון דאַמאָלסט אָן באַזוכט אים די יידישע מוזע אַלץ אָפטער און אָפטער. אויף דער פייערונג פון דעם 25־סטן נומער פון דער „אַרבעטער־שטימע", דעם דאַמאָלטיגען אומלעגאַלען צענטראַל־אָרגאַן פון „בונד", וואָס איז איינגעאָרדענט געוואָרען אין בערן, לייענט אַנ—סקי איבער זיין עקספּראָמט־אָנגעשריבענעם שיר „צום בונד" („אין זאַלציגען ים פון מענשליכע טרערען"...), וואָס ווערט אויפגענומען פון דעם רעוואָלוציאָנערען יידישען פּראָלעטאַריאַט מיט דער גרעסטער באַגייסטערונג. דאַן שרייבט ער אָן זיין ליד „די שבועה", וועלכע ווערט באַלד פּאָפּולער צווישען די ברייטסטע יידישע אַרבעטער־מאַסען אַלס די יידישע מאַרסעליעזע. און שוין דערמיט אַליין ווערט אַנ—סקי אַ יידישער פאָלקס־דיכטער, אויף וועלכען די נייע יידישע גאַס קוקט חי אויף אירען אַן אייגענעם. און ווען אין פּעטערבורגער „פריינד" פאַרן יאָר 1904 (נום. 69 פון כ״ה ניסן) באַווייזט זיך דער שיר „די נאַכט" („די לופט איז קלאָר"...), אונטערגעשריבען אַ נ — ס ק י , ווערט עס באַגעגנט ניט ווי דאָס ווערק פון אַן אָנפאַנגער, נאָר ווי פון אַ תושב אין דער ליטעראַטור.

אָבער אַן אמתער שותף אין דער יידישער ליטעראַרישער שאַפונג ווערט אַנ—סקי ערשט מיט זיין „אשמדאַי", וואָס ער דרוקט אין דעמזעלביגען יאָר אָפּ אין „פריינד" (נומערן 210—263).

די דאָזיגע סאַטירישע פּאָעמע, געשריבען אין גייסט פון פאָלקס־עפּאָס, אַנטפּלעקט פאַר

---

11) מיר באַנוצען דאָ אַנ—סקיס באַליבט וואָרט אין יידיש פאַר דעם אומאיבער־זעצליכען רוסישען „ביט".

12) אַ ווילנער יונגערמאַן, וועלכער האָט עמיגרירט קיין פראַנקרייך. זיין פאָטער, וואָלף באַרעל, אַ זון פון אַ רייכען און חשובען יובעליר־הענדלער אין ווילנע, ר׳ יעקב באַרעל, איז געווען אַנטאָקאָלסקיס אייניציגער יוגנטפריינד, און אין דעם פּעטערבורגער מאָנאַטליכען זשורנאַל „דאָס לעבען" (1905, אווגוסט—סעפּטעמבער) האָט אַנ—סקי פאַרעפענטליכט אַנטאָקאָלסקיס יוגענד־בריוו אין יידיש צו וואָלף באַרעל, ווי אויך אייניגע פּרטים וועגען דעם באַרמטען יידיש־רוסישען סקולפּטאָר, וואָס אים האָט איבערגעגעבען וואָלף באַרעלס שוועגערין, רחל באַרעל.

אונז ניט נאָר אַ גרויסען מייסטער פון שפּראַך, בילדער און פיינער גוטמוטיגער איראָניע, נאָר עפענט אויך פאַר אונז אַ גאַנצען אוצר פון דער יידישער פאָלקספאַנטאַזיע בנוגע אירע פאָר־שטעלונגען וועגען יענער וועלט, וועגען גיהנום און גן־עדן, וועגען דער וועלט פון דער סטרא־אחרא, וועגען מלאך־המות און מלאך־הדומה א. אז. וו.—„אַן אמתע ענציקלאָפּעדיע פון דער יידישער פאָלקס־דעמאָנאָלאָגיע, גרופּירט אין אַ סעריע פּלאַסטישע געמעלער". און צוזאַמען מיט די סאָציאַל־פּאָליטישע טענדענצען, וואָס שלאָגען אונז אַנטקעגען פון דער גראַנדיעזער פּאָעמע, דערקענען מיר שוין אין אַנ—סקין דעם טיפען קענער פון דעם יידישען פאָלקלאָר, וואָס סימנים דערפון איז שוין אויך צו געפינען אפילו אין זיינע ערשטע ווערק.

אומגעפער אין יענער צייט דרוקט אַנ—סקי אין רוסיש זיין סעריע דערציילונגען אונטערן אַלגעמיינעם נאָמען „פּיאָנערען" (די נאָוועלען „די ערשטע שוואַלב" און „די צוימענברעכער", „וואָסכאָד", 1904), און טרעט אויף אַלס לעבעדיגער וואַרהאַפטיגער שילדערער פון דער עפּאָכע פון דער השכלה, פון דעם גרויסען צוזאַמענשטויס צווישען דער אַלטער טראַדיציאָנעלער יידישקייט און די שטרעמונגען פון דער נייער צייט; און די זעלביגע אָביעקטיוויטעט, די זעלבע ליבשאַפט, וואָס איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר זיין באַציהונג צו דעם אַלטפרייינקישען פרומען דור, מערקען מיר אויך אין זיין שילדערונג פון די „ערשטע צושטערער" אונזערע, די משכּילים.

דערווייל שטאַרקט זיך די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג אין רוסלאַנד אַלץ מער און מער. אַנ—סקי ווילט אָפּט אין דער שווייץ, דעם צענטער פון דער רוסישער פּאָליטישער עמיגראַציע, איז איינער פון די אַקטיווסטע מיטגלידער פון דער סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי, וועלכע שפּילט דאַן אַזאַ אויסשליסליכע ראָלע אין דער רוסישער רעוואָלוציע, איז פערזענליך באַקאַנט און אויסגעבונדען מיט די באַדייטענדסטע פּערזענליכקייטען אירע, די טעאָרעטיקער און די פּראַקטיקער.

שטענדיג פול מיט לעבען און באַוועגונג, אַ גלענצענדער דערציילער פון מעשהלעך און וויצען, די „נשמה פון דער געזעלשאַפט", באַליבט און טיף געאַכט אפילו פון פּאַרטיי־קעגנער, באַטייליגט ער זיך אין אַלע אונטערנעמונגען פון דער קאָלאָניע, שפּילט אפילו אין די ליבהאָבער־ספּעקטאַקלען, וואָס ווערען דאָרט אָרגאַניזירט 13).

עס קומט אָן דער יאָר 1905 צוזאַמען מיט דער מעכטיג אויפגעשטיגענער כוואַליע פון דער רעוואָלוציע הייבען זיך אָן בלוטיגע יידישע פּאָגראָמען. אויף אַנ—סקין מאַכען זיי אַ שטאַרקען רושם. דאָס נאַציאָנאַלע געפיל, וואָס האָט אַלעמאָל געדרעמעלט אין זיין ברוסט, אַנטפּלעקט זיך אַלץ אָפענער. ער הייבט זיך אָן אַלץ מער צו אינטערעסירען מיט דער נאַציאָנאַל־יידישער פּראָבלעם, און ווען גאַפּאָן, דער באַרימטער פּראַוואָסלאַווער גלח, וועלכער ווילט דאַן אין זשענעווע, רופט צונויף דורך אַנ־סקיס פאַרמיטלונג אַ קאָנפערענץ פון פאָרשטייער פון אַלע רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס, כּדי זיך צונויפצוריידען וועגען אַ נייער רעוואָלוציאָנערער אויפ־טרעטונג נאָך דעם דורכפאַל פון 9־טען יאַנואַר, איז אַנ—סקי דער איינציגער אויף דער דאָזיגער קאָנפערענץ (דער פאָרשטייער „בונד" האָט פאַרלאָזען די קאָנפערענץ צוזאַמען מיט די פאָרשטייער פון אַלע סאָציאַלדעמאָקראַטישע אָרגאַניזאַציעס), וואָס איז אַרויסגעטראָטען מיט אַ פאָרטראַג וועגען דער יידישער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע און מיט אַ פאָרשלאָג, אַז די קאָנפערענץ זאָל וועגען דעם אַרויסטראָגען אַ ספּעציעלע רעזאָלוציע. און ווען דער איניציאַטאָר פון דער קאָנפערענץ גאַפּאָן איז אומגעריכט אַרויסגעטראָטען ווי אַ הייסער פאַרטיידיגער פון יידישע נאַציאָנאַלע רעכט, האָט אַנ—סקי לויט דער עצה פון דעם באַוואוסטען טעריטאָריאַליסט ד״ר יאָכעלמאַן געפּרובט ווירקען אויף גאַפּאָנען, ער זאָל אָנשרייבען אַ בראָשור קעגען די פּאָגראָמען. גאַפּאָן זאָגט אים

---

13) זע זיינע זכרונות וועגען בלינאָוון („אַ קריסט אַ יידישער קדוש", אין דער ווילנער „יידישער צייטונג" 1919, נום. 7), דעם רוסישען סטודענט, וועלכער איז געפאַלען בשעת דעם פּאָגראָם אין זשיטאָמיר, פאַרטיידיגענדיג די יידען פון די צעווילדעוועטע בלוטדורשטיגע פּאָגראָמ־שטשיקעס, און מיט וועלכען אַנ־סקי האָט געשפּילט צוזאַמען אין טשיריקאָווס פּיעסע די „יידען", אויספירענדיק די ראָלע פון לייזער דעם זייגערמאַכער.

עס צו, ער מוז אבער גראד אהעקפארען קיין לאנדאן, וואוהין ער רופט ארויס אנ—סקין און ערקלערט אים, אז אזוי ווי ער אליין איז ניט אימשטאנד אנצושרייבען די גראשור, זאל עס אנ—סקי פאר אים טאן און ער, גאפאן, וועט זי איבערארבעטען און אונטערשרייבען זיין נאמען14).

אבער דערפון קומט גארניט ארויס, און אנ—סקי פרובט אין לאנדאן זיך צונויפריידען מיט די וועטעראנען פון דער רוסישער עמיגראציע, ווי טשאיקאווסקי, ברעשקאווסקאיא, פירשט קראפאטקין, סערעבריאקאוו, וועגען ארויסגעבען א גרויסען פאלקסטימליכען אלמאנאך פאר פויערים קעגען די פאגראמען. אויך דער דאזיגער פלאן איז ניט פארווירקליכט געווארען, ווייזט אויס, ניט צוליב אנ—סקיס שולד15).

אין יענער צייט פארעפענטליכט ער אין „פריינד" זיינע לידער „מיין ליד" (1905, נומ. 161), „פסולע מזוזות" (נומ. 194), „דער קבר" (נומ. 198) און אין דעם מאנאטליכען זשורנאל „דאס לעבען" (1905, אווגוסט—סעפטעמבער)—די פאנטאזיע „די צוימענברעכער"—אן איבערדיכטונג פון זיין ליבען פריינד גערשונים דאמאלסט זעהר פאפולערער רעוואלוציאנערער פאעמע „ראזורושענניי מאל". דאן ערשיינט אויך אין פעטערבורג דער ערשטער באנד פון זיינע „דערציילונגען" אין רוסיש16). פון יענער צייט, און אפשר פון א ביסל א פריערער מוז אויך זיין זיין איינאקטיגע פיעסע „פאטער און זון", וואס איז שפעטער אפט אויפגעפירט געווארען אויף דער רעוואלוציאנער-פראלעטארישער יידישער בינע.

נאכן מאניפעסט פון 17-טען אקטאבער איז אנ—סקי צוריקגעקומען קיין רוסלאנד, וואו ער האט אנגעהויבען צו נעמען א טעטיקען אנטייל אין דער רעוואלוציאנערער באוועגונג פון דער עס-ערישער שיטה, באטייליגענדיג זיך אין די וויכטיגסטע ארגאנען פון דער דאזיגער ריכטונג, דערהויפט אין „סין אטעטשעסטווא". ער אינטערעסירט זיך נאך אלץ מיט די פראגען פון דעם ספעציעל רוסישען פאליטישען און סאציאלען לעבען17), גיט ארויס קליינע ביכלאך פארן פאלק אויס דעם לעבען פון די רוסישע רעוואלוציאנערען, ווי „אויף א קאנספיראטיווער קוואַרטיר", „דער מענש פון די זיבעציגער יארען" (פעטערבורג, פארלאג ראספאפאוו, 1906) א. אנד. ער אינטערעסירט זיך נאך אלץ זעהר שטארק מיט דער פראגע וועגען ליטעראטור פאר דער רוסישער פאלקסמאסע און פארעפענטליכט וועגען דעם א ריי ארטיקלען אין פארשיידענע רוסישע פעריאדישע אויסגאבען, ווי „רוס. באג.", „אבראזאוואניע", „וועסטניק יעווראפיי", „נאוואיא זשיזן". צוזאמען מיט זיינע פריערדיגע ארבעטען בילדען זיי שפעטער זיין גרויס ווערק „דאס פאלק און דאס בוך" (א „פרוב פון א כאראקטעריסטיק פון דעם פאלקסלעזער"), מיט א ביילאגע „דאס פאלק און די מלחמה" — מאסקווע, אוניווערסאלער ביכערפארלאג, 1913.

אבער ער ווערט אלץ מער און מער אריינגעצויגען אין דער יידישער אינטערעסען-ספערע. אפגעריסען אזוי פיל יארען פון דער לעבעדיגער גאס, האט ער ביי זיין ערשטען באזוך אין יידישען תחום — נאך אזא לאנגער הפסקה — פלוצלונג מיט זיינע אייגענע אויגען דערזעהען, ווי שטארק און טיף דאס יידישע לעבען האט זיך געענדערט פאר דער צייט פון זיין ווירקען אין דער פרעמדער וועלט און מיט דער גיריקייט פון א קינסטלער, וואס שטרעבט צו פארפיקסירען

14) זע אנסקיס זכרונות אין מאמענט" 1920 „דער ערשטער אנזאגער פון דער רוסישער רעוואלוציע".

15) מיט 4 יאר שפעטער האט אנ-סקי אין דעם פעטערבורגער פארלאג „ראזום" ארויסגעגעבען אן ענליכען „אלמאנאך פאר אלעמען" אונטערן נאמען „ווסיודו זשיזן" — דערציילונגען, שירים און ארטיקלען פארן פאלק, געזאמעלט פון די רוסישע שריפטשטעלער און פאליטישע טוער, מיט דער טענדענץ איינצופלאנצען אין דעם רוסישען פאלקסמענשען ליבע און אכטונג צו אלע מענשען אן אונטערשייד פון ראסע און אמונה.

16) א פולשטענדיגע אויסגאבע פון אלע זיינע ווערק אין רוסיש האט אנגעהויבען אין יאר 1911 ארויסצוגעבען דעם פעטערבורגער פארלאג „פראסוועטשעניע".

17) זע, למשל, זיין ארטיקעל אין „סאווערמעננניק" (אנשטאט דעם צייטווייליג פארמאכטען „רוס. באג.") „די ליבעראלע זעמסטווע אין איר קאמף מיט דער ביוראקראטיע (1906, מערץ).

דעם אויפגערודערטען ארום, שרייבט ער זיין גרויסע דערציילונג „אין שטראם" (געדרוקט, אבער ניט פערענדיגט אין „פריינד", 1907; אין רוסיש אונטערן נאמען „חינאוואס רוסלע" ערשינען אין דעם מאסקווער רוסיש-יידישען זאמעלבוך „נאוויא וויאניא", 1907). אין דער דאזיגער דערציילונג גיט ער אונז א גאנצע גאלעריע לעבעדיג אויפגעכאפטע בילדער און טיפען פון דער יידישער „פארטיי-בירזשע", וואס האט אין דער רעוואלוציאנערער צייט געבילדעט דעם ברענפונקט פון דעם נייעם יידישען לעבען.

אנ—סקי ווערט אלץ נעהענטער און נעהענטער צו דער יידישער גאס. וואוינענדיג אין פעטערבורג און ניט איבעררייסענדיג זיינע באציהונגען מיט זיינע רוסישע אידעאישע חברים, הויבט ער אן אלץ מער צו פארקערען אין די קרייזען פון דער יידישער אינטעליגענץ אין דער רוסישער הויפטשטאט. די נאהענטע באריהרונג מיט דובנאוון, דעם גרינדער פון דער ערשטער יידישער עטנאגראפישער געזעלשאפט אין פעטערבורג, מיט ש. גינזבורג און פ. מארעק, וועלכע האבען זיך אזוי לעבעדיק אינטערעסירט מיט דער יידישער עטנאגראפיע, וועקט אויף אין אנ—סקין זיין טיף איינגעבוירענעם חוש פאר דער יידישער פאלקסשאפונג, וואס שפורען פון דעם דאזיגען חוש האבען מיר שוין אין אלע זיינע פריערדיקע יידישע און רוסיש-יידישע ווערק. ער הייבט אן צו שטודירען די ווערק פון דעם יידישען פאלקלאר און אין דעם ערשטען באנד פון די זאמלביכער „פערעזשיטאיע", („געווענע") וואו ער איז דורכגעקומען פון די יידישע פאלקסמאסע, („גע-חידמעט דער געזעלשאפטליכער און קולטורעלער געשיכטע פון די יידען אין רוסלאנד"), וואו אנ—סקי נעמט א נאענטען אנטייל, פארעפענטליכט ער (אין יאר 1908) זיין אפהאנדלונג „די יידישע פאלקסשאפונג". די דאזיגע ארבעט, די ערשטע ארבעט אנ—סקיס אויף דעם געביט פון יידישען פאלקלאר, בלייבט נאך עד-היום דער איינציגער גרינדליכער פרוב אויסצופארשן די ברונדשטריכען פון דער יידישער פאלקסשאפונג. שוין דא ווייזט אנ—סקי ארויס זיין טיפען חוש און ברייטע בקיאות אין דעם דאזיקן, ביז דאן אזוי פארווארלאזטען ענין. דער הויפטגעדאנק, וואס ער געפינט ארויס אין די ווערק פון דער יידישער פאלקסשאפונג, אנאליזירענדיק זיי און פארגלייכענדיק מיט דער פאלקסשאפונג פון די אייראפעאישע פעלקער, ווערט זיין ליבלינגס-אידעע, וועלכע שטימט אזוי גוט מיט דער פיינער אידעלער נשמה זיינער. דאס איז די אידעע וועגען דער העכערקייט פון דער גייסטיגער קראפט איבער דעם גראבען מאטעריאליזם, איבער דער געוואלט און תקיפות פון די גיבורים פון פיזישען כוח.

פון דאן אן הייבט זיך אן א נייע תקופה אין אנ—סקיס שאפען. ער ווערט דער גרויסער מאן פון דעם יידישען פאלקלאר, וואס האט אין דעם פרט ביי אונז קיין גלייכען ניט צו זיך. ער זאמעלט די ווערק פון דער יידישער פאלקסשאפונג, שאפט זיך איין די רייכסטע קאלעקציע פון דער יידישער רומל-ליטעראטור, וועלכע האט אויסגעניצט די יידישע לעגענדעס און פאלקס-מעשיות, שרייבט א ריי ארטיקלען וועגען די באזונדערע אפטיילונגען פון דעם יידישען פאלקלאר18), וואו ער ווייזט ארויס א מערקווירדיגע באהאווענטקייט אין דעם געדיכטען וואלד פון דער פאלקס-שאפונג, דער אלטער, ווי דער נייער, דער יידישער, ווי דער אייראפעאישער. ווי ווייט גרויס עס איז געווען זיין אינטערעס פאר דער יידישער פאלקסשאפונג, ווייזט אגב אזא פאקט: אין זיין רעצענזיע וועגען בערענשטיינס „שפריכווערטער, און רעדענסארטען" (יעוו. מיר", 1909, II) ברייננגט ער אויפן זכרון 14 שפריכווערטער אויף דעם איין ווארט „גאט", וועלכע זיינען דורכגעלאזען אין בערענשטיינס קאלעקציע.

18) עס איז ניט קיין פולשטענדיגע רשימה פון די דאזיגע ארטיקלען: „די אפשפרעכעניש און פאררעדונגען פון עין-הרע, קרענק און אומגליקספאלען צווישען די יידען אין צפון-מערב-דיגען קאנט" („יעווריסקאיא סטארינא", 1909, I); „וועגען דעם יידישען פאלקסליד" („יעוו. סטארינא", 1909, III), „קינדערשע פאלקסלידער" („יעוו. סט.", 1910), „די לעגענדעס וועגען מסטיסלאווער פראצעס" (פערעזשיטאיע, ב. II), א ריי רעצענזיעס וועגען די ערשיינונגען פון דער יידישער פאלקלאריסטישער ליטעראטור, א גרעסערע ארבעט „די בלוט-בלבולים אין דער יידישער פאלקס-שאפונג" („רוס. באג.", 1912, I) א. אנד. א קורצען אויסצוג פון זיין ערשטער ארבעט וועגען דער

ער נעמט אן אקטיווען אנטייל אין דער יידישער ליטערארישדראמאטישער געזעלשאפט, וואס האט זיך אין יאר 1908 געגרינדעט אין פעטערבורג, זיך פארצווייגט מיט אירע אפטיילונגען איבער גאנץ רוסלאנד און אין די יארען פון דער רעאקציע געשפילט אזא גרויסע ראלע, אויפהאלטענדיג און וועקענדיג דעם קולטור-חוש אויף דער יידישער גאס און דערנענטערענדיג די יידישע אינטעליגענץ צו די פאלקסמאסען.

אין שליחות פון דער דאזיגער געזעלשאפט פארט א—סקי ארום איבער די שטעט און שטעטלאך פון תחום און אפילו מחוץ דעם תחום (מאסקווע, ריגע א. אנד.), האלט רעפעראטען וועגען דער יידישער ליטעראטור, וועגען דער שפראכפראגע, וועגען דער יידישער פאלקסשאפונג. די דאזיגע נסיעות איבערן תחום גיבען אים אויך א רייכען מאטעריאל פאר באאבאכטונגען אויף דעם געביט פון דעם קולטירעלען אויפשטייג ביי די יידישע פאלקסמאסען. זיינע איינדרוקען פארעפענטליכט ער אין „בילדער פון דער פראווינץ" (אין וועכענטליכען זשורנאל „יעוור. אבאזרעניע").

אפגעגעבען די בעסטע יארען פון זיין לעבען און די שענסטע כוחות פון זיין פערזענליכקייט דער רוסישער שפראך, קען ער ניט אננעמען דעם גרונד-כלל פון די מאדערנע נאציאנאליסטען, וועלכע ווילען דורכפירען די סובערעניטעט און אליינהערשאפט פון דער יידישער שפראך אויף אלע געביטען פון דעם יידישען לעבען און שאפען. ער איז נאך אונטער דער השפעה פון דער גרויסער רוסישער קולטור, און וואוינענדיג אין פעטערבורג, צווישען דער רוסיפיצירטער יידישער אינטעליגענץ, גלויבט ער נאך אלץ, אז ס'איז מעגליך א יידישע קולטור-שאפונג אויך אין דער רוסישער שפראך. פון דער אנדערער זייט ווערען אין אים אלץ שטארקער די ראמאנטישע שטימונגען פון דעם ציוניזם. האבענדיג דעם טיפסטען יראת-הכבוד צו אלע אנטפלעקונגען פון דעם יידישען פאלקסגייסט פאר די טויזענדער יארען פון זיין היסטארישען לעבען, איז ער אויך פול פיעטעט צו העברייאיש. אויף דעם באדען ווערט ער איינער פון די פארטרעטער פון דער ריכטונג, וועלכע אנערקענט די גלייכבארעכטיגונג פון די דריי שפראכען (יידיש, העברייאיש, רוסיש) פאר דעם יידישען פאלק אין רוסלאנד, די ריכטונג, וועלכע גרופירט זיך ארום דער נאציאנאל-געשטימטער יידישער אינטעליגענץ אין פעטערבורג און געפינט איר אויסדרוק אין די זשורנאלען „יעווריייסקי מיר" און „יעווריייסקאיע אבאזרעניע". אנ—סקי איז איינער פון די נאענטסטע מיטארבעטער אין די דאזיגע זשורנאלען און זוכט בפועל-ממש צו דערוויזען, אז יידישע קולטור-שאפונג איז מעגליך אויף רוסיש. אין דעם מאנאטליכען „יעווריייסקי מיר" דרוקט ער אייגענע איבערדיכטונגען פון זיינע פאלקסטימליכע יידישע ווערק, ווי קאפיטלאך פון „אשמדאי", די חסידישע לעגענדע „א דין-תורה" 19), דאס ליד פון יידיש-נאציאנאלען שטאלץ און פאטאס „אויף טעמען קלאגט זיין גייסט" א. אז. וו. ער זעצט אויך איבער פאר דעם דאזיגען זשורנאל פרצעס דראמע „אין פאליש אויפן קייט", דוד איינהארנס שירים א. אז. וו.

פאר זיין באציאונג צו דער שפראכפראגע און צו דער קולטור-ארבעט אין יענער צייט איז כאראקטעריסטיש זיין פאלעמיק מיט ש. ניגער אין דעם וועכענטליכען „יעווריייסקי מיר" (נום. 19—20, 1910).

אנ—סקיס געמיט און גייסטיגע שטימונג פון יענער צייט, וואס הייבט אן א נייע, די לעצטע עפאכע פון זיין רייכען לעבען, האט זיך ארויסגעוויזען אין זיין רעדע, וואס ער האט געהאלטען דעם 9טן יאנואר 1910 אויף דעם באנקעט, וואס מ'האט אים געמאכט אין פעטערבורג לכבוד זיין 25 יאריקער ליטערארישער טעטיקייט 20) אלס ענטפער אויף די באגריסונגען פון

יידישער פאלקסשאפונג האט ער אויך אפגעדרוקט אין זשיטלאווסקיס „דאס נייע לעבען" (ניו-יארק, 1910) אונטערן נאמען „די גרונדשטריכען פון דעם יידישען פאלקסשאפען".

19) אויף יידיש פארעפענטליכט אין זשיטלאווסקיס ניו-יארקער זשורנאל „דאס נייע לעבען", וואו אנ—סקי האט אפגעדרוקט א ריי אנדערע בעלעטריסטישע ווערק זיינע.

20) די יובליי-פייערונג גופא איז פארגעקומען דעם 27סטען דעצעמבער 1909 אין דער

מ. קולישער, מ. טריוואוס, ש. גינזבורג, מ. ווינאווער, א. אידעלסאן, ג. סליאזבערג, א. זעלדאוו, י. מארקאן און אנד. דאס איז געווען א רירענדיג-טרויעריגער ווידוי פון א יידישען שרייבער, וואס זיין נשמה איז צעריסען, וואס ער לעבט אויף צוויי גאסען, לעבט מיט דריי שפראכען, זיך ווארפענדיג אויף אלע זייטען. ער גלויבט אבער, אז ס'וועלען אנקומען בעסערע צייטען און ער טרינקט פאר דעם קיום פון דעם יידישען פאלק. 21)

אנ—סקי פארטיפט זיך אלץ מער צו שטודירען דאס פאלק און זיין שאפונג. צוערשט נאר א צופעליגער מיטארבעטער פון דער יידישער היסטאריש-עטנאגראפישער געזעלשאפט אין פעטערבורג, וואו ער טרעט טיילמאל ארויס מיט רעפעראטען 22), גייט ער אין יאר 1911 אריין אין קאמיטעט פון דער געזעלשאפט און נעמט דעם נאענטסטען אנטייל צו ארגאניזירען די ערשטע „וויסענשאפטליכע עקספעדיציע אויפן נאמען פון באראן הוראץ גינזבורג צו זאמלען די ווערק פון דעם יידישען פאלקלאר". די אנפירונג פון דער דאזיגער עקספעדיציע ווערט איבערגעגעבען אנ—סקין, און צוזאמען מיט דעם באקאנטען יידישען מוזיקער יוליוס ענגעל און יודאחינען באזוכט ער איבער 66 פונקטען פון וואלין און פאדאליע, זאמלט צונויף רייכע קאלעקציעס פון אלטע און זעלטענע מוזיי-חפצים און כתב-ידן (איבער 800), פאלקס-מעשיות, לעגענדעס, לידער, ניגונים א. אז. וו.

די דאזיגע עקספעדיציע — די איינציגע אין איר ארט ביי אונז — האט אים געגעבען אן אומגעהויער רייכען מאטעריאל פון דער יידישער פאלקסשאפונג און האט אויך ארויסגערופען דעם גרעסטען אינטערעס אין די קרייזען פון דער פאלקסטימליכער יידישער אינטעליגענץ. אנ—סקי קלייבט זיך צו באארבעטען דעם דאזיגען אומגעהויערען מאטעריאל (ביז אויף 40 בענדער), אבער עס קומט אן די וועלט-מלחמה און ער ווערט ארייגעצויגען אין דער דרינגליכער הילפסארבעט פאר די קרבנות אירע. אלס באפולמעכטיגטער פון דעם „פארבאנד פון די רוסישע שטעט" אונטערען צודעק פון דער גאס. דומע, האלט ער זיך אויף אין סאמע רעכטען גיהנום, וואס האט זיך געשאפען אין די מלחמה-ערטער פאר דער יידישער באפעלקערונג. ברענגענדיג הילף, מאראלישע און מאטעריעלע, די פאראומגליקטע קיבוצים און קהילות, שרייבט ער אויך דאס נייע איכה-ווערק אונזערס, זיין גרויס בוך „חורבן גאליציע".

נאך דער פעברואר-רעוואלוציע ווארפט ער זיך ווידער אריין אין דער פאליטישער ארבעט און ווערט אויסגעקליבען אין א ריי אנפירענדיגע אינסטיטוציעס און אים ווערען איבערגעגעבען וויכטיגע פאליטישע מיסיעס. ער פארט אויך ארום אין מאהילעווער גוב. צו אגיטירען בעת די וואלען צו דער גרינדונגס-פארזאמלונג פאר דער ס"רישער פארטיי און פון דער דאזיגער פארטיי גייט ער אויך דורך אין דער ערשטער רוסישער קאנסטיטואנטע.

אבער עס קומען אן די אקטאבער-טעג פון יאר 1917. אנ—סקיס פארטיי פארלירט די פאליטישע מאכט און פאלט ארונטער אונטער די רדיפות פון די נייע מאכטהאבער.

אנ—סקי קען ניט אויסהאלטען די שרעקען פון דער צופלאקערטער בירגער-מלחמה און אגב איז ער אליין ניט זיכער אין דער צייט, ווען די ס"רן ווערען ערקלערט אלס די גרעסטע שונאים פון די באלשעוויקעס. א געוויסע צייט האלט ער זיך אויף אין מאסקווע.

אין יענער צייט שרייבט ער פאר דעם מאסקעווער קינסטלערישען טעאטער גלייכצייטיג אויף יידיש און רוסיש זיין מיסטיש-סימבאלישע דראמע „צווישען צוויי וועלטען" („דער דיבוק")23).

יידישער ליטערארישער געזעלשאפט אין פעטערבורג אין דער אנוועזענהייט פון אן אומגעהויער גרויסען עולם.

21) זע דעם וועכענטליכען „יעוור. מיר" 1910, I און III.

22) למשל וועגען די געזעלשאפטליכע עלעמענטען אין דער יידישער פאלקסשאפונג (געהאלטען דעם 10טן דעצעמבער 1909), די פאטערלענדישע (נאפאלעאנישע) מלחמה און די יידען (געהאלטען אין יאר 1911) א. אנד.

23) ארויס אין א באזונדערער אויסגאבע אין ווילנע, 1919; אויף העבראיש איבערזעצט

וואס איז איינס פון די טיפסטע און שענסטע ווערק אין אנ—סקיס שאפען און אין דער יידישער ליטעראטור בכלל. אויך „דער טורים אין רוים"—איינס פון די עכטסטע ווערק פון דער יידישער ליטעראטור אין גייסט פון דער יידישער פאלקס־מעשה—האט אנ—סקי, ווייזט אויס, אנגעשריבען אין יענער צייט[24].

דאן אין הארבסט 1918 פארלאזט אנ—סקי רוסלאנד און קומט קיין ווילנע. זיין גרויסען ארכיוו און די ווערטפולע זאמלונגען פון די פאלקלאריסטיש־עטנאגראפישע עקספעדיציעס מוז ער איבערלאזען, און ער לעבט די גאנצע צייט אין שרעק פאר דעם גורל פון די דאזיגע אוצרות, אין וועלכע ער האט אריינגעלייגט זיין גאנצע נשמה.

אין ווילנע קומט אנ—סקי דורך א קורצע קראנקהייט און ווי נאר ער האט די מעגליכקייט צו פארלאזען דאס בעט אין משמרת־חולים הויבט ער אן צו נעמען דעם אקטיווסטען אנטייל אין דעם געזעלשאפטליכען און קולטורעלען לעבען פון דער שטאט.

עס קומען אן די שרעקליכע אפריל־טעג, דער טויט פון ווייטערן; אנ—סקי איז טיף צעטרייסעלט און זיינע קראנקהייטען רופען זיך אלץ שווערער אפ, ביז ער איז געצוואונגען אינמיטען יוני צו פארלאזען ווילנע, וועלכע איז אים געווארען אזוי ליב און טייער, און פארט אוועק אין דעם קוראָרט אטוואצק ביי ווארשע אפצורוען זיך פון די שווערע איבער־לעבענישען, וואס אים איז אויסגעקומען אריבערצוטראגען אין ווילנע. אבער אויך דארט קען ער ניט רוען. א סך אפטער, ווי דאס ערלויבט אים זיין געזונד־צושטאנד, קומט ער קיין ווארשע, ארבעט זעהר פיל ליטעראריש, דרוקט יעדע וואך דערציילונגען, זכרונות, ארטיקלען, חסידישע מעשיות אין „מאמענט", גרייט צו א פולשטענדיגע יידישע אויסגאבע פון אלע זיינע ווערק[25].

אבער זיין געזונד־צושטאנד ווערט אלץ ערגער. אין פרילינג ווערט ער געפערליך קראנק אויף א לונגען־אנצינדונג, און הגם די גרויסע השגחה און די רעטונג פון זיינע פריינד, די ווארשעווער יידישע דאקטוירים, האבען אים ארויסגעראטעוועט פון דער גרויסער סכנה, האט ער שוין זינט דעמאלט אויסגעזען ווי א שטן.

דער אריינמארש פון דער רויטער ארמיי קיין אטוואצק צווינגט אים צו פארלאזען דעם קוראָרט און ער באזעצט זיך אין ווארשע, אין דער קליניק פון ד"ר מ. הורוויטש. ער פילט זיך עלענט און איינזאם אין דער גרויסער שטאט, בענקט נאך ווילנע, נאך זיינע חברים און פריינד אין די לענדער, פון וועלכע ער איז אזוי אפגעריסען, נאך זיין טייערסטען חבר און פריינד פון זיין גאנצען לעבען, ד"ר חיים זשיטלאווסקי, מיט וועלכען ער האפט זיך נאך צו טרעפען אין דער שווייץ אדער אין ארץ־ישראל.

און דאך איז ער נאך אלץ מונטער און גייסטיג פריש, ארבעט זעהר אינטענסיוו, וויל זיך ניט שיידען מיט דעם שרייבטיש, טראכט וועגען גרינדען א יידישע היסטאריש־עטנאגראפישע געזעלשאפט אין ווארשע און ארגאניזירט די גרינדונגס־פארזאמלונג פון דער דאזיגער געזעלשאפט, וואו ער איז דער ראש־המדברים און באטייליגט זיך אין די וויכוחים.

דאס איז זיין לעצטע ארבעט אויף דעם פעלד, וואס ער האט אזוי פלייסיג באארבעט פאר די לעצטע צען—צוועלף יאר פון זיין ברויזענדיגען פרוכטבארען לעבען.

אויף מארגען נאך דער זיצונג, מאנטאג, דעם 8־טען נאוועמבער 1920, האלב אכט א זייגער אין אוונט ווערט פלוצלונג אויסגעלאשען דאס דאזיגע לעבען. און אויף דער יידישער וועלט, וועלכע איז פאר די לעצטע יארען אזוי שטארק געשטראפט געווארען, פאלט א טיפער פינסטערער טרויער.

ז. רייזען.

פון ח. ביאליק. ווערט איצט אויסגעפירט פון דעם גרויסען יידישען אקטיאר שילדקרויט אין ניו־יארק און פון דער ווילנער טרופע אין ווארשע.

24) פארעפנטליכט אין דעם „וויטער־בוך", ווילנע, 1920. אין דעם דאזיגען בוך איז אויך איבערגעדרוקט אנ—סקיס נעקראלאג אויף א. וויטער.

25) איין באנד פון זיינע „געזאמעלטע שריפטען" אין יידיש איז ארויס נאך אין יאר 1911 אין פעטערבורגער פארלאג „עזרא".

צו דער כאראקטעריסטיק פון ש. אנ—סקי.

1.

דער בולטסטער שטריך אין אנ—סקיס טעטיגקייט און באנעמונג צו מענשען איז געווען א באזונדערע ערנסטקייט, וואס פלעגט דערגיין ביז א הייליגען עקסטאז אין דער ארבעט און שאפונג.

די דאזיגע ערנסטקייט האט זיך ארויסגעוויזען אין אלע אנ—סקיס ווערק, אין זיינע מעשים און אין זיין לעבען און האט אויפגעדעקט די ערליכקייט, אפענקייט און דרייסטקייט פון זיין כאראקטער.

אנ—סקי האט ניט געקאנט אריבערטראגען א וועלכע ניט איז לייכטע באציהונג אין געזעלשאפטליכע ענינים, ער איז געווען א שטרייגנער שופט, א שומר פון דער אפיציעלער זייט ניט צוליב דעם פארמאליזם, נאר צוליב דער אזוי צו זאגען יום־טובדיגקייט פון דער זאך, צוליב איר תוכן און וויכטיגקייט.

ער האט אפגעהיט דעם כבוד פון דער געזעלשאפטליכקייט און האט נאך געהאט יענע אידעלע באציהונג און אכטונג צו מענשען, וואס איז פארשוואונדען צוזאמען מיט די גרויסע טוער און קולטורטרעגער פון אלטען דור.

און מחמת אט דער הומאניטארער באציהונג האט ער, פון דער אנדער זייט, קיינמאל ניט געלאזען אן אן ענטפער א פרעמדען אנגריף, האט קיינמאל ניט דורכגעלאזען פארביי די אויערען א צווייידייטיגע באמערקונג, האט קיינמאל ניט געלאזען ווען ניט איז „קריכען אויפן קאפ".

ער פלעגט אין אזוינע פאלען תיכף אויס־טענהנען זיך, פלעגט ניט אפלאזען ביז וואנען ער פלעגט ניט דערגיין ביזן סוף און פלעגט ניט פייערליך ארויס־ברייגגען דעם אמת אויבענאן.

און אין וועלכע פעסטע גרעניצען ער פלעגט ניט האלטען דעם „יצר הרע" אין מענשען, — נאך פעסטערע גרעניצען האט ער זיך אליין געשטעלט אין זיין אייגענעם משא ומתן מיט מענשען.

און אין דער הינזיכט ווי אין א סך אנדערע איז אנ—סקי געווען די אינטערע־סאנטסטע און ליכטיגסטע פערזענליכקייט צווישען אונזער אנפירענדיגער אינטע־ליגענץ און וועט זיין א לערער פאר גאנצע דורות.

איך דערמאן זיך אן עפיזאד פון מיין געמיינזאמער ארבעט מיט אנ—סקין.

דאס איז געווען אין די חדשים נאוועמבער—דעצעמבער 1918 אין ארגא־ניזיר קאמיטעט פאר די וואלען צו דער ערשטער יידישער דעמאקראטישער קהלה אין ווילנע.

די ארבעט, וועלכע איז געווען זעהר אן אנגעשטרייגטע און איז געפירט געווארען טאג ווי נאכט, האט אריינגעצויגען אנ—סקין בלב ונפש און ער האט איר פון זיין זייט צוגעגעבען א באזונדערע דערהויבענקייט, קוקענדיג אויף איר ווי אויף דעם וויכטיגסטען דעמאקראטישען און נאציאנאלען אויפטו, וואס דארף

ברייגגען צו דער אויפריכטונג פון דער יידישער אַווטאָנאָמיע אויף נייע יסודות, דעם ערשטען מאָל נאָך 150 יאָר.

אין די אַלע פילצאָליגע זיצונגען, אין וועלכע ס׳פלעגען זיך באַטייליגען אויסדערוויילטע פאָרשטייער פון אַלע ריכטונגען און אָרגאַניזאַציעס, פון עקסט לינק ביז עקסט רעכט, האָט אַנ—סקי אַן איבעריגען מאָל אַרויסגעוויזען זיין ערנסטקייט און איבערגעבענקייט צו דער געזעלשאַפטליכער אַרבעט, און די קריס־טאָל־ריינקייט פון זיין נשמה, וועלכע האָט זיך געגרינדעט אויף „אייביגע אמתען״, פלעגט אָנשטעקען די אַרומיגע סביבה און איר ווירקונג איז אַלע מאָל געווען גרויס און טיף.

איך געדיינק שוין ניט אויף וועלכע זיצונג (איך בין געווען דער געגעראַל־סעקרעטאַר און אַנ—סקי אַ מיטגליד פון פרעזידיום) האָט אַנ—סקי זיך שאַרף אַרויסגעזאָגט קעגען אַ געוויסען פאָרשלאָג און אים האָט זיך אָפגעדוכט, אַז ער האָט אין די רייד מיט עפּעס וואָס אָנגערירט אויך מיר. די זיצונג האָט זיך פאַרצויגען, ווי געוויינליך, ביז שפּעט אין דער נאַכט, — און ס׳איז ניט אַריבער די דאָזיגע נאַכט, ווי גלייך אויפן פרימאָרגען האָב איך באַקומען פון אַנ—סקין פאָלגענדען בריוו:

— „טייערער שאַליט!

שאַבאַד האָט מיר געזאָגט, אַז אויף אַייך האָט געמאַכט אַן איינדרוק, אַז איך בין אַרויסגעטראָטען אַנטקעגען אַייך. איך שווער אַייך ביי־משה רבינו מיט מאַרקסען צוזאַמען, אַז אַפילו אין זינען האָב איך ניט געהאַט קעגען אַייך עפּעס צו זאָגען. און מיר איז אין זינען ניט אַיינגעפאַלען, אַז איר זאָלט עס קענען אָננעמען אַזוי.

נאָר אויב איך בין משוגע און אין מיינע רייד איז געווען עפּעס באַליי־דיגענדעס, — בעט איך אַייך מחילה.

איך דריק אַייך פריינדליך די האַנט.

אַייער ש. אַנ—סקי״.

אָט אַזוי פאָרזיכטיג און ערנסט האָט זיך אַנ—סקי באַצויגען צו יעדען וואָרט זיינעם, אַכטענדיג די אַרבעט, און אַזוי אַנטקעגענקומענדיג צו פרעמדע געפילען, ווען אים האָט זיך בלויז געדוכט, אַז ער איז באַגאַנגען אַ פעלער.

אין דער אַרבעט פון אָרגאַניזיר־קאָמיטעט, וועלכע איז געפירט געוואָרען מיט אַלע הדורים פון עכטען פאַרלאַמענטאַריזם און פאַרטיי־פאָרשטייערשאַפט, האָט זיך בכלל אַנ—סקי אַרויסגעוויזען אין זיין גאַנצער פילפאַכיגקייט פון אַ נאַציאָנאַל־סאָציאַליסטישען עסקן. ער האָט ניט דורכגעלאָזען קיין איין קליינינקייט, ניט נעמענדיג איר פון דער פרינציפּיעלער זייט, און אומעטום, וואו ס׳האָט נאָר געקענט ברייגגען צו אַ שפּאַלטונג, — און אַזוינע מאָמענטען זיינען געווען ניט ווייניג, — האָט ער זיך ניט באַרוהיגט כל זמן ס׳זיינען ניט אויסגעגליכען געוואָרען די שטרייטיגקייטען און ס׳איז ניט געפונען געוואָרען דער קאָמפּראָמיס אָדער דער הסכם.

ער האָט תמיד באַטראַכט די זאַך פון אַ געוויסער הויך, — און זיין האַרץ, וואָס האָט אַזוי געבלוטיגט פאַר אַלע יידישע צרות, רדיפות און הפקרות, איז געווען פול מיט ליבע און שטאָלץ, וואָס ענדליך איז געקומען דער מאָמענט, ווען אַלע שיכטען פון יידישען פאָלק ריידען זיך צונויף צו אַ געמיינזאַמע בויאונג, — יעדער פון זיין שטאַנדפּונקט, — פון אַ יידישער העכסטער רעפּרעזענטאַנץ...

פאַר אַלע „גרויסע טעג״, ווען מען פלעגט דאַרפען באַטראַכטען און באַשליסען קאַרדינאַלע שטרייט־פראַגען, פלעגט אַנ—סקי זיך באַזונדערס „צוגרייטען״. ער פלעגט דורכטראַכטען אַלע פרטים און פלעגט אַפילו ווירקען פון דערווייטענס, ווען צוליב אַ וועלכער ניט איז אומאָפּהייגגיגער סיבה פלעגט ער ניט קענען קומען צו דער זיצונג.

אַזוי איז געווען גראָד דאַן, ווען מען האָט געדאַרפט באַשליסען די פראַגע אויף וועלכע שפּראַכען זאָל מען דרוקען די אַפּישען פון אָרגאַניזיר־קאָמיטעט אויף יידיש און העברעאיש צוזאַמען צו בלויז אויף יידיש. אַ פראַגע, וואָס האָט לייכט געקאָנט ברייגגען צו שפּאַלטונג און במילא צו דעם חורבן פון דעם אַזוי שווער אויפגעשטעלטען בנין...

יעדע איינציגע שטימע איז געווען וויכטיג.

אַנ—סקי איז דאַן געווען אַוועקגעפאָרען קיין ביאַליסטאָק אויף אַ לעקציע. און אָט באַקום איך פון אים פאָלגענדען בריוו, דאַטירט דעם 8־טען דעצעמב. 1918.

— „טייערער פריינד, שאַליט.

צו מיין גרויס באַדויערן האָב איך קיין שום מעגליכקייט ניט אומצוקערען זיך אין ווילנע מאָנטאָג צו דער זיצונג פון פלענום. דאָ, אין ביאַליסטאָק, האָט מען נאָך פאַר מיין קומען באַשטימט אויף מאָנטאָג מיין צווייטע פאָרלעזונג און געדונגען אַ זאַל. צוגלייך האָט מען אויף דינסטאָג באַשטימט מיין לעקציע אין גראָדנע. אויף אַזאַ אופן וועל איך קומען אין ווילנע נאָר מיטוואָך און אפשר דאָנערשטאָג.

איך שרייב אַייך וועגען דעם באַריכות, ווייל איך האָב אַייך פאַרשפּראָ־כען זיין מאָנטאָג, אויף דער זיצונג און מיטהעלפען ס׳זאָל ניט אַרויסשפּרינגען קיין אינצידענטען. מיך באַאומרוהיגט די זיצונג. זעט, באַשטימט די פראַגע אין פרעזידיום און פירט עס נאָכדעם דורך אויף דער זיצונג ביד חזקה אָן דעבאַטען. ווייזט אויף, אַז דער פרעזידיום איז אומפּאַרטעאיש, אַז דאָרטען זיצען מענשען, וואָס זיינען אויסגעקליבען ניט בלויז צו „ערפילען״ וואָס מען הייסט זיי, נאָר (נייערט) אויך צו אָננעמען ווען ס׳איז נויטיג באַשלוסען. און אַנדערש קען דער פרעזידיום ניט אַרבעטען.

מיט מיין הערצליכסטען גרוס.

אַייער ש. אַנ—סקי״.

P. S. דאָ זיינען די וואַל־מודעות געדרוקט אין ביידע שפּראַכען״.

דער פּאָסט־קריפּטום האָט ביי אַנ—סקין געהאַט די גרעסטע באַדייטונג:

ער איז אַליין געווען דערפאַר, אַז ביידע שפּראַכען זאָל געגעבען ווערען דאָס רעכט.

דער פאָרשלאָג איז דורכגעגאַנגען נאָך אַ שווערען שטרייט און נאָמענטליכער שריפטליכער אָפּשטימונג צווישען די פאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס.

דער בנין, וואָס איז געבויט געוואָרען נאָך אַ האַרטען קאַמף אין משך פון יאָרען קעגען פאַרשיידענע „צ. ק“.=ען און ניט גערופענע אַפּוטראָפּסים, איז דערפירט געוואָרען צום סוף, — און אויפן שוועל פון נייעם יאָר — 1919 — האָט די יידישע ווילנע שוין געהאַט די ערשטע דעמאָקראַטישע קהלה, די אמת'ע פאָרשטייערין פון דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג אין ירושלים דליטא מיט די פיר גרעסטע פאַרטייען און גרופּעס: ציוניסטען, בונד, אָרטאָדאָקסיע און האַנטווערקער.

דאָס איז געווען אַ גרויסער דעמאָקראַטישער און נאַציאָנאַלער נצחון, — און אַ גרויסע פרייד.

אָבער ניט לאַנג האָט עס געדויערט. די געשעהענישען זיינען אַוועק מיט אַן אומגעהויער גיכען טעמפּ און האָבען אין משך פון אַ קורצער צייט איבערגעאַנדערשט די מחות. אין צוזאַמענהאַנג מיט די דאָזיגע געשעהענישען זיינען די לינקע אַרויס פון דער קהלה, דערנאָך אין צוזאַמענהאַנג מיט אַנדערע געשעהענישען זיינען זיי ווידער אַריין אין איר און לסוף ווידער אַרויס ביז היינטיגען טאָג...

אַנ—סקין האָט דער אַוועקגאַנג פון די לינקע זעהר געקריינקט און נאָך מער האָט אים נעקריינקט די אַיינגעשפּאַרטקייט פון די רעכטע, וואָס האָבען ניט געפונען פאַר מעגליך צו בעטען אָדער אַרויסצוטראָגען אַ רעזאָלוציע מיט אַ פאַרלאַנג, אַז די לינקע זאָלען זיך אומקערען.

אַנ—סקי האָט וועגען דעם אָנגעשריבען אַ וואַרימען אַרטיקעל, און אין יעדער שורה פון אים טריפט אַ ווייטאָג וואָס די ערשטע יידישע דעמאָקראַטישע קהלה איז דאָך צובראָכען געוואָרען.

און הגם דער אַרטיקעל הייסט „וואו איז לאָגיק?“ *) רעדט ער דאָך ניט צום מח, נאָר צום האַרצען.

ער לייקענט ניט די שולד, וואָס ליגט אויף די אַרויסגעטראָטענע, אָבער ער וואָלט וועלען, אַז די פאַרבליבענע זאָלען אויסדריקען זייער צער איבער דעם אַרויסטריט, זאָלען אויסדריקען „אַ שטרעבונג צו אַחדות, אָבער ניט קיין שטרעבונג פון נקמה, וועלכע איז ווייט פון יידען“...

פאַר אַנ—סקין איז וויכטיג געווען דער מאָראַלישער פּאָסטולאַט, דער שיינער עטישער זשעסט, די דעקלאַרירונג פון אַן אמת'ער כל ישראל=פּאָליטיק,

*) דעם דאָזיגען אַרטיקעל (אין מאַנוסקריפּט), ווי אויך אַלע בריוו און מאַטעריאַלען, וואָס ווערען געבראַכט אין דעם ביכעל, האָב איך איבערגעגעבען דעם מוזיי פון דער ווילנער היסטאָריש=עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט, וואָס טראָגט איצט דעם נאָמען פון ש. אַנ—סקי.

[illegible] ניט פירען
פון אַן אַחדות, פון אַ באַווייז מצד די פאַרבליבענע, [illegible]
קיינע שום פּאָליטישע חשבונות...
אַנ—סקיס שטראַלענדע נשמה האָט ניט געקאָנט [illegible] האָלט פאַר=
צאַמען זיך אין די ענגע ראַמען פון פּאָליטישע [illegible] נאָך אַלץ
געגאַרט נאָך שיינע איידעלע מעשים פון אַ גייסטיג[illegible] [illegible]לט.
די ווירקליכקייט איז אָבער געווען אומבארחמנות[illegible]
די ווייטערדיגע אָקופּאַציעס זיינען ניט נאָר [illegible] פון דער
פריהערדיגער, נאָר האָבען נאָך פאַרענדיגט אויסזו[illegible] און האָבען
פאַרדעקט די וועלט מיט דיקע גראָהע וואָלקענס.

II.

...וואָס ווייטער איז אַנ—סקי אַלץ מערער גע[illegible] אין דעם זין,
אַז ער האָט אַלץ מער געשריבען אויף יידישע [illegible] יידען.
זיין ערשטער ליטעראַרישער אַרויסטריט איז [illegible] „יידישער“,
דערנאָך איז ער אַריבער צו רוסיש, צום סוף ווידער [illegible]
דער ייד אַנ—סקי האָט זיך, אָבער, אויסגעקר[illegible] [illegible]ס דאַן, ווען
ער איז אינגאַנצען אַריין אין יידישען לעבען, [illegible] [illegible]פּשטונקט אין
דער יידישער סביבה פון אַמאָל און היינט.
און מיר באַקומען פאַר זיך אַ זעלטענע [illegible] [illegible] און דער=
הויבענע, — אַ מערקווירדיגע פאַראייניגונג פון ייד און [illegible] רעוואָלוציאָ=
נער און אַלטערטימלער, פון אינטערנאַציאָנאַליסט און [illegible] סאָציאַליסט
און ציוניסט, פון יידישיסט און העבראַיסט.
אַ פּילפאַרביגע מאָזאַאיק, אַ קונסטווערק, אָבער [illegible] אַ סטיכישער
סינטעז, אַן אָרגאַנישע שיינקייט.
דערמיט ערקלערט זיך אַ ריי פון ערשטע[illegible] [illegible]פאַרשטענדליכע
[illegible]אַראַקטער. און
היפּוכים, סתירות און קעגענזאַצען אין זיין [illegible] און רוהיגקייט
דערמיט ערקלערט זיך אויך, פון דער אַנדער זייט, [illegible] [illegible]אַליזם.
פון זיינע ליטעראַרישע שאַפונגען, זייער אָביעקטיוו[illegible] קיין זאַך ניט
אַנ—סקי האָט אַלץ געוואָלט פאַראייניגען, [illegible] [illegible] אָפּט איז ער
דורכלאָזען, — דאָס גאַנצע יידענטום איז אים [illegible] [illegible]נטום האָט ער
געקומען פון יידענטום צום מענשענטום און פאַר[illegible] [illegible] זיך פאַרטיפט
אַלץ ברייטער און טיפער פאַרשטאַנען, אַלץ כסדר [illegible]
אין די אומענדליכע קוואַלען פון פאָלקסגייסט [illegible]
פון זיינע ערשטע ווערק ביז „אַשמדאַי“ [illegible] אַ לייכגערער און
גרעסערער עטאַפּ, ווי פון „אַשמדאַי“ ביזן „דבוק“ [illegible] „דבוק“ געפינען
אינמיטען פון צווייטען עטאַפּ, צווישען „[illegible]
מיר ביי אַנ—סקין אין אַן ערציילונג, אין [illegible] „רייזע=נאָטיצען“
(„סרעדי יודייסטוואָוישטשיך“), פאָלגענדע אינטע[illegible]:

„די צופעליגע באַגעגעניש מיט די נרים, וואָס האָט אַנטדעקט פאַר מיר איינעם פון די כאַראַקטעריסטישסטע שטריכען פון אַ פּראָסטען רוסישען מענשען, — די ליידענשאַפטליכע גאָטזוכערײַ און דעם דורשט נאָך אַ גייסטיגער גבורה — האָט מיר געצוואונגען אַ קוק צו טאָן אויפן יודאַאיזם ניט נאָר ווי אויף אַ נאַציאָנאַלען, נאָר ווי אויף אַן אַלגעמיין=מענשליכען, וועלט=ווערט"...

אין דעם זין איז אַנ—סקי באמת געוואָרען וואָס ווייטער אַלץ מער ייד.

קיין איין פּאַרטיי האָט אים שוין מער ניט געקענט באַפרידיגען. איין זייט פון יידישען לעבען האָט אים ניט געקאָנט איינגאַנצען באַהערשען. ער האָט געזעהען פאַר זיך דעם גייסט פון גאַנצען פאָלק.

און אים האָט זיך דורכאויס געוואָלט גרינדען אַ נייע „פּאַרטיי", וואָס זאָל זיין ברייט און טיף, וואָס זאָל בהסכם מיט די איינענטימליכקייטען פון יידישען לעבען סינטעזירען אַלע זיינע ריכטונגען אויף די יסודות פון אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאַליזם און יידישען נאַציאָנאַלען פאָלקסטום.

איינמאָל אין אַ פרימאָרגען האָב איך באַקומען פון אַנ—סקין אַן עקסטרע איינלאַדונג צו קומען צו אים אויף דער דירה לעבן גרינעם בריק וועגען זעהר אַ וויכטיגען ענין.

אַז איך בין געקומען אַהין, האָב איך שוין דאָרט געפונען איינִיגע יונגע לייט, אָנגעזעהענע טוער אין זייערע קרייזען, גרעסטענטייל געשטימטע נאַציאָנאַל=סאָציאַליסטיש, עס=ער'יש וכדומה. אין דעם שטאַרק=אָנגערויכערטען אומגעמיטליכען צימער איז שוין געגאַנגען אַ הייסער שמועס וועגען אידעען און פּרינציפּען, וואָס האָט אַזוי ווי לעבעדיג אויפגעשטעלט אין מיין זכרון די בילדער פון אַנ—סקיס „פּיאָנערײַ". איך האָב זיך דערמאָנט אָן די הייסע ויכוחים פון די אַמאָליגע אידעאַליסטען, — און האָב גלייך פאַרשטאַנען, אַז דאָ שאַפט זיך עפּעס אַ נייער אַני=מאַמין.

דאָס האָט אַנ—סקי צונויפגערופען אויף אַ ישוב=הדעת וועגען גרינדען אַ „יידישע נאַציאָנאַל=סאָציאַליסטישע גרופּע" (י. נ. ס. ג.).

ביי מיר איז פאַרבליבען די גרינטליך און גענוי אויסגעאַרבעטע פּראָגראַם פון דער דאָזיגער נייער פּאַרטיי.

די פּאַרטיי איז ניט געגרינדעט געוואָרען, — דאָס פּראָגראַם בלייבט, אָבער, אַלס וויכטיגער מאַטעריאַל צו דער כאַראַקטעריסטיק פון אַנ—סקיס וועלטאָנשויאונג.

די י. נ. ס. ג. שטייט, פאַרשטייט זיך, אויפן באָדען פון אינטערנאַציאָנאַלען סאָציאַליזם, אָבער דער סאָציאַליזם ווערט דאָ פאַרשטאַנען אין ברייטען קולטורעלען זין, וואו דער אידעאָלאָגישער פאַקטאָר שפּילט ניט קיין קלענערע ראָל ווי דער עקאָנאָמישער און וואו דעם אויבענאָן פאַרנעמט ניט די דיקטאַטור פון פּראָלעטאַריאַט, נאָר די מלוכה פון די אַרבעטענדיגע. דער גייסט פון אַלטען ס. ר. פאַרבלייבט אומגעבראָכען.

דעם גרעסטען אָרט אין פּראָגראַם פאַרנעמט איר יידישער טייל. און גראָד ער כאַראַקטעריזירט אַנ—סקין אין פולען פאַרנעם.

Platform of Ansky's utopian party

דעם צענטער פאַרנעמט די יידישע נאַציאָנאַל=פּערסאָנאַלע אַווטאָנאָמיע, — און באַזונדערס אינטערעסאַנט זיינען די פאָרמולירונגען פון דער שפּראַכען=און דערציהונגס=פראַגע און פון ארץ=ישראל.

„העברעאיש און יידיש, ווערט געזאָגט אין פּראָגראַם, זיינען די פאָרשטייער פון די צוויי יידישע קולטורען, — פון דער אַלט=נאַציאָנאַלער און היינטוועלטיגער, און האַלטענדיג, אַז די יידישע קולטור דאַרף שעפּען אירע זאַפטען פון די ביידע קולטורען, האַלט דערמיט די י. נ. ס. ג. ביידע שפּראַכען פאַר גלייכבאַרעכטיגט אין דער קולטורעלער שאַפונג.

וואָס איז שייך די שול, איז נעמענדיג אין אַכט די באַדינגונגען פון ריין=טעכנישען כאַראַקטער, ווערט דער אונטעררייכט אין איר געפירט אויף יידיש. דערביי דאַרף אָבער העברעאיש געלערענט ווערען אין אַזאַ מאָס, אַז דער וואַקסענדער דור זאָל זיך קענען אויף אים מער אָדער וויניגער פריי אַרויס=זאָגען, — און אויף אַזאַ אויפן וועט פאַר די קומענדיגע דורות געעפענט ווערען אַ פרייער אויסוואַל צווישען די ביידע שפּראַכען, אויב דאָס יידענטום וועט וועלען פאַרבלייבען ביי איינעם פון זיי. העברעאיש איז נאָך אויך נויטיג צו קענען צוליב אַ ריי אַנדערע טעמים".

„די ערציהונג אין די שולן דאַרף זיין אַ וועלטליכע, אָבער אין זיי דאַרף אויך דערלאָזען ווערען דער אונטעררייכט פון רעליגיעזע למודים, אויב דאָס פאַרלאַנגען די עלטערען אָדער די שילער. די דאָזיגע למודים דאַרפען באַצאָלט ווערען פון די סומעס פון רעליגיעזען ביודזשעט. פון די דאָזיגע סומעס קען מען סובסידירען אויך ריין=רעליגיעזע שולען, וואָס גרינדען זיך לויט דער פּריוואַטער איניציאַטיוו אָדער וואָס ווערען איינגעאָרדענט דורך דער רעליגיעזער קאָמיסיע".

„די יידישע נאַציאָנאַל=פּערסאָנאַלע אַווטאָנאָמיע דאַרף אויף דערגרייכען די אָנערקענונג פון די רעכט פון יידישען פאָלק אויף די קאָלאָניזירונג פון ארץ=ישראל און דאַרף מיטהעלפען בילדען דאָרט אַ יידישען קולטור=נאַציאָנאַלען צענטער.

די י. נ. ס. ג. ווערט—, כדי צו באַשאַפען אַ גאַנצע נאַציאָנאַלע קולטור, כדי צו פאַראייניגען אַלע צושפּרייטע איבער דער וועלט אַווטאָנאָמיע יידישע מינדערהייטען און נאַציאָנאַלע קהלות דורך איין קולטורעל=נאַציאָנאַלער שאַפענדער אידעע, דורך איין צענטער, — פאָדערען די אויפריכטונג פון יידישען מלוכה'שען, גייסטיגען צענטער אין ארץ=ישראל, וואו ס'זאָלען זיך קענען אויס=אַרבעטען די נאַציאָנאַלע פאָרמען פון דער יידישער קולטור און וואו ס'זאָלען זיך קענען אַנטוויקלען די נאַציאָנאַל=קולטורעלע ווערטען".

די פאַרשיידענע וואַריאַנטען פון דער פּראָגראַם חזרן איבער די אַלע געדאַנקען אין זעלבען נוסח און באַשטעטיגען די אַלע אויבען=כאַראַקטעריזירטע שטריכען פון אַנ—סקיס וועלטאָנשויאונג.

ס'איז קיין ספק ניט, אַז אַנ—סקי האָט ניט געוואָלט און ניט געקענט דורכלאָזען קיין איין יידישען נאַציאָנאַל=קולטורעלען ווערט, קיין איין רינגעלע

פון דער טויזענטיאָריגער קולטור פון יידישען פאָלק אין זיין שאפונגס=גייסט. אַנ—סקיס פאַרטיפונג אין יידישען אַלטערטום און אין יידישען פאָלקלאָר האָבען געהאַט די גרעסטע השפעה אויף זיין אינערליכע וועלט און אויף זיין יידישע וועלטאָנשויאונג, וועלכע האָט זיך ניט געביטען און איז געווען פונקט אַזוי גראַניט=פעסט ווי זיין גאַנצע נאַטור.

און וייל ער איז געשטאַנען איבער דער צייט און העכער פון דער צייט האָבען קיינע פאָליטישע און סאָציאַלע איבערקערענישען ניט געהאַט ביכולת צו ברעכען זיין גייסט און אַראָפּצופירען אים פון די „אייביגע אמת׳ן“, אָן וועלכע ער האָט זיך געהאַלטען מיט דער אומבאַרירטער קראַפט פון זיין גאַנצער גייסטיגער מהות.

און וואו אַנס—קי האָט ניט געאַרבעט,—אין די געזעלשאַפטען, פאַראיינען, אָרגאַניזאַציעס, קינסטלערישע און אינטימע אָוועגדען,—אומעטום האָט געשוועבט און געווירקט זיין האַרטער און וייכער, זיין שטרייגער און מילדער כאַראַקטער, וואָס האָט ניט געוואוסט פון קיינע שום קאָמפּראָמיסען, וואָס האָט ניט געוואָלט וויסען פון קיינע שום אָפּמאַכען מיט די „באַדינגונגען פון לעבען“, אויב ס'האָט זיך געשטעלט אין סכנה דער פוריטאַניזם פון די די הייליגע רעכט פון מענשען.

ס'איז זיך גענוג צו דערמאָנען אַנ—סקיס אויפפירונג בעת דער באָלשע=וויסטישער ממשלה.

ער האָט ניט נאָכגעגעבען אין קיין שום פרט, ער האָט געקריינקט מיט זיין גאַנצער נשמה, ווען ער האָט געזען, ווי איינער נאָך דעם אַנדערען גייען אַ סך אַלע אַוועק אַרבעטען אויף דעם נייעם קולטור=פעלד, ער האָט געהאַלטען אין איין אויפווייזען, אַז מיט „קערענקעס קען מען קיין קולטור ניט שאַפען“, אַז מען קען ניט מיט איין האַנט היינגען און מיט דער אַנדערער בויען די ליכטיגע סאָציאַליסטישע וועלט.

ער, דער אַלטער רעוואָלוציאָנער, דער אמתער ליבהאָבער פון פרייהייט, האָט אין די שטורמישע געפערליכסטע מאָמענטען ניט פאַרפלעקט קיין קוצי של יוד פון זיין הומאַניזם און סאָציאַליזם, ער האָט געקוקט וייט איבער די שרעקען פון מאָמענט און האָט ניט אויפגעהערט צו גלויבען אין דעם נצחון פון דער אמתער פרייהייט און דער אמתער גאָטס=וועלט אויפן עולם הזה.

און וואָס מער אַנ-סקי איז געוואָרען ייד,—אַלץ טייערער איז אים געוואָרען יעדע יידישע גייסטיגע באַוועגונג, יעדער נאַציאָנאַלער ווערט, יעדע ריינע גע=זעלשאַפטליכע שטרעמונג,—אַלע וועגען, וואָס פירען פון יידישען אַלטערטום צום יידישען רענעסאַנס. און אָט אין דעם אַנ-סקין זעען מיר דעם ג אַ נ צ ע ן אַנ—סקין, וועלכער האָט זיך אייגענטליך גאָרניט אומגעביטען,—ער האָט בלויז אין זיין אַלמענשליכקייט געפונען זיין נאַטירליכען שורש, דעם אייביגען קוואַל פון דער יידישער פאָלקסטימליכקייט און נאַציאָנאַלער שאַפונג.

מ. שאַליט.

דאָקומענטען

די נאָטיצען וואָס מיר ברייגגען דאָ, זיינען אַלע גענומען פון אַנ—סקיס איבערגעבליבענע פאַפּירען.—דער העברעאישער פראַגמענט איז אַנ—סקיס אַ פּרוב אַליין איבערצוזעצען זיין ערציילונג „גאָלאָדנייי“.—די אויסצוגען פון די קאָנספּעקטען זיינען דער ערשטער צו אַ פּאָליטישער לעקציע און דער צווייטער צו אַ לעקציע וועגען פאָלקלאָר. רעד.

אַנ-סקים העברעאיש.

הייתי בן עשרים שנה. גרתי באחת מערי רוסיה=הלבנה, הרחק מעיר מולדתי. עם אבותי, בעלי אמונה, יראים וחרדים קרעתי כל מגע ומשא. מהסביבה היהודית הרחקתי עוד מקדם. חייתי חיי דרור כעוף השמים. הייתי מורה=שעות והזמנתי את עצמי להאוניברסיטט.

בכלל החיים היה טוב. בסביבת בלהקת חברים עסקנו בוכוחים ופלפולים על אודות השאלות הגבהות, האנושיות. בנפשנו זרחה ופרחה האמונה הצחה בהעתיד הטוב. רק... הבטן היה לפעמים רק. אבל לא שמנו לב על דבר מעט כזה.

אַנ-סקי וועגען סאָציאַליזם.

ווי מאַטעריאַליסטיש מען זאָל ניט אויפנעמען די אידעע פון סאָציאַליזם, בלייבט זי דאָך אין איר גרונט אַן אַלטרואיסטישע. אַלטרואיסטיש איז זי ניט אין דעם זין וואָס זי שטרעבט צו אַ זעלבסטאָפּערונג פון איין פּערזענליכקייט פאַר דער צווייטער, נאָר אין דעם, וואָס זאָרגענדיג וועגען די אינטערעסען פון יעדען איינציגען, זאָרגט זי דערמיט וועגען די אינטערעסען פון אַלעמען. סאָציאַ=ליזם באַוואָרנט דעם אַרבעטער פון דעם, אַז קיינער זאָל ניט באַגזלנען דעם צווייטען. שלי שלי ושלך שלך.

וואָלט זיך סאָציאַליזם באַגרעניצען מיט דער קאָנצעפּציע, וואָלט עס אין אַ געוויסער מאָס טאַקע געווען מידת סדום, ווייל עס וואָלט אינגאַנצען אָפּטיילען איין מענשען פון אַנדערען. נאָר ווי מיר ווייסען, באַנוגענט זיך סאָציאַליזם ניט מיט דעם. ניט גזלנען און ניט באַגזלט זיין—יאָ, אָבער ניט אָפּטיילען זיך. פאַרקערט, וואָס מער דערנעהענטערען זיך. סאָציאַליזם נעמט אַריין אין זיך די פאַרשטעלונג וועגען קאָלעקטיוויטעט.

אַנ-סקים קאָנספּעקטען צו אַ לעקציע.

I.

נאַציאָנאַלע פראַגע.

סאָצ. דעמ. אַ לאַנגע צייט אָפּגעוואָרפען. אַרבעטער פון אַלע נאַציעס די=זעלבע אינטערעסען. קלערען וועגען נאַציע. טראַכט זיך וועגען אַלעמען. מיש צונויף. אַרויסגעוויזען, אַז עס איז ניט אַזוי. יעדעס פאָלק זיין שפּראַך, אינטערעסען, פאָרמען פון לעבען, ליטעראַטור, עקאָנאָמיק. יעדעס פאָלק וויל זיך אַנטוויקלען פריי.

דער אַרבעטער קען העלפען דעם אַנד. אין עקאָנאָמיק, אָבער ניט אין קולטור. אין דעם דער חלוק צווישען סאָצ. דעמ. און סאָצ. רעוו.

ציל פון לעבען. אלזייטיגע אנטוויקלונג פון דער נאטור. מדות פון נאטור. מדות פון נאציע. יעדע נאציע זאל קענען פריי אנטוויקלען אירע כחות.

דרום פראגראם. נאציאנאלע רעכט. יעדעס פאלק באשטימט זיין גורל. רעכט פון די מינדערהייטען. עקסטעריטאריאלע פאלק. פערסאנאלע אווטאנאמיע.

די זאנדערהייטען פון יידישען לעבען. ניטא קיין בונד צווישען קלאסען. קען ניט באשטימען דעם לעבען. מערהייט ווערט אריינגעשלעפט אין פרעמדע קולטורען.

ציוניזם. און אווטאנאמיזם.

ציוניזם. א גלייכע טעאריע. וואלט זיין ריכטיג ווען דעם לעבען וואלט מען קענען קנעטען. ווייניג ארט.— מען וועט ניט גיין.— געווייגט צו יעווראפע. אפשוואכען דעם לעבען דא.

אווטאנאמיזם. ניט גאר אזוי, אבער פארט. דעם גאנצען קולטורעלען לעבען, קיינער מישט זיך ניט אריין. עקאנאמיק, — מערהייט. אפשר טעריטאריעס יידישע. פארט ניט דאס. די געפאר. צושפליטערונג. צוטיילונג. — א צענטער. דער צענטער אין ארץ-ישראל. ווי א הויפטשטאט.

די קהילה. די שול. די שפראך.

II.

די גרונד-זאצען פון יעדער פאלקסשאפונג איז קאמף.

מלחמה צווישען געטער, צווישען העלדען. געוויינליכע מענשען. קאמף פאר מאכט. קאמף פאר א פרוי. קאמף פאר פרייהייט. קאמף פאר דעם אמת. גאנץ אנדערש — יידישער פאלקלאר.

ניטא קיין קאמף פאר מאכט, פרווען, פון איינפערזונכט און גאוה. פאראן קאמף, אבער אויף א גאנץ אנדער באדען.

ערשטענס ביי אלעמען דער פארנויגען זיך פארן פיזישן כח. עס זיגט דער שטארקערער, דער גאט, דער ריז, דער העלד, דער גבור. ביי יידען פארקערט. דער שוואכער זיגט דעם שטארקען. ביישפילען: ביבעל, נביאים, הגדה. אל יתגבר גבור בגבורתו. מעכטיג דער גייסטיגער כח פון שוואכען. גייסטיגען כח דארף מען באקומען.

א ציקעל לעגענדעס ווי דער גבור באקומט זיין כח.

ער טוט זיך אפ פונם אינדיווידועלען איך. דרינגט אריין אין וועלט-גייסט. דאן ווערט ער א כח. מיט גארנישט געשטערט. ווייס וואוהין צו גיין.

ביי אלע פעלקער היידנישע טענדענצען.

ביי אונז מאנאטעאיסטישע. ניטא קיין חיות און עפות. ניטא קיין נאאי-וויטעט. דידאקטיק. ניטא קיין פרוי, ליבע. ניטא קיין קאמף.

רעדאקציע:

מ. שאליט, ווילנע, חענגלאחא 12, וו. 24

הויפטפארקויף:

פארלאג ש. שרעבערק, ווילנע, רודניצקער 16.

פרייז 50 פ. מארק

פרייז 50 פ. מארק

דרוקעריי ברידער ראזענטאל ווילנע רודניצקער 7.

Drukarnia Br. Rosental, Wilno, Radnicka ul, 7.

לעבען

העפטען פון צייט צו צייט

פאר ליטעראטור

קונסט און פובליציסטיק

אונטער דער רעדאקציע

פון משה שאליט

9—10

וועגן

„דבוק"

און אנדערע.

אינהאלט:

1) אנ—סקי'ס דראמאטישע לעגענדע — מ. שאליט.
2) בריוו וועגען „דבוק" — — — ש. אנ—סקי.
3) סדר פון „דבוק" — — — — — — — — — —
4) דער יידישער בינע-יום-טוב — ז. סעגאלאוויטש.
5) צווישען צוויי וועלטען — — ב. קארלינויס.
6) אנ—סקיס „דבוק" — — — — א. מארעווסקי.
7) צו דער העברעאישער איבערזעצונג פון „דבוק" — — — — — — — — ש. ל. ציטראן.
8) דער „דבוק" אויף דער בינע — — מ. עלקין.
9) בילדער פון „דבוק": א) פראלאג, ב) די דריי בטלנים, ג) חנן און הנך, ד) דער חתן מיטן מלמד, ה) לאה און פראדע, ו) ר' עזריאלקע מיראפאלער, ז—ח) חנן באוויזט זיך דער שטארבענדער לאה, ט) ר' עזריאלקע איז גוזר דעם דבוק ער זאל פארלאזן דעם גוף פון לאה, י) „פארשפעטיגטו ברוך דיין אמת".
10) נגונים פון „דבוק": א) ערשטער רקוד, ב) צווייטער רקוד, ג) טויט-טאנץ.

---

11) די יונגע יידישע פאעזיע (מ. קולבאק; די אוקריינישע דיכטער) — — — — — יונה ספער.
12) פאלקלאר. דאס געוועט — — נח פרילוצקי. „ פון דער יידישער פאלקסשאפונג — — — — — — — — — — ש. באסטאמסקי.
13) א יונגער יידישער סקולפטאר — ד. ראזענהויז.
14) נייע ביכער. „ביים קוואל"—א. י. גאלדשמידט.
15) קינסטלערישע כראניק.

ווילנע—תרפ"א

1921.

אנ-סקי'ס דראמאטישע לעגענדע.

פאר מיר ליגט א גרויסער בויגען פאפיר אויף איינצעלנע ליניעס פון דעם מין, אויף וועלכען אנ—סקי האט ליב געהאט צו שרייבען, און אויפן פאפיר איז אנגעווארפען אייגענהאנטיג פון אנ—סקין מיט זיין געוויינליכער פינקטליכקייט און באטראכטונג א רשימה פון נעמען מיט א רעמארקע פון אויבען: „30 פערזאן. איינלאדען אויף די פארלעזונג פון מיין פיעסע“.

דאס האט אנ—סקי אליין צוגעגרייט די איינלאדונגען אויף די פארלעזונג פון „דבוק“, וועלכער איז נאך דאן לגמרי ניט געווען באקאנט אין ווילנע.

די פארלעזונג איז פארגעקומען פרייטאג צו נאכט דעם 17-טען יאנואר 1919 אין יידישען קינסטלער-קלוב, וועלכען א. חייטער און י. ראזענבוים האבען איינגעארדענט אויף פאהוליאנקע 15.

די, וואס זיינען אין משך פון דער אקופאציע געווען פון יענער זייט,—אין רוסלאנד,— האבען נעהאט די געלעגענהייט צו באקאנען זיך מיט דעם ווערק אין רוסישען אדער יידישען אריגינאל אויך אויף פארלעזונגען, אדער אין ח. נ. ביאליקס קינסטלערישער העבראאישער איבערזעצונג אין ערשטען באנד פון „התקופה“.

אין ווילנער קינסטלער-קלוב האט אנ—סקי געלייענט זיין ווערק אין יידישען אריגינאל כמעט אין זעלבען נוסח*), ווי ס'איז שפעטער ערשינען צום ערשטען מאל פון דרוק (ארויסגעגעבען אין ווילנע דורך אנ—סקיס פריינד אינזש. ישראל קויאס אונטער דער אויפזיכט פון י. ראזענבוים. אנ-סקי אליין איז שוין דאן געווען אין אטוואצק),—און פאר דעם גרעסטען טייל אנוועזענדע איז דאס ווערק געווען לגמרי ניי.

אנ—סקיס לייענען גופא האט געמאכט דעם שטארקסטען רושם. די דראמאטישע לעגענדע, ווי אנ—סקי האט אנגערופען דעם „דבוק“, האט אנטפלעקט א גאנצע וועלט פון אידעען און אן אמתען אוצר פון פאלקסטימליכקייט און האט אין איר דרייאיגען נאמען („צווישען צוויי וועלטען“, „דער דבוק“—הוספה-ערקלערונג „דראמאטישע לעגענדע אין פיר אקטען“) אליין בעצייכענט די גאנצע וויטערדיגע אויסטייטשונג פון „דבוק“ אלס סימבאליסטישע און רעאליסטישע ווערק, אלס מיסטעריע און זשאנר, אלס דיכטונג און אלטעגליכקייט און אויך דעם גאנצען וויטערדיגען ויכוח וועגען דעם, ווי אזוי זאל דער „דבוק“ געשטעלט ווערען אויף דער בינע,—אין סטיליזירטע פארמען, אדער אין געוויינליכע רעאליסטישע טענער, אדער גאר אין געמישטע.

שוין דאן אין די ויכוחים, נאכן לייענען, האבען זיך א גאנצע ריי רעדנער ארויסגעזאגט

---

*) איך זאג „כמעט“, ווייל איניגע שטעלען אדער אויסדרוקען האט אנ—סקי, אפנים, שפעטער אומגעביטען. אזוי, למשל, האט אנ—סקי געלייענט דעם באוואוסטען מיסטישען געזאנג „מחמת וואס“ אויף אזא אופן:

„מחמת וואס איז די נשמה אראפ פון העכסטען הויך אין טיפסטען נידער.

דאס פאלען טראגט דעם אויפקומען אין זיך“.

געדרוקט איז:

„מחמת וואס, מחמת וואס איז די נשמה פון העכסטער הויך אראפ אין טיפסטען גרונט? דאס פאלען טראגט דעם אויפקומען אין זיך“...

אונז דוכט, אז דער ערשטער נוסח „פון העכסטען הויך אין טיפסטען נידער“ איז שטארקער, טיפער און אריגינעלער פון דעם צווייטען, מער אזוי צו זאגען, פראזאאישען „פון העכסטער הויך אראפ אין טיפסטען גרונט“.

אנ—סקי האט בכלל א סך מאל איבערגעאנדערשט דעם טעקסט פון „דבוק“, מען קען זאגען ער האט אים כסדר קארעגירט. א פאר פראגמענטען פון „דבוק“, וועלכע געפינען זיך ביי מיר אין אנ—סקיס מאנוסקריפט, ווייזען אויף אין פארגלייך מיטן געדרוקטען טעקסט ענדערונגען כמעט אין יעדער רעפליק.

וועגען „דבוק“ אין לייענען פון אנ—סקין האב איך בשעת מעשה אפגעדרוקט אן ארטיקעל אין „לעצטע נייס“ 1919, נומ' 17.

מ. ש.

נייער „היינט“
גרויסע טעגליכע צייטונג
—— ווארשע, כלאדנא 8. ——
פאר די לעזער פון „נייעם היינט“ ווערט געגעבען אויף קופאנעס פאר א העלפט געלט
„דער חדש“
מאנאטליכער זשורנאל פאר ליטעראטור, פאפולערע וויסענשאפט און געזעלשאפטליכע פראגען אונטער דער לייטונג פון ש. ראזענפעלד.

אבאנעמענטס-פרייז אויפן „נייעם היינט“:
פאר א חודש 300 מ.
אין דייטשלאנד א חודש 50 דייטשע מארק; אין עסטרייך—225 קראנען; אין ענגלאנד—5 שילינג; אין אנדערע איראפעאישע לענדער—15 פראנק; אין אמעריקע—1.50 דאלאר.

דער
„מאמענט“
גרויסע טעגליכע יידישע צייטונג
—— ווארשע, נאלעווקי 38. ——
צום אנדענקען פון 10-יאריגען יובילייפון „מאמענט“ גייט ארויס אן
אלמאנאך
פון א וויכטיגער ליטעראַרישער באדייטונג.

אבאנעמענטס-פרייז אויפן „מאמענט“:
1/4 יאר 900 מארק; 1 חודש 300 מארק, אין דייטשלאנד א חודש 50 דייטשע מארק; אין עסטרייך—400 קראנען; אין ענגלאנד—5 שילינג; אין אנדערע איראפעאישע לענדער 15 פראנצויזישע פראנק; אין אמעריקע—1.50 דאלאר.

שנת ההוצאה החמשים ותשיעית
„הצפירה“
שנת ההוצאה החמשים ותשיעית
העתון העברי היחידי בגולה.
בעריכתו הראשית של ציר הסיים הפולני י. גרינבוים.
ב„הצפירה“ משתתפים טובי הסופרים העברים במקצעות הפובליציסטיקה והספרות.
ב„הצפירה“ משתקפים החיים העבריים בכל תפוצות ישראל בכל גוניהם ובכל מלא היקפם וביחוד מקדישה „הצפירה“ מקום גדול להחיים התדשים ההולכים ומתהוים בארץ-ישראל ונושאת ברמה את דגל התחיה.
מחיר החתימה: במדינה 200—מרק לחודש; באשכנז—50 מרק (אשכנזיים) לחודש; באוסטריה—225 כתרים לחודש; באנגליה, אפריקה ואינדיה 5 שילינג לחודש; בארץ-ישראל—4 שילינג לחודש; באמריקה 2 — דולרים לחודש; ברומניה 60 לעי לחודש; בצרפת, בלגיה ויתר הארצות האירופאיות 15 פרק לחודש.
הכתבת למכתבים ולמשלוח כספים:
Redakcia „Hacefira“, Warszawa, Leszno 54.

„לעבען“
העפט 7—8
אנ—סקי-ביכל
אינהאלט:
1) פארטרעט פון ש. אנ—סקי; 2) ביי אונז פארגיסט מען ניט קיין בלוט (ערציילונג)—ש. אנ—סקי; 3) אנ—סקיס לעצטע בריוו; 4) ש. אנ—סקי (שטריכען און עראינערונגען)—ד"ר צ. שאבאד; 5) א האלב יאר זכרונות וועגען ש. אנ-סקי.—ח. לונסקי; 6) דער לעצטער פון די דריי (וועגען ש. אנ—סקי).—ש. ל. ציטראן; 7) ש. אנ—סקי (זכרונות)—ד"ר י. וויגאדסקי; 8) ש. אנ—סקי (ביאגראפישע נאטיצען)—ה. רייזען; 9) צו דער כאראקטעריסטיק פון ש. אנ-סקי.—מ. שאליט; 10) דאקומענטען פון—ש. אנ—סקי; 11) די צוואה פון—ש. אנ—סקי.

אין דעם ז׳ן,-און ווען ש. ניגער און א. מאַרעוווסקי האָבען באַטאָנט, אז דער „דבוק“ איז אַ ריין־רעאַליסטישע זאַך, אַן אמתער бытоб (אָבער פון דער אמאָליגער צייט), און זי קען געשטעלט ווערען נאָר ווי אַ ריין־רעאַליסטישע פיעסע, אז דאָס איז אַ פיעסע פאר דער רעזשי, א פיעסע, וואָס האָט אייגענטליך ניט קיין ראָלען און קיין צענטראַלע ראָל אויך ניט,—האָבען אַנדערע אַנגעוויזען, פארקערט, אַז די פיעסע דאַרף געשטעלט ווערען ווי אַ מיסטעריע, ווי אַ לעגענדע, ווי אַן איבערשאַפונג פון דער אַלטעגליכקייט, ווי א גאַנץ באַזונדערע איטערפּרעטאַציע פון דעם „בייט“.

אַלע זיינען, אָבער, געווען איינינג אין דער מיינונג, אַז דער „דבוק“ איז אַ קינסטלערישע ווערק פון דער גרעסטער באַדייטונג, אַז דער יידישער טעאַטער דאַרף זיך לאַנג, לאַנג גרייטען אים צו שטעלען.

כמעט קיינער האָט ניט געהאָפּט, אַז דער „דבוק“ זאָל האָבען אַן ערפאָלג אויף דער בינע און איין סקעפּטיקער האָט געזוכט אריבערצושטייגען דעם צווייטען. מען האָט געקוקט אויפן „דבוק“ מער ווי אויף אַ פּראָבלעם פארן קינסטלערישען יידישען טעאַטער, ווי אויף אַ פּיעסע פארן עולם...

אַנ—סקי האָט אין זיין זעהר אינטערעסאַנטען ענטפער איבערגעגעבען כאַראַקטעריסטישע פּרטים, ווי אַזוי מען האָט פאַרשטאַנען די פּיעסע אין די מאָסקווער קינסטלערישע און אַרטיסטישע קרייזען, ווי אַזוי די רוסישע אַרטיסטען האָבען איר אויסגעטייטשט, אויפקלערענדיג דעם באַגריף „בייט“ אין צוזאַמענהאַנג מיטן גלויבען און האָט אויך אָנגעוויזען, אַז דער מאַטעריאַל פון דער פּיעסע מאַכט אויפמערקזאַם אויף דעם רייכען קוואַל פון יידישען פאָלקלאָר, וועלכער איז נאָך ניט אָנגעהויבען אויסגענוצט צו ווערען פאַר דראַמאַטישע ווערק.

אַנ—סקי איז אַוועק פון אונז.

צו שלשים נאָך זיין טויט האָט דער „דבוק“ דערזען די בינע.

די ווילנער טרופּע אין וואַרשע, אין עליזעאום־טעאַטער, האָט מיט ליבע, התמדה און אומגעהויערער ענערגיע, אונטער דער קינסטלערישער הנהגה פון דוד הערמאַן, באַוויזען אין א אויסערגעוויינליך קורצען משך צייט דעם טיפסטען ווערק פון אונזער נייעם רעפּערטואַר, אַנ—סקיס דראַמאַטישע לעגענדע,— באַוויזען אַ טויזענט־קעפּיגען עולם, וועלכער האָט שוין ניט אויפגעהערט צו באַזוכען דעם טעאַטער ביז אויף היינטיגען טאָג. דער ערפאָלג האָט אריבערגעשטיגען די דרייסטעסטע ערוואַרטונגען,—און די סקעפּטיקער זיינען געוואָרען אָפּטימיסטען.

וועלכע מאָטיווען און טעמים מען זאָל ניט ברענגען, וועלכע ערקלערונגען מען זאָל ניט פּרובען אויסגעפינען,—ס׳בלייבט אַ פאַקט, אַז דער עולם קען זיך ניט גענוג אָנזעטיגען מיטן „דבוק“.

שוין העכער 125 מאָל איז דער „דבוק“ געשטעלט געוואָרען אין וואַרשע אליין, העכער 100 טויזענט מענשען האָבען דעם „דבוק“ געזען,—אַן אמת׳ע נייע תקופה אין יידישען טעאַטער. און מען שטעלט דעם „דבוק“ אין לאָדז, מען שטעלט אים אין דער פּראָווינץ, מען זינגט זיינע נגונים, מען וועבט אַנ—סקיס לעגענדע אין דער טיפסטער איבערלעבונג פון טויזענטער ערנסטע און אויפריכטיגע צושויער, מען האָט געבראַכט אין טעאַטער דעם חסיד, מען האָט אויפגערודערט די ליטעראַרישע, קינסטלערישע און געזעלשאַפטליכע וועלט,—און ס׳בלייבען נאָך אַ סך ספקות, אַ סך ניט פאַרענטפערטע פּראָבלעמען, נייע זוכונגען און אומצופרידנקייט. דער יידישער טעאַטער איז נאָך אַלץ ניטאָ...

דאָס פּראָבלעם פון יידישען טעאַטער איז שוין אָבער פאַראַן.

און דאָס דאָזיגע פּראָבלעם האָט באַשאַפען אַנ—סקיס דראַמאַטישע לעגענדע.

אין מאָסקווער קינסטלערישען טעאַטער, אין הבימה העברית, אין די סטודיעס ווערט שוין יאָרען געשאַפען אַנ—סקיס קונסט־ווערק און ס׳ווערען געזוכט,—ווי אַנ—סקי האָט זיך אויסגעדריקט אויף די שאלה און פאַרוואורף פון אַ צייט־פילאָזאָף: ווי שטעלט מען דאָס אַ „דבוק“ אין אַזוינע שטורמישע עפּאָכען,—די אייביגע וועגען פון קונסט.

די פּיעסע צו אַנ—סקיס נאָמען, דער אינערליכער ווערט פון זיין דראַמאַטישער לעגענדע, דאָס אָנערקענען די אַרבעט פון דער ווילנער טרופּע, דער ערפאָלג און אומגעהויערע באַדייטונג פון אַנ—סקיס קונסט־ווערק, די ספקות און פּראָבלעמען, וואָס עס רופט ארויס,—ס׳מוז פאַרצייכענט ווערען, ס׳מוז פאַרשריבען ווערען: אין אַרטיקלען, אין נאָטיצען, אין בריוו, אין בילדער, אין נאָטען.

נאָכן אַנ—סקי־ביכל, וואָס האָט אַ גייסטיגע שייכות צו דעם איצטיגען העפט, מאַכען מיר דעם ווייטערדיגען פּרוּב.

מ. שאַליט.

פון ש. אנסקי׳ס בריוו צו פרל׳ מאנאסזאן.*)

I.

מאָסקווע, דעם 30 דעצעמבער 1915.

...איך בין די גאַנצע צייט אין מאָסקווע. איך באַטייליג זיך אין צוזאַמענפאָר וועגען פאָלקסטעאַטער. אַ גראָהער עולם, ניט אויפריכטיגע, בלייכע רעדעס, הונדערט מאָל איבערגעחזרטע און הונדערט מאָל פאַרגעסענע. באַזונדערס אומאַנגענעם קלינגט זייער סאַנטימענטאַליטעט און זיסקייט. אויסער דעם צוזאַמענפאָר גייט אַריבער די צייט נודנע און אומעטיג.

מיט דער פּיעסע קומט גאָרניט נישט אַרויס. דער רעזשיסער פון דער סטודיע (פון מאָסקווער קינסטלערישען טעאַטער. רעד.) סולערזשיצקי איז נערוועזקראַנק און פאָרט ערגעץ־וואו אַוועק אין אַ סאַנאַטאָריע און צו סטאַניסלאַווסקין איז שווערער צוצוקומען ווי צו אַ מיניסטער. דעם אכת זאָגענדיג, האָב איך פאַרלאָרען דעם חשק צו גיין צו זיי, איך האָב ניט געוואוסט, אַז אויפן וועג צו דער סצענע דאַרף מען דורכגיין אַזוי פיל נידעריקע טירעלעך. נו מילא, זאָל זיין אַזוי. אויב די פּיעסע איז אַ גוטע, וועט מען איר שטעלען אין 50 יאָר אַרום אָן מיין מיטווירקונג און אויב אַ שלעכטע,—לוינט דאָך געוויס ניט צו עוסקן זיך מיט איר.

נאָר גאָט צו דאַנקען, מיר אינטערעסירט דאָס ווייניג. און ס׳איז שוין אַגב שפּעטליך וועגען איר צו דאגהנען...

II.

מאָסקווע, 8 מאַרט 1918.

...מיטן קינסטלערישען טעאַטער איז ניט גוט. סטאַניסלאַווסקי איז קראַנק, ליגט. טשעכאָוו (אַרטיסט, פּלימעניק פון אַנטאָן פּאַוולאָוויטש טשעכאָוו. רעד.) איז קראַנק, נערוועז־צושיטערט. איך בין געווען ביי אים נעכטען און האָב שיעור ניט געוויינט. גייראָט (אַרטיסט. רעד.) איז אויך קראַנק נערוועז, און אין דער סטודיע גייט די „צוועלפטע נאַכט“ (שעקספּירס. רעד) מיט אַ משונה־ווילדען פריילעכען טעמפּ.

מיין פּיעסע איז ניט אַריינגענומען אין רעפּערטואַר פון היינטיגן סעזאָן. סושקעוויטש (רעזשיסער. רעד.) האָט דאָס מיר מודיע געווען כמעט מיט טרערען

---

*) רזשא ניקאָלאַיעווגא מאַנאַסזאָן, אַנ—סקי׳ס נאָנטער און אינטימער פריינד, וועלכע ער דערמאָנט אין זיין צוואה (ז. „לעבען“, אַנ—סקי־ביכעל, זייטעל 68), איז די טעג געווען אין ווילנע און האָט אונז פריינדליך איבערגעגעבען די שטעלען פון אַנ—סקיס בריוו צו איר, וואו ס׳רעדט זיך וועגען „דבוק“. די בריוו זיינען געשריבען אין רוסיש, מיר ברענגען דאָ די געהעריגע ערטער אין דער יידישער איבערזעצונג.

רעד.

אין די אויגען. „אײער פּיעסע געפעלט אונז אַלעמען זעהר, מיר האָבען זיך אײנגעלעבט מיט איר. אָבער ווען ס׳האָט זיך געשטעלט די פראַגע וועגען אויפפירען איר איצט,—האָבען מיר זיך ניט אַנטשלאָסען. זי פאָדערט אַזאַ אָנשטרײנגונג, וועלכע מיר קענען איצט ניט געבען בײ אונזערע צושיטערטע נערווען. איר האָט געזען, וואָס איז געוואָרען מיט טשעכאָוון און גײראָטן. ס׳זײנען שוין פאַראַן נאָך קאַנדידאַטען. חוץ דעם, וועט דער עולם בײ דער איצטיגער אַלגעמײנער שטימונג ניט גײן איר קוקען. שוין צו שווער איז זי און גרויזאַם. דער עולם וויל זיך איצט פאַרגעסען. דעריבער האָבען מיר איר אָפּגעלײגט אויף דעם צווייטען סעזאָן" *).

ס׳איז טרויעריק, אָבער צו ענטפערן איז ניטאָ וואָס.

אין דער יידישער סטודיע (הבימה העברית. רעד.) וועלן זיך די טעג אָנהויבן די רעפּעטיציעס...**)

III.

מאָסקווע, 23 מארט (5 אפּריל) 1918.

...איך שרײב אַ גרויסע יידישע מעשה. אויב ס׳וועט אַרויס געלונגען,—וועל איך אײך צושיקען. ווי ס׳פאַרדריסט מיר, וואָס איר קענט ניט העברעאיש: ביאַליקס איבערזעצונג פון מײן פּיעסע—איז אמת׳ע מוזיק...

*) די ראָלען האָבען געזאָלט שפּילען: כמארא דעם צדיק, טשעכאָוו—משולח, סוכאַטשאָווא—לאה, גײראָט — צדיק (דובליער), רוסטײקיס — חנן. מ.

**) רעזשי פון וואכטאנגאָוו, מוזיק פון ענגעל, דעקאָראַציעס פון שאַגאַל. די ראָלען: צמח—צדיק, אביבי—לאה, ארטיסטין מרים (אין גרים פון ספּינאָזא)—חנן.—פון 20 מערץ הײ״יאָר, נאָך אַ צוגרײטונג, אַלזאָ, אין משך פון דרײ יאָר, האָבען זיך אָנגעהויבען די גענעראַל-רעפּעטיציעס און די פּיעסע האָט געזאָלט געשטעלט ווערען די טעג, דהיינו ניט פריהער פון 20 אפּריל 1921.

מ.

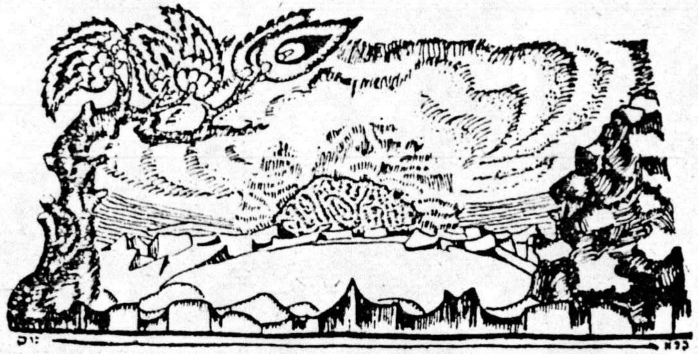

סדר פון „דבוק".

1-טער אַקט.

1) פּראָלאָג (צוגעגעבען) אײנגאַנצען שטום. פאַרן פאָרהאַנג (אַ טלית) שטײען: לאה, חנן און דער משולח. הינטער די קוליסען (און די בטלנים אויף דער בינע) זינגען „מחמת וואָס". נאָך אַ קלײנער ווײלע גײען זײ אַוועק, דער טלית פאַרשווינדט און עס ערשײנט אַ מין חדר שני פון אַ שול, וואו עס זיצען די בטלנים, און אַזוי גײט דער ערשטער אַקט.

2) די יידענע, וואָס פאַלט אַרײן אין שול בעטען פאַר אַ יולדות—האָט מען אַ נאָמען געגעבען שרה בת טובים, און זי רעדט ניט לויטן טעקסט פון אַנ-סקי.

ווײטער גײט כמעט אין זעלבען סדר ווי בײ אַנ-סקין.

2-טער אַקט.

דעם אָרעמ-מאָלצײט בײ סענדער בריניצער אײנגאַנצן דורכגעלאָזען. אַנשטאָט די טראַדיציאָנעלע טענץ מיט דער כלה איז אַרײנגעפירט געוואָרען אַ נײער טאַנץ — אַ סימבאָלישער טויט-טאַנץ—אײגענטליך ניט קײן טאַנץ, נאָר אַ באַוועגונגס-פיגור.

3-טער און 4-טער אַקט.

פון בײדע אַקטען איז געמאַכט געוואָרען אײנער, צונעמענדיק טעקסט הן פון דריטען והן פון פערטען. אַזוי אַרום איז די פּיעסע פון אַ פיר-אַקטיגער געוואָרען אַ דרײ-אַקטיגע.

פאַר דעם מת טהור ניסן בן רבקה רעט ניט דער מרא דאתרא, לויט אַנ-סקיס ווערק, נאָר עס רעדט דער משולח. דער מרא דאתרא מיט די דײנים נעמען ניט קײן אַנטײל אין דין-תורה (מער ניט דער מרא דאתרא דערצײלט, אַז ניסן איז אים געקומען צו חלום).

דער אַקט ענדיגט זיך אַזוי: ער, עזריאל—גײט מקבל פנים זײן דעם חתן. לאה הויבט אָן, ויצענדיג בײ אַ טישל, זינגען שיר השירים און שטאַרבט; עס באַווײזט זיך חנן און דעקט איר צו מיט אַ שוואַרצע טוך אין געגענוואַרט פון משולח. ר׳ עזריאלקע קומט אַרײן און קרעכצט אויס—„פאַרשפּעטיגט: ברוך דין אמת". (בײ אַנ-סקין זאָגט דער משולח דעם ברוך דין אמת). אין פּיעסע איז אַנשטאָט אַנסקיס וויגליד און פאָלקסטימליכען דועטען-בילד צווישען חנן און לאהן אַרײנגעפירט געוואָרען שיר השירים, געזונגען הינטער די קוליסען דורך דאַמען-שטימען.

פּראָלאָג.

לאה (מ. ארלעסקא) חנן (א. שטײן) משולח (נ. נאכבוש).

די מאָבּיליזאַציע.

(פון דער צייט פון דער יאפּאַנישער מלחמה 1904)

איך בּין פון שטוב אַרויסגעגאַנגען,
אויפן גאַס איז געווען אַ יאָמער און אַ קלאָג,
בּיט אַ גלעקעלע האָט מען אָנגעקלונגען
אַ מאָבּיליזאַציע אָבּיאַוועט אין אַ טאָג.

פאַרקילט איז געוואָרען אין מיר יעדער אבר,
אַ שווייס האָט אָנגעהויבּען רינען,
קלייבּט שוין צונויף אונזערע אַלע גוטע בּרידער,
דעם קייסער נאָכאַמאָל צו דינען.

מיינע בּיינדעלעך זיינען אַלט און קראַנק און שוואַך,
די יאָרען איז שוין אויך ניט דערבּיי
צו ליגען אין קאַזאַרמע אויפן היילצען בּאַנק,
דעם קייסער צו דינען טריי.

מע שיקט מיר פון קאַזאַרמע רופען,
איך טאָר זיך ניט דערוועגען צו זאָגען „ניין“.
מע גיט מיר אַ בּיקס צום שיסען,
אַ פּאָפּאַכע אויף לאַנגע יאָר צו גיין.

אָט דאָס, זאָגט מען מיר אָן, וועט זיין דיין בּאַהיטער,
פון דיין הויזגעזינט מעגסטו זיך שוין פאַרגעסען,
פאַרוואָס זאָל דאָס זיין מיין לעבּען אַזוי בּיטער,
טייכען טרערען טוען זיך בּאַגיסען.

סאָ ווײנט זשע, בּרידער, אַלע,
אפשר וועט זיך גאָט אָפּרופען,
עס ווערט צעשיידט מאַן און ווייבּ. חתן־כּלה,
פון יעדען מענטש ווערט אַ טייל אַצינד.

טאָ ווײנט זשע, בּרידער, אַלע אין איין קול,
אפשר וועט זיך גאָט אָפּרופען,
מע שיקט מיר אַוועק צו מזרח־זייט,
ווער ווייס וועמען דאָרט זוכען.

(פון ש. באַסטאָמסקיס מאַטעריאַלען צום יידישען פאָלקלאָר).

ניגונים פון „דבוק“.

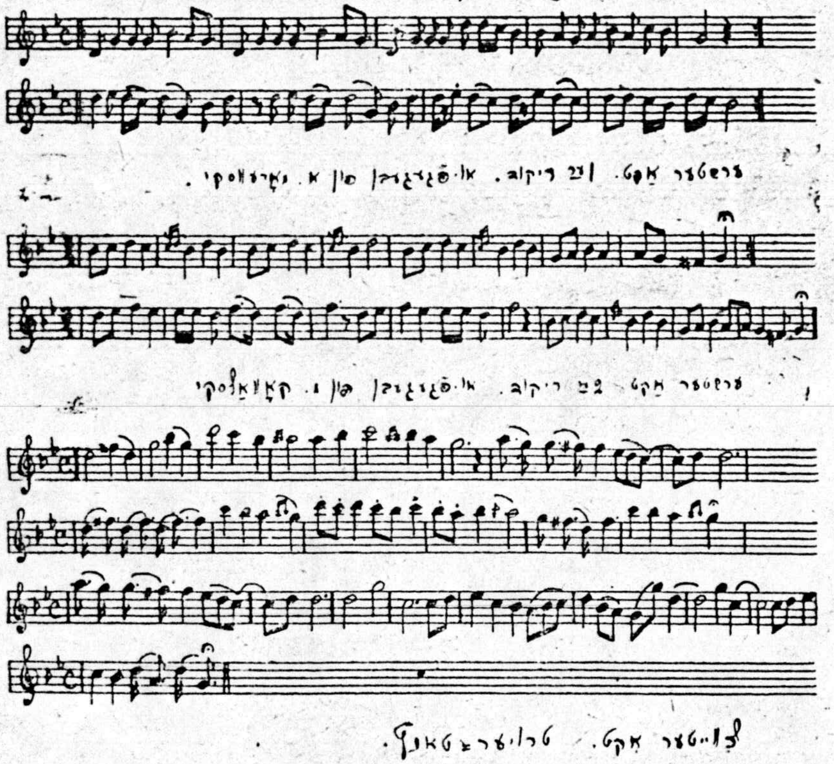

א׳בערגעגעבן צום דרוק פון

ציל פון לעבען. אַלזייטיגע אַנטוויקלונג פון דער נאַטור. מדות פון נאַטור. מדות פון נאַציע. יעדע נאַציע זאָל קענען פריי אַנטוויקלען אירע כחות.

דרום פראָגראַם. נאַציאָנאַלע רעכט. יעדעס פאָלק באַשטימט זיין גורל. רעכט פון די מינדערהייטען. עקסטעריטאָריאַלע פאָלק. פערסאָנאַלע אַוטאָנאָמיע.

די זאָנדערהייטען פון יידישען לעבען. ניטאָ קיין בונד צווישען קלאַסען. קען ניט באַשטימען דעם לעבען. מערהייט ווערט אַריינגעשלעפט אין פרעמדע קולטורען.

ציוניזם. און אַוטאָנאָמיזם.

ציוניזם. אַ גלייכע טעאָריע. וואָלט זיין ריכטיג ווען דעם לעבען וואָלט מען קענען קנעטען. וויניג ארט. — מען וועט ניט גיין. — געווינט צו יעוראָפּע. אָפּשוואַכען דעם לעבען דאָ.

אַוטאָנאָמיזם. ניט גאָר אַזוי, אָבער פאָרט. דעם גאַנצען קולטורעלען לעבען, קיינער מישט זיך ניט אַריין. עקאָנאָמיק, — מערהייט. אפשר טעריטאָריעס יידישע. פאָרט ניט דאָס. די געפאַר. צושפליטערונג. צוטיילונג. —

אַ צענטער. דער צענטער אין ארץ־ישראל. ווי אַ הויפטשטאָט.

די קהילה. די שול. די שפראַך.

II.

די גרונד־זאַצען פון יעדער פאָלקסשאַפונג איז קאַמף.

מלחמה צווישען געטער, צווישען העלדען. געוויינליכע מענשען. קאַמף פאַר מאַכט קאַמף פאַר אַ פרוי. קאַמף פאַר פרייהייט. קאַמף פאַר דעם אמת. גאַנץ אַנדערש—יידישער פאָלקלאָר.

ניטאָ קיין קאַמף פאַר מאַכט, פרויען, פון אייפערזוכט און גאוה. פאַראַן קאַמף, אָבער אויף אַ גאַנץ אַנדער באָדען.

ערשטענס ביי אַלעמען דער פאַרנויגען זיך פאַרן פיזישן כח. עס זיגט דער שטאַרקערער, דער גאָט, דער ריז, דער העלד, דער גבור. ביי יידען פאַרקערט. דער שוואַכער זיגט דעם שטאַרקען. ביישפילען: ביבעל, נביאים, הגדה. אל יתגבר גבור בגבורתו. מעכטיג דער גייסטיגער כח פון שוואַכען. גייסטיגען כח דאַרף מען באַקומען.

אַ ציקעל לעגענדעס ווי? דער גבור באַקומט זיין כח.

ער טוט זיך אָפּ פונם אינדיווידועלען איך. דרינגט אַריין אין וועלט־גייסט דאַן ווערט ער אַ כח. מיט גאָרנישט געשטערט. ווייס וואוהין צו גיין.

ביי אַלע פעלקער היידנישע טענדענצען.

ביי אונז מאָנאָטעאיסטישע. ניטאָ קיין חיות און עפות. ניטאָ קיין נאַאי־וויטעט, דידאַקטיק. ניטאָ קיין פרוי, ליבע. ניטאָ קיין קאַמף.

אנ—סקים צואה.

דאָס VIII—VII־טע העפט „לעבען" איז ערשינען אלס אנ—סקי־ביכעל צו שלשים נאָך אנ—סקיס טויט,—מיטוואָך דעם 8־טען דעצעמבער 1920. גראַד אין זעלביגען טאָג האָט ד״ר שאַבאַד באַקומען פון ווארשע דורך אַ שליח, מיט אַ פאַרשפּעטיגונג, צוליב די שווערע קאָמוניקאַציע־פאַרבינדונגען, די צואה פון ש. אנ—סקי. מיר דרוקען די צואה, אלס הוספה צום שוין ארויסגעגאַנגענעם ביכעל, ווערטליך אין פולען טעקסט מיט דער פאַרבאַמערקונג פון ד״ר צ. שאַבאַד און דעם בריוו צו אים פון אלטער קאַציזנע.

רעד.

דעם 8־טען דעצעמבער, פונקט צום שלשים נאָך אנ—סקיס טויט, האָב איך באַקומען אַ בריוו פון אלטער קאַציזנע מיט אַ קאָפּיע פון אנ—סקיס צואה. איך האָב ביזאהער גאָרניט געוואוסט, אַז דער נפטר האָט מיר באַשטימט פאַר איינעם פון די ערפילער פון זיין ווילען. איך דערמאָן זיך ערשט, אַז אנ—סקי ע״ה האָט מיר איין מאָל טאַקע געזאָגט (איך געדיינק ניט, צי אין ווילנע, צי אין ווארשע), אַז ער וועט מיר מאַכען פאַר איינעם פון זיינע „דושע־פריקאַזטשיקעס"; אָבער איך האָב דאָס דאַמאָלסט געהאַלטען ניט פאַר גאָר ערנסט, איך בין גלייך אַריבערגעגאַנגען אויף אַן אַנדער טעמע, ניט וועלענדיג מיט אים ריידען וועגען זיין טויט.

פאַרשטייט זיך, אַז איך האַלט פאַר מיין הייליגען חוב צו ערפילען מיט יראת־הכבוד אנ—סקיס רצון און וועל טאָן אַלץ וואָס נאָר מעגליך—צוזאַמען מיט י. גרינבוים און א. קאַציזנע,— כדי צו העלפען אויפצוזאַמלען אנ—סקיס ירושה: אַלע זיינע פאַרנאַנדערגעוואָרפענע שריפטען ארויסגעבען און אַלע מאַטעריאַלען צוזאַמענברייינגען אין איין אָרט. ביי די איצטיגע פּאָליטישע באַדינגונגען מוז דערווייַלע די גאַנצע ארבעט אָנגעפירט ווערען פון אונז דרייען, ווייל מיט ה. זשיטלאָווסקין און ש. גורעוויטשען וועט זיך שווער זיין צוזאַמענצוטרעפען.

ס'שטייט אָבער פאַר אַ קאָלאָסאַלע ארבעט; און אין דעם מוזען נעמען אָן אָנטייל אַלע, וועמען ס'איז טייער אנ—סקיס אָנדיינקען און וועלכע פאַרשטייען, וואָס פאַר אַ גרויסען ווערט ס'האָט אנ—סקיס ירושה.

פון אנסקיס צואה איז קלאָר, אַז פון אַלע דריי יורשים אויף די אַנדערע העלפט פון זיין ירושה—די היסטאָריש־עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט אין ווילנע, די ה.־ע. געז. אין פעטערבורג און אַן ענליכע איסטיטוציע אין ירושלים — איז די ערשטע לעת־עתה—דער איינציגער, וועלכער פונקציאָנירט און האָט די מעגליכקייט שוין צו באַקומען אַ טייל פון אנ—סקיס ירושה. די היסטאָריש־עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט אין ווילנע איז געגרינדעט פון אנ—סקין, טראָגט זיין נאָמען, האָט אָפּגעטיילט אין איר מוזיי אַ באַזונדערען צימער, וואו ס'ווערט געקליבען אַלץ, וואָס האָט אַ שיכות צו אנ—סקין, און האָט געבילדעט אַ באַזונדערע סעקציע, „אנ—סקי־סעקציע", וועלכע האָט איר אויפגאַבע צו זאַמלען אַלץ, וואָס איז געבליבען נאָך אנ—סקין (שריפטען, עטנאָגראַפישע מאַטעריאַלען וכדומה).

ד״ר צ. שאַבאַד.

9/XII 1920.

ווארשע 17/XI 20.

זעהר געערטער ד״ר שאַבאַד!

מיט איין שעה שפּעטער נאָך אייער אַוועקפאָרען איז אונז געשעהן דאָס אומגליק און אנ—סקי איז פּלוצלונג געשטאָרבען. מיר שיקען אייך די צואה. מען האָט זיך זעהר געדאַרפט דורכריידען. צום באַדויערען קאָן איך אין ווילנע ניט ארויספאָרען. שרייבט אָן צו מיר אייער מיינונג וועגען דעם, וואָס מיר האָבען צו טאָן.

די אויסגאַבע פון זיינע ווערק זעצען מיר פאָר.

מיט אַכטונג—**א. קאַציזנע.**

מיין צוואה.

יום ו׳ פ׳ בא, ג׳ שבט התר״פ ווארשא (23 יאנואר 1920 יאר).

געפינענדיג זיך ביים קלאָרען זין און פעסטען זכרון דריק איך אויס מיין ווילען בנוגע צו דער ירושה, וואָס וועט פון מיר פאַרבלייבען נאָך מיין טויט.

פאַר ערפילער פון מיין ווילען באַשטים איך מיינע נאָהענטסטע פריינד חיים ב״ר יוסף זשיטלאָווסקי (ניו-יאָרק) און שמואל ב״ר לייב הורעוויטש (פעטערבורג—פינלאַנד). אין פאַל ווען אין דער נויטיגער צייט וועלען זיי ניט האָבען די פיזישע מעגליכקייט אויספילען מיין ווילען, באַשטים איך פאַר אַזעלכע דעם ד״ר צמח שאַבאַד (ווילנא), ה׳ יצחק גרינבוים (וואַרשא) און ה׳ אַלטער קאַציזנע (וואַרשא).

חוץ אַלץ וואָס עס וועט זיך געפינען אין מיין דירה, געפינען זיך נאָך מיינע חפציב, מאַנוסקריפטען אין פעטערבורג, מאָסקווע און קיעוו. דאָרט געפיבען זיך אויך די דורך מיר געזאַמעלטע שריפטליכע מאַטעריאַלען און מוזיי-חפצים, וועלכע געהערען דער יידישער עטנאָגראַפישער עקספעדיציע אין נאָמען פון באַראָן הערץ גינצבורג. איך לייג צו דאָ אַ גענויען צעטעל פון אַלע חפצים, וואָס געפינען זיך אין די שטעדט, און אויך די קוויטאַנציע פון „מוזיי פון אלכסנדר 3״ אויף די פינף קאַסטענס און טשעמאָדאַנען מיט מוזיי-חפצים, וועלכע איך האָב אַהין אָפּגעגעבען אויף צו היטען.

1) מיין הייסער ווילען איז, אַז אַלץ, וואָס איך האָב אָנגעשריבען און וואָס עס האָט אַ מער אָדער ווייניגער דויערענדען ווערט, זאָל זיין אַרויסגעגעבען אין בענדער, ווי מיינע געזאַמעלטע ווערק אין יודיש און אין העברעאיש. אויב איך וועל עס ניט אויספירען ביי מיין לעבען, ווענד איך זיך מיט אַ הייסער בקשה צו מיינע פריינד ח. נ. ביאַליק און ש. ניגער זיי זאָלען נעמען אויף זיך די טרחה רעדאַקטירען די אויסגאַבע, זאָרגען וועגען איר און זעהען עס זאָל אויסגעפירט ווערען מיין ווילען.

2) אויב מיינע ווילען-ערפילער וועלען געפינען פאַר נויטיג פאַרקויפען מיינע ווערק אַ פאַרלאַג, בעט איך זיי זאָלען דאָס טאָן ניט אַנדערש ווי מיט דער הסכמה פון ש. ניגער — פאַר די יידישע אויסגאַבע און ח. נ. ביאַליק—פאַר די העברעאישע. דערביי מוז איך באַמערקען, אַז דאָס רעכט אויף אַרויסגעבען מיינע ווערק אין העברעאיש האָב איך פרינציפיעל, אָן וועלכע עס איז קאָנקרעטע באַדינגונגען, איבערגעגעבען אין אָנוועזענהייט פון לייב ב״ר בער יפה, דעם ה׳ פייוועל מאַרקאָוויטש שאַפּיראָ און באַקומען פון אים 5000 רובל אַן אַדערויף.

3) איך בעט מיין פריינד ראָזאַ ניקאָלאַיעווגאַ מאַנאַסזאָן (איצט קיעוו, לעוואַשאָווסקע 3) ביי דער צייט, אַז עס וועט מעגליך זיין, אָפּזוכען אין פעטערבורגער געזו. קייזערליכער ביבליאָטעק אין די אַלטע רוסישע צייטונגען און זשורנאַלען לויט די אָנווייזונגען, וואָס וועלען זיך געפינען אין מיינע פּאַפּירען, מיינע אַרטיקלען און געבען זיי אויף מיין חשבון איבערשרייבען, אַזוי, אַז די, וואָס

וועלען זיך באַשעפטיגען מיטן אַרויסגעבען פון מיינע ווערק, זאָלען האָבען פאַר זיך אַלץ, וואָס איך האָב אָנגעשריבען. עס וואָלט זיין באַגעריג זאַמלען אויך דאָס, וואָס עס איז געווען געשריבען וועגען מיר און מיינע ווערק.

4) דירעקטע יורשים זיינען ביי מיר דאָ צוויי שוועסטער: ביילע אזרחי (פון וויטעבסק, די לעצטע צייט איז זי געווען אין קאַזאַן) און שרה-רישע ראַפּאָפּאָרט (וואָלאָגדע). צו זיי באַהעפט איך ווי אַ יורש מיינעם אַ פלימעניק, דעם מאַלער, מיין מיטהעלפער אין זאַמלונגען, שלמה ב״ר מרדכי יודאָווין (בעשענקאָוויטש).

5) די אויבענדערמאָנטע דריי יורשים דאַרפען באַקומען פון מיין ירושה, ד. ה. פון די מזומן געלט, וואָס וועט זיך ביי מיר געפינען און פון די געלט, וואָס וועט צ.ריינקומען פון פאַרקויפען מיינע ווערק צום דרוק אָדער צו שטעלען מיינע פיעסען אויפן סצענע אָדער פון אַנדערע ליטעראַרישע הכנסות, אַ העלפט, ד. ה. יעדערער פון די דריי יורשים אַ זעקסטעל.

6) אויב צו דער צייט פון אָפּנעמען מיין ירושה וועט אימעצער פון די דריי יורשים שוין ניט לעבען, האָבען יענעם יורשס יורשים רעכט ניט אויף אַ זעקסטעל, נאָר אויף אַ נײַנטעל פון דער ירושה.

7) דעם צווייטען טייל פון מיין געלט-ירושה זאָג איך אָפּ אין גלייכע חלקים: דער יידישער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט אין ווילנע, דער יידישער היסטאָריש-עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט אין פעטערבורג און אַן ענליכער אַנשטאַלט פון עטנאָגראַפיע אָדער אַרכעאָלאָגיע אין ירושלים (אָדער אַן אַנדער אָרט אין ארץ-ישראל). ווען די פעטערבורגער היסטאָריש-עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט וועט צו דער צייט פון מיין ירושה ניט פונקציאָנירען און עס וועט ניט זיין קיין האָפענונג זי זאָל אין משך פון די נאָענטסטע צוויי יאָר אָנפאַנגען פונקציאָנירען, דאַרף איר טייל אַריבער צו די אַנדערע צוויי דערמאָנטע אַנשטאַלטען. די ירושה-סומען דאַרפען דורך די אַנשטאַלטען פאַרוועַנדעט ווערען קודם-כל אויף אַרויסגעבען די עטנאָגראַפישע מאַטעריאַלען, וואָס איך האָב געזאַמעלט. ווייטער, דאָס, וואָס עס וועט איבערבלייבען, קען פאַרווענדעט ווערען אויף זאַמלען נייע עטנאָגראַפישע מעטעריאַלען אָדער אויפקויפען חפצים פאַר יידישע מוזייאומס.

8) פון די חפצים, וואָס וועלען פון מיר בלייבען, דאַרפען די, וועלכע האָבען קיין אַנדער ווערט ניט, ווי אַ געלט-ווערט, פאַרקויפט ווערען און דאָס געלט דאַרף באַהעפט ווערען צו די ירושה-געלט.

9) די חפצים, ספרים און ביכער, וואָס האָבען אַ קינסטלערישען ווערט, אַן עטנאָגראַפישען ווערט אָדער אַ באַדייטונג פון רעליקוויעס דאַרפען איבערגעגעבען ווערען אין די דריי אויבענדערמאָנטע אַנשטאַלטען.

10) די חפצים, וואָס האָבען אַ פערזענליכען ווערט, בעט איך צוטיילען צווישען מיינע קרובים און פריינד ווי אַן אָנדענקען.

11) אַלע בריוו, וואָס וועלען זיך ביי מיר געפינען, בעט איך איבערגעבען ש. ניגערן אָדער ח. נ. ביאַליקן. אויב אַ טייל פון זיי וועט זיך דרוקען און פון

זיי וועט זיך באַקומען האָנאָראַר, בעט איך באַהעפטען אים צום ירושה־פאָנד. די בריוו צו מיר ווי גלייך מיינע בריוו, וועלכע מען וועט זאַמלען, וואָלט איך באַגערען זאָלען זיין געדרוקט מיט אַן אויפמערקזאַמער רעדאַקציע, אין זיי זאָלען ניט זיין קיין אינטימע איבערלעבונג און איבערהויפּט קיין ערטער, וואָס קענען קרענקען אָדער באַליידיגען די, וועגען וועמען עס איז געשריבען.

12) דאָס בילד פון פעטער לאַווראָוו אויפן טויטען־בעט בעט איך אָפּגע־בען דעם שריפטשטעלער וו. קאָראָלענקאָ מיט דעם, אַז נאָך זיין טויט זאָל עס איבערגיין אין אַ מוזיי פון רעוואָלוציע.

13) איך האָב אין די שווערע יאָרען פון מיין לעבען געמאַכט חובות, וועלכע איך האָב ניט אָפּגעגעבען. אייניגע פון זיי געדענק איך און לאָז אַ רשימה פון זיי און בעט איינצאָלען זיי. די איבעריגע בעט איך מוחל זיין מיר דעם חוב.

14) איך בעט, אַז איבער מיין קבר זאָלען ניט געהאַלטען ווערען קיין רעדעס. אימעצער פון מיינע פריינד זאָל זאָגען קדיש און מען זאָל דורכלעזען אַ בקצורדיגע ביאָגראַפיע מיינע, נאָר פאַקטען, ווי איך האָב דורכגעלעבט מיין לעבען.

15) איך בעט אַלעמען, וועמען איך האָב אין לעבען פאַרשאַפט צער אָדער באַליידיגט אָדער אַן עוולה געטאָן, מיר עס מוחל זיין.

שלמה זאַנוויל ב״ר אהרון הכהן ראַפּאָפּאָרט (אַנ—סקי).

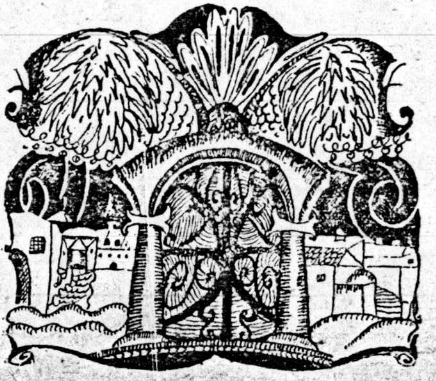

אינהאַלט פון די ביז איצט ערשינענע העפטען „לעבען“:

1-טע העפט:

לידער—יהודה קרני; יידיש טעאַטער אָדער טעאַטער אויף יידיש—מ. עלקין; נאַ שוועסטענקאַ יאַנאַ (שיר)—ז. סעגאַלאָוויטש. קולטור־לעבען: יידישע טעאַטער־געזעל־שאַפט—י. ראָזענבוים; היסטאָריש־עטנאָגראַפישע געזעלשאַפט—ח. לונסקי. ס'לייכט ליכטיג לינד... (שיר)—מ. קולבאַק; אין שעה פון הייליגונג (שיר)—א. פרידקין; ווען ס'קומען שטערען (שיר)—ל. ניידוס. מעמוארען און בריוו: בריוו פון י. דינעזאָן אין א. ווייטער. אונזער געזעלשאַפטליכקייט—מ. שאַליט; די יידישע אַגראַר־פּאָליטיק—ד״ר י. וויגאָדסקי; נייע ביכער; דאָקומענטען; צייכענונגען פון די קינסטלער מ. לייבאָווסקי, ב. צוקערמאַן און ב. גאַטלער.

2-טע העפט:

דער טורים פון בבל (פּאָעמע)—אַלטער קאַציזנע, אילוסטרירט פון ב. צוקערמאַן; וועגען ש. אנ—סקי'ס „דבוק“—א. מאַרעוווסקי. קולטור־לעבען: די פּעדאַגאָגישע קורסען—ל. טורבאָוויטש; אַ מעשהלע (שיר)—י. ראָזענבוים; בין השמשות (שיר)—ש. גאָרדאָן; דאָס לצ'ל (שיר)—מ. קולבאַק. מעמוארען און בריוו: עראינע־רונגען וועגען א. ווייטער—ש. ל. ציטראָן; י. דינעזאָן און דער ביי־ליס־פּראָצעס, בריוו פון י. דינעזאָן; פון אַ פּעקעל בריוו פון א. ווייטער; נאָטיצען צום געבורטסטאָג פון ווילנער גאון—ח. לונסקי. דאָקומענטען: י. ל. פּרץ און אַ שטים פון פּאַוויאַק. קהלה—מ. שאַליט. נאָטיצען וועגען נייע ביכער פון י. ראָזענבוים, מ. ב. שניידער און ש.; צייכענונגען פון די קינסטלער ב. צוקערמאַן, ב. גאַטלער און ב. גלאָבוס.

3—4-טע העפט:

אַ קעפּל (ערציילונג)—ז. סעגאַלאָוויטש; איך גיי צווישען לעבען (שיר)—א. פרידקין; טויט (שירים)—אברהם זאַק; דער פאָטער מיט דעם זון (ערציילונג)—ש. אנ—סקי; אוריאל אַקאָסטאַ—א. מאַרעוווסקי. קולטור־לעבען: די שול אויף דער פּראָווינץ—י. וואַלק און א. קליאַנסקי; „וואָס“ אָדער „ווי“ מען דאַרף שפּילען אין יידישען טעאַטער—מ. עלקין. מעמוארען און בריוו: דינעזאָן און לעוואַנדע—ש. ל. ציטראָן; אַ בריוו פון יענער וועלט (וועגען י. דינעזאָנס אַ בריוו)—ש. אנ—סקי; בריוו פון י. דינעזאָן. פון צייט־שטראָם: סאַן־רעמאָ—מ. שאַליט; די יידישע פּאָליטיק—ד״ר י. וויגאָדסקי; די יסודות פון אונזערע קהלות—ד״ר צ. שאַבאַד; צוויי קאַטאַלאָגן—ש. קליינינגקייטען: נאָטיצען פון ח. לונסקי אין י. גינזבורג. נייע ביכער: נאָטיצען פון י. מיצקון, מ. עלקין און ש. צייכענונגען פון די קינסטלער ב. גאַטלער און ב. גלאָבוס.

5—6-טע העפט:

תנאים (ערציילונג)—אַלטער קאַציזנע; אין שפּיטאָל (ערציילונג)—ה. ייבין. מעמוארען און בריוו: מינוסינסקער גרים—מ. עלקין; די ליטוויש־ווייסרוסישע הויפען—ד. כהן; צו דער געשיכטע פון יידישען טעאַטער—ש. ל. ציטראָן. שוואַנען־ליד—דניאל טשאַרני; * * *—י. ראָזענבוים; פון צייט־שטראָם אַווטאָנאָמיע—מ. שאַליט; די יידישע שול און געזעלשאַפט—י. מיצקון; נייע ביכער: נאָטיצען פון ש. און ז.

7—8-טע העפט: אנ—סקי־ביכל.

געבונדען: 1-טער באַנד (העפטען 1—4 מיט אַ אינהאַלט־פאַרצייכעניש).
2-טער באַנד (העפטען 5—8 „).